

Att bana väg genom kulturlandskapet

Kulturhistorisk förstudie inför *Förbifart Färjestaden*
Vickleby, Torslunda och Algutsrum socknar, Öland

Ludvig Papmehl-Dufay

KALMAR LÄNS MUSEUM
Arkeologisk rapport 2012:8

Att bana väg genom kulturlandskapet

Kulturhistorisk förstudie inför *Förbifart Färjestaden*

Vickleby, Torslunda och Algutsrum socknar, Öland

Författare Ludvig Papmehl-Dufay
Copyright Kalmar läns museum
Redaktion Per Lekberg, Seija Nyberg
Kartor Publicerade i enlighet med tillstånd 507-98-2848 från Lantmäteriverket
Förlag Kalmar läns museum
ISSN 1400-352X
Omslagsfoto Ludvig Papmehl-Dufay, KLM. Resta stenar, Torslunda socken, RAÄ 40.

Abstract

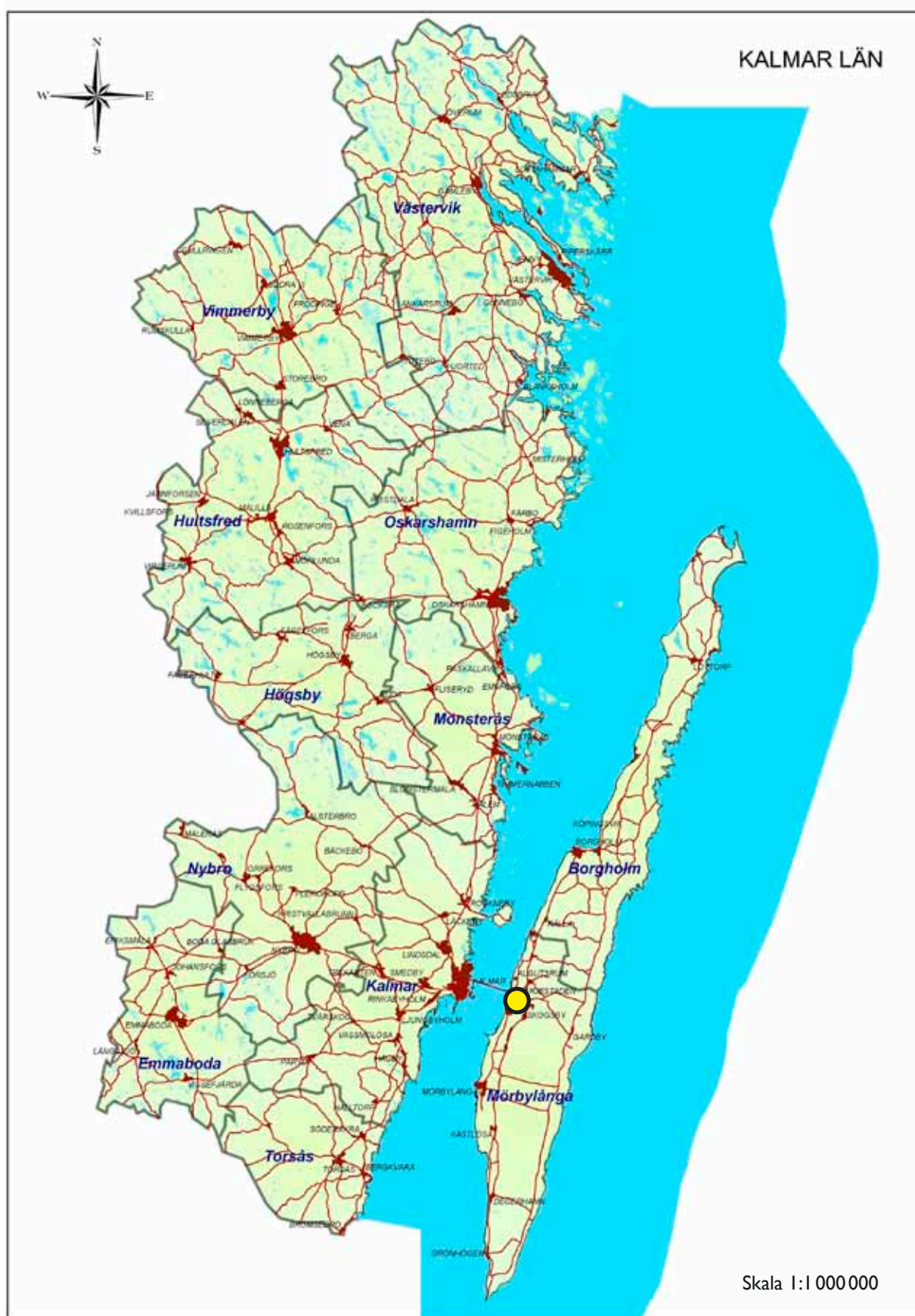
Keywords: Öland, Färjestaden, Torslunda, archaeology, survey, graves, finds, settlement sites, place names, Stone Age, Bronze Age, Iron Age, Middle Ages

This report presents a culture-historical survey of an area surrounding Färjestaden on the western part of Öland, SE Sweden. The area is considered for a large traffic improvement project, involving the building of a new road to the south, east and northeast of Färjestaden. The report summarizes the known prehistoric and historic remains in the area, which include a rich variety of ancient sites as well as an abundance of stray finds from all periods in prehistory as well as the Middle Ages. Also, the results of a small one-day field survey are presented. Historical remains in the area are dominated by standing buildings, which are not dealt with in detail but summarized in an appendix. Certain parts of the area can be put forward as especially rich archaeologically

speaking. Thus, the crest of the escarpment in the eastern parts of the area is littered with prehistoric graves particularly from the Iron Age, and the slopes directly to the west of the escarpment is rich in Stone Age, perhaps especially Neolithic, sites identified through field walking surveys. Stone Age sites occur in the westernmost parts of the area too, although these sites appear to be fewer and not as rich in finds as the eastern ones. Any large development projects in the appointed area will undoubtedly affect prehistoric and historic archaeological remains, and thus the County Administrative Board in Kalmar should be contacted and consulted for further action should the planning of the project continue.

Innehåll

Att bana väg genom kulturlandskapet.....	3
Sammanfattning i punktform	7
Inledning.....	9
Syfte och genomförande	10
Om fornlämningar och lagskydd	11
Det arkeologiska kunskapsläget i området	13
Stenålderslämningar	16
Bronsålderslämningar.....	19
Järnålderslämningar	19
Medeltida och historiska lämningar	29
Arkiv- och kartstudier	31
Fältbesiktning	39
Utvärdering av berörda fornlämnings- och kulturmiljöer	43
Kalmar läns museums rekommendationer	46
Referenser	47
Tekniska och administrativa uppgifter	49
Bilagor	51
Bilaga 1	53
Bilaga 2.....	69
Bilaga 3.....	75
Bilaga 4.	85

Figur 1. Länskarta med området inprickat

Sammanfattning i punktform

- Stora delar av området innehåller redan kända kulturhistoriskt värdefulla miljöer och fornlämningar. I den mån redan kända fasta fornlämningar riskerar att beröras av vägprojektet, kan arkeologiska förundersökningar användas för att avgränsa fornlämningarna. Länsstyrelsen beslutar.
- Även de delar av området där färre eller inga lämningar är kända i dagsläget kan förväntas innehålla mer eller mindre omfattande lämningar från det förflutna.
- Ett vägprojekt i det aktuella området kommer därför med all säkerhet att beröra ett flertal fasta fornlämningar, vare sig de idag är kända eller inte. Genom en särskild utredning kan det fastställas om och var idag okända fasta fornlämningar berörs av vägprojektet. Länsstyrelsen beslutar.
- Det går alltså inte att peka ut delar av området med liten risk för påverkan på fast fornlämning. Men vissa områden kan dock, *utifrån vad som idag är känt*, lyftas fram som särskilt känsliga för exploatering ur fornlämningsynpunkt:
 1. Högriskområde för främst järnålderslämningar: Området kring landborgen och längs nuvarande väg 136 genom hela området.
 2. Högriskområden för främst stenålderslämningar: Sluttningarna väster om landborgen samt området mellan södra delen av Färjestaden och Runsbäcks by.
 3. Högriskområden för främst medeltida lämningar: Områden öster om väg 136 mitt emot ICA Almérs (möjlig Björnhovdas medeltida bytomt), omedelbart nordväst om Runsbäcks by och väster om Eriksöre bygata.

TIDSSKALA

MESOLITIKUM (jägerstenålder)	ca 10 000 - 4000 f Kr
NEOLITIKUM (bondestenålder)	4000 - 1800 f Kr
BRONSÅLDER	1800 - 500 f Kr
JÄRNÅLDER (inkl. vikingatid)	500 f Kr - 1050 e Kr
MEDELTID	1050 - 1500 e Kr
HISTORISK TID	1500 - 1900 e Kr
MODERN TID	1900 - idag

År 10 000 f Kr

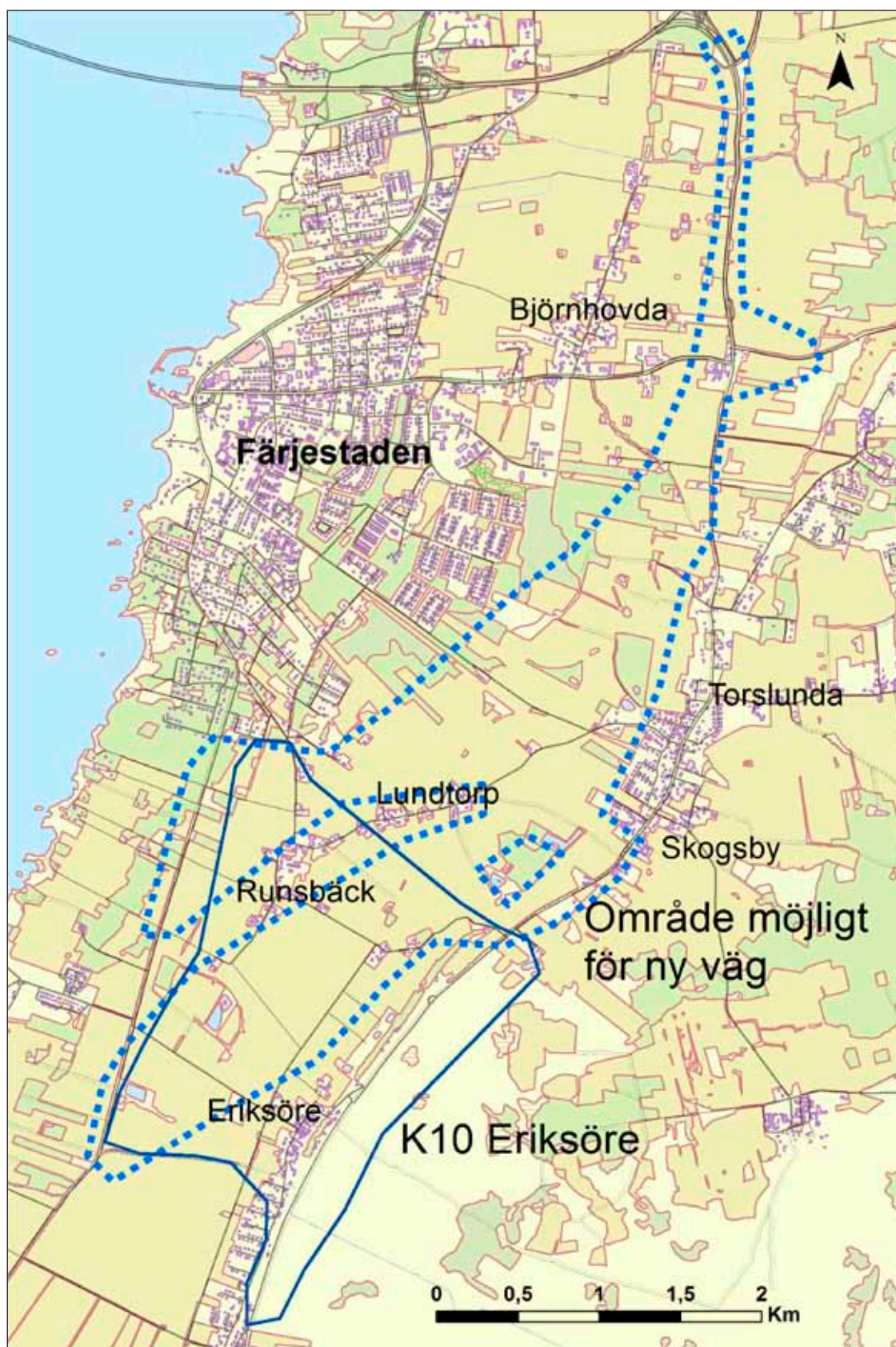
4000 f Kr

1800 f Kr

500 f Kr 0

1000 e Kr

2000 e Kr

Figur 2. Karta med områden som ska ingå i den kulturhistoriska studien.

Blå streckad linje= Område möjligt för ny väg.

Rödskrafferad yta = Riksintresseområde Eriksöre K10.

Inledning

Kalmar läns museums arkeologienhet har fått i uppdrag av Vectura AB att utföra en kulturhistorisk förstudie i anslutning till Färjestaden och Torslunda/Skogsby på Öland (fig. 1). Området är aktuellt för trafikförbättringar, ”Förbifart Färjestaden”, och då Länsstyrelsen gjort bedömningen att projektet berör betydande värden för såväl natur- som kulturmiljövården har det ansetts nödvändigt att närmare utreda detta. Föreliggande rapport syftar till att presentera en översiktlig bild av kulturmiljön i det område som kan komma att beröras av planerade vägåtgärder, i det följande benämnt *Område möjligt för ny väg*, med särskilt hänseende på fornlämningar (fig. 2). Förekomsten av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse inom området berörs i det följande endast kortfattat, dock biläggs en tidigare utredning (Kalmar läns museum 1995) där sådana miljöer inom området redovisas (se bilaga 1). Den kulturhistoriska

förstudien ska ligga till grund för det pågående arbetet med väg 136 förbi Färjestaden samt för länsstyrelsens bedömning av MKB:n tillhörande den vägutredning som tas fram.

Område möjligt för ny väg omfattar ca 6,7 km² och är ca 8,3 km långt och ca 2,8 m brett på det bredaste stället. Utöver detta område omfattar förstudien även Riksintresseområdet *Eriksöre K10* samt *Runsbackes by*, vilka upptar ytterligare 2,1 km². Östra delen av *Område möjligt för ny väg* tangerar landborgskränet och bland annat byarna Eriksöre och Skogsby, medan västra delen av området tangerar de sydöstra och östra delarna av Färjestaden samt byn Björnhovda. I norr ansluter området till trafikplats Algutsrum och påfarten från väg 136 till Ölandsbron, och söderut sträcker det sig till väg 943 i höjd med södra änden av Eriksöre bygata.

Syfte och genomförande

Den kulturhistoriska förstudien har genomförts i enlighet med specifikationer från beställaren Vectura AB. Dess syfte kan sammanfattas i följande punkter:

- Att presentera en översiktlig redovisning av berörda fornlämnings- och kulturmiljöer, där miljöer som ur fornlämnings synpunkt kan anses särskilt känsliga för exploatering pekas ut
- Att genom kart- och arkivstudier belysa markanvändning och bebyggelseutveckling i området under historisk tid, med särskilt avseende på antikvariskt relevanta spörsmål
- Att genom en översiktlig inventering av delar av det aktuella området, i den mån det är möjligt utan schaktning och med hänsyn till årstiden, fördjupa kunskapen om fornlämningsförekomsten inom området
- Att baserat på det som framkommit genom förstudiens olika delar anvisa områden där ytterligare arkeologiska utredningar och undersökningar kan komma att bli aktuella inom ramen för vägprojektet

Förstudien genomförs dels genom arkiv-, kart- och litteraturstudier och dels genom en

fältbesiktning av delar av området. För historiskt kartmaterial har Lantmäteriets digitala tjänst ”Historiska kartor” nyttjats, vilken genom avtal ger tillgång till inscannade kartor över områdets byar från mitten av 1600-talet och framåt. För fornlämningsförekomsten inom området har Riksantikvarieämbetets fornminnesregister (FMIS) använts, och som komplement till detta har Statens Historiska Museums (SHM) digitala samlingar gått igenom. För information om tidigare antikvariska åtgärder inom området har Kalmar läns museums topografiska arkiv använts, vilket innehåller uppgifter om antikvarisk och arkeologisk verksamhet i länet från slutet av 1800-talet och framåt. Utöver detta har publicerade rapporter och annan relevant litteratur använts. Fältbesiktningen berörde utvalda delar av området, och syftade främst till att kontrollera platser som tedde sig särskilt intressanta baserat på vad som framkommit inom övriga delar av förstudiearbetet. De få åkrar som vid inventeringstillfället låg öppna genomgicks med avseende på eventuella föremålsfynd i ytan. Fynd från inventeringen har rapporterats in till Riksantikvarieämbetets fornminnesregister (FMIS).

Om fornlämningar och lagskydd

Öland är ett av Sveriges absolut fornlämningsrikaste landskap, och det synliga kulturlandskapet i form av forntida minnesmärken och spår av äldre tiders bruk utgör en viktig del av Öland som varumärke idag. För många såväl bofasta som besökande är det flacka och bitvis karga landskapet med sina otaliga äldre stenmurar, järnåldersgravar och väderkvarnar det som främst kännetecknar Öland. Samtidigt ska man vara medveten om att utöver de talrika synliga fornlämningarna finns också en mycket stor mängd lämningar som inte syns ovan mark, och som därför många gånger inte är kända. Det kan röra sig om allt från stenåldersboplatser till överplöjda gravfält och nedgrävda skatter; kända eller inte kända, samtliga fasta fornlämningar är skyddade enligt *Lag (1988:950) om kulturminnen m.m.* Lagskyddet kring fornminnen regleras i kap 2 i denna lagtext (se bilaga 2). Bestämmelserna i kulturminneslagen medför att, då arbetsföretag som innebär markingrepp planeras i fornlämningsrika områden, fornlämningsförekomsten är av stor vikt att fastställa i ett så tidigt skede som möjligt. Om fornlämningar konstateras i ett område där en exploatering planeras kan länsstyrelsen ge tillstånd till ingrepp i fornlämningen, ofta med villkor på att en arkeologisk undersökning bekostas och genomförs. Den kulturhistoriska förstudien som presenteras i det följande utgör ett första steg i att klarlägga fornlämningsbilden i området. I ett senare skede, då det är fastslaget vilka registrerade forn-

lämningar som kommer att direkt beröras av markingrepp, får man räkna med att arkeologiska insatser behövs som kräver tillstånd och beslut från Länsstyrelsen.

Det ovan nämnda fornminnesregistret FMIS är ett rikstäckande register över samtliga i dagsläget kända fornlämningar. I registret, som administreras av Riksantikvarieämbetet, är lämningarna bland annat klassade utifrån antikvarisk status, exempelvis *Fast fornlämning*, *Övrig kulturhistorisk lämning*, *Undersökt och borttagen*, *Uppgift om* eller *Bevakningsobjekt*. Den förstnämnda kategorin är den som är definierad och skyddad i *Lag (1988:950) om kulturminnen m.m.* Här anges att fasta fornlämningar är ”lämningar efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergivna”, såsom exempelvis gravar och gravplatser, stenar och bergytter med inskriptioner, tings- och kultplatser, boplatser, ruiner, färdvägar, vägmärken och skeppsvrak. Tillämpningen av de exakta kriterierna för vad som klassas som fast fornlämning har emellertid utarbetats och utvecklats vid Riksantikvarieämbetets fornminnesinventering under lång tid. På detaljnivå kan därför tillämpningen variera. Vid inventeringarna har man beaktat ett antal olika värderingskriterier för att avgöra vad som bör klassas som fast fornlämning och inte (Blomqvist 2007: bilaga 1). De två mest centrala kriterierna är vetenskapligt värde och upplevelsevärde. Det vetenskapliga värdet hos

en lämning står i relation till dels hur pass välbevarad den är och dels hur kunskapsläget ser ut rörande lämningar av den aktuella typen. Upplevelsevärdet kan också sägas stå i relation till lämningens bevarandegrad, men här väger

också andra aspekter in såsom läge i landskapet, tillgänglighet och tydlighet. Ett annat kriterium som används för att värdera fornlämningar är frekvens, d.v.s. om lämningstypen i fråga är vanlig eller ovanlig.

Det arkeologiska kunskapsläget i området

Om Öland är rikt på fornlämningar, så är Tor-slunda socken i sin tur en av de fornminnesri-kaste på ön. Flera av de mest kända öländska fornfynden är hittade här (fig. 3). Färjestadens expansion under senare år har resulterat i ett antal arkeologiska undersökningar, vilka som regel genererat nya fynd och ny kunskap om tidigare okända fornlämningar i form av förhistoriska boplatser, gravar med mera (t.ex. Alex-andersson & Pappmehl-Dufay 2009; Pappmehl-Dufay 2009a). Det planerade vägprojektet med förbifart Färjestaden kan, oavsett vilket alter-nativ som blir det slutgiltiga, förväntas resul-tera i utgrävningar som kommer att generera ny kunskap om områdets förhistoria. Det centrala läget sett till dagens infrastruktur och service i området gör att eventuella arkeologiska under-sökningar förutom sin vetenskapliga betydelse också kan förväntas få en mycket stor kommuni-kativ potential som definitivt bör tas tillvara. Exempelvis kan samarbete i ett tidigt skede eta-bleras med förskolor och skolor i området, där elever och lärare bjuds in att besöka och kanske delta i utgrävningarnas olika skeden. Riktade kommunikativa insatser kan även göras mot andra grupper, exempelvis turister, äldre o.s.v. Erfarenheten visar att sådana här insatser kan vara ett sätt att skapa en positiv association till något som annars överlag uppfattats som nega-tivt, exempelvis en omdiskuterad exploatering.

Fornminnesregistret FMIS grundar sig på upprepade riksomfattande fornminnesinventer-ningar under 1900-talet, och uppdateras dess-utom kontinuerligt i samband med nya fynd

och undersökningar. Registret ger därför en god uppfattning om fornlämningsförekomsten inom ett område, samtidigt som det ska poäng-teras att omfattande okända lämningar fort-farande kan finnas såväl med som utan synlig markering ovan mark. I synnerhet gäller detta lämningar efter förhistorisk bebyggelse och boplotsaktiviteter, men även överodlade eller bara överväxta fornlämningar som gravar och gravfält kan döljas i terrängen. Överodlade lämningar kan ofta visa sig vid inventeringar genom föremålsfynd och andra iakttagelser i plöjd åkermark. För Ölands vidkommande har noggranna inventeringar genomförts dels på 1940- och 1970-talet (Riksantikvarieämbe-tets fornminnesinventeringar för ekonomiska kartan), och dels under mitten av 1990-talet då man inom det så kallade Ölandsprojektet sys-tematiskt sökte igenom plöjda åkrar över hela ön i jakt på tidigare okända stenåldersboplat-ser (Alexandersson m.fl. 1996). Dessa inven-teringsinsatser, i kombination med den tradi-tionella markanvändningen där ålderdomliga drag och lämningar många gånger fortfarande är synliga, har gjort att kännedomen om forn-lämningars lokalisering på Öland är relativt god. Samtidigt vet vi att enormt mycket läm-ningar har försvunnit under de senaste sekler-na genom olika typer av markanvändning och exploatering såsom grustäkter, vägbyggen och bebyggelseexpansion. Senare års undersök-ningar visar emellertid också tydligt att om-fattande lämningar kan finnas bevarade utan synlig markering ovan mark.

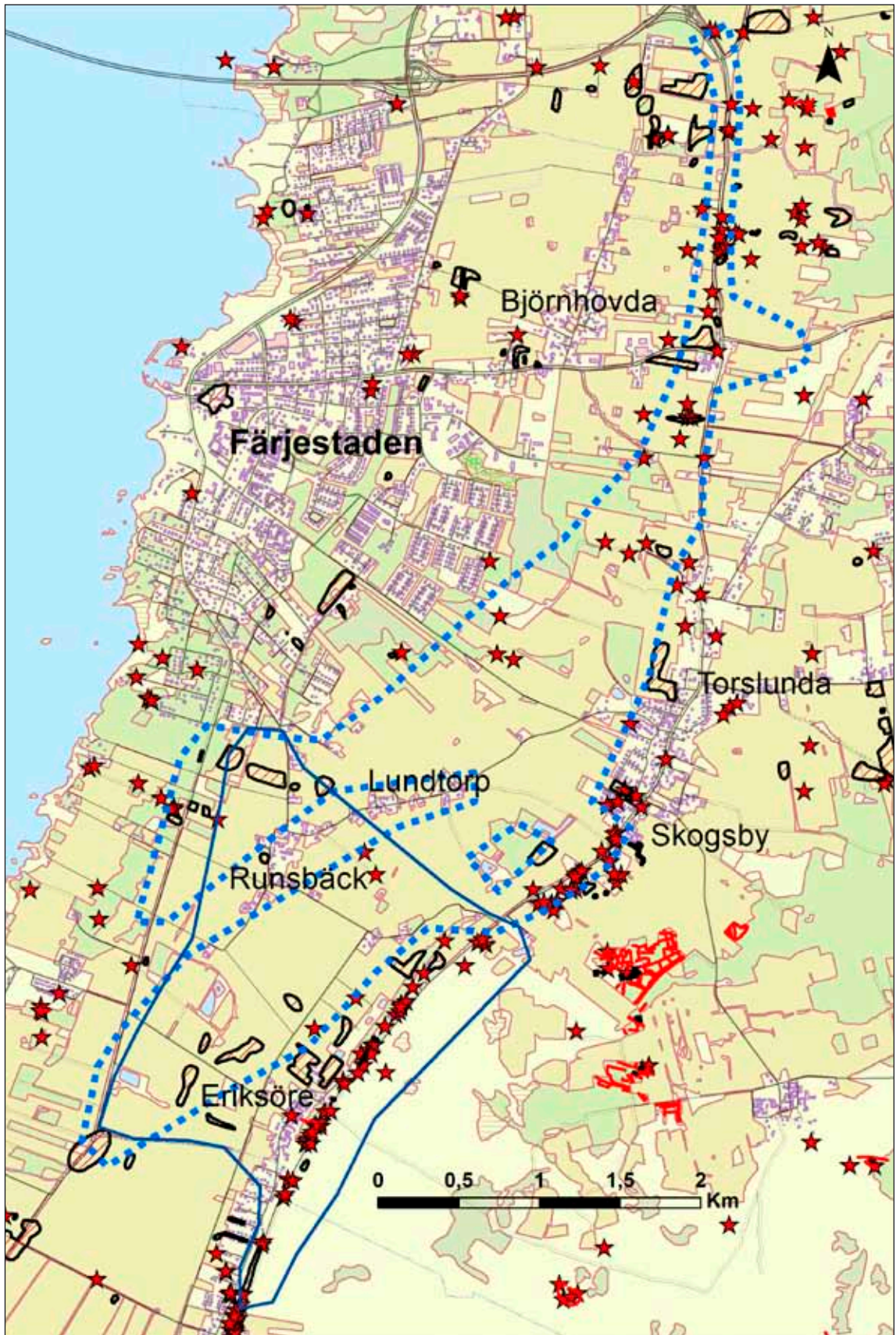

Figur 3. Berömda arkeologiska fynd från Torslunda socken: Björnhovdaskatten och Torslundaplåtarna. Foto Statens Historiska Museum (SHM).

Fornlämningarna på Öland är generellt sett inte jämnt fördelade över landskapet, utan är på södra och mellersta delarna av ön istället i hög grad koncentrerad till landborgarna på västra och östra sidan samt i viss mån strandvallarna nedanför dessa. I det aktuella området är således den kända fornlämningsförekomsten generellt mycket hög i den östra delen längs med landborgskrönet. Här finns många synliga fornlämningar, i synnerhet olika typer av gravar vilka ibland men inte alltid är markerade ovan jord med stenformationer, kullar eller liknande (t.ex. gravhögar, stensättningar och resta stenar). I de lägre liggande partierna mot väster finns mer spridda fornlämningar registrerade, och här handlar det företrädesvis om lämningar utan idag synlig markering ovan mark såsom boplatser och fyndplatser. Denna typ av fornlämningar ger sig främst till känna genom att föremål hittas i plöjd mark, i markskador eller vid schaktningsarbeten. Vid grävningarna på boplatser kan även läm-

ningar i form av eldstäder och stolphål bli synliga som mörka fläckar mot den i övrigt ljusare undergrunden. Medan upplevelsevärdet kan anses stort hos en del lämningar med synlig markering ovan mark, är kunskapspotentialen många gånger betydande hos lämningar som inte syns ovan mark men som kan innehålla välbevarade spår av förhistoriska aktiviteter.

Inom *Område möjligt för ny väg* finns i FMIS totalt 81 fornlämningsnummer registrerade (se figur 4), varav ungefär hälften har den antikvariska statusen "fast fornlämning" medan resterande har klassats som "övrig kulturhistorisk lämning" respektive "uppgift om". Bland de båda senare finns enstaka lämningar av senare datum, exempelvis väderkvarnar, men merparten utgörs av fynd eller lämningar från förhistorisk tid. Flera av de registrerade fornlämningarna utgörs av sammansatta lämningar, och det sammanlagda antalet i området är därför större än 81. Inom *Runsbacksbys* och *Riksintresset Eriksöre K10* men utanför

Figur 4. Det aktuella området med registrerade fornlämningar markerade (svarta inringningar, röda stjärnor samt röda streck). Blå streckad linje = Område möjligt för ny väg. Rödskrifferat område = Riksintresseområde Eriksöre K10.

Figur 5. Senneolitiska föremål hittade på Björnhovda bys ägor, numera förvarade i Statens Historiska Museums magasin i Stockholm. Foto Ludvig Papehml-Dufay.

Område möjligt för ny väg finns ytterligare 59 fornlämningsnummer registrerade varav knappt hälften, 25 st, har statusen "fast fornlämning". Övriga utgörs av kategorierna "övrig kulturhistorisk lämning", "bevakningsobjekt" samt "uppgift om". Här är fornlämningarna i mycket hög grad koncentrerade till landborgs- och skrånet från Karlevi/Eriksöre och upp genom Skogsby. Detaljerade kartor samt tabeller över samtliga registrerade fornlämningar i området redovisas i bilaga 3.

I det följande ges en översiktlig beskrivning av vilken typ av lämningar det rör sig om, uppdelat på kronologiska perioder. Därefter presenteras resultatet av kart- och arkivstudien, med kommentarer kring bebyggelseutvecklingen i området under medeltid och historisk tid. Fältbesiktningen beskrivs sedan översiktligt, varefter en utvärdering presenteras av de i

dagsläget kända fornlämnings- och kulturmiljöer som kan komma att beröras av det aktuella vägprojektet.

Stenålderslämningar

Det mycket stora antalet lösfynd av stenåldersföremål i Torslunda socken tolkades tidigt som spår av en neolitisk centralbygd med hög befolkningstäthet jämfört med omgivande områden (t ex Åberg 1913; Stenberger 1948: 307; Pettersson 1981), ett mönster som åtminstone delvis fortfarande står sig. Merparten av de i dagsläget kända stenåldersboplatserna i området identifierades genom fynd av flinta m.m. i åkrar i samband med det ovan nämnda Ölandsprojektet. Med undantag för ett par mycket begränsade undersökningar (RAÄ 104:1 i Vickleby socken och RAÄ 257:1 i Tor-

slunda socken; Schulze 2004; Schulze & Hällström 1999) har inga stenåldersboplatser inom det aktuella området undersökts arkeologiskt. Ett flertal fyndrika boplatser har identifierats i området (mer än 30 fynd vid inventeringar i åkermark), från söder RAÄ 164:1, 165:1, 146:1, 197:1, 218:1, 240:1, 150:1, och 161:1. Direkt utanför området i nordligaste delen finns några av Ölandsprojektets fyndrikaste platser, bland annat RAÄ 119 och RAÄ 128 i Algutsrum sn. Att en boplatser är fyndrik vid inventering kan ha flera orsaker (t.ex. intensiva aktiviteter under lång tid, eller bara det faktum att plojen här nått lite djupare än vanligt), och att en boplatser vid inventering verkar fyndfattig behöver inte betyda att de faktiska lämningarna på platsen är det.

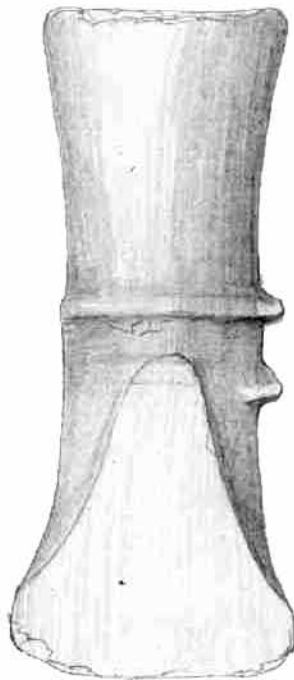
Utöver de stenålderslämningar som finns registrerade i FMIS kan föremål i museimagasinen ge ledtrådar till omfattningen och karaktären hos lämningarna i området. I Statens historiska museums magasin i Stockholm finns ett stort antal stenåldersföremål från Torslunda socken, inte minst från Björnhovda där bland annat ett flertal vackert huggna flintföremål från stenålderns slutskede är hittade (fig. 5). Fyndplatserna är vanligen inte närmare angivna än något i stil med ”åker på Björnhovdas ägor”, och det går därför inte att med säkerhet avgöra i vilken utsträckning dessa fynd hittats inom det här aktuella området. Till allra största del utgörs lösfynden av hela eller delar av redskap i flinta och annan sten som upphittats i samband med jordbruksarbete. Från Skogsby finns dock tre krukskärvor med typisk stenåldersdekor (intryck av tvinnat snöre) som hittats ”i en grusgrop på landborgen c:a 100 m S. om järnvägen på V. sidan om landsvägen” (SHM 19003).

Utifrån de kända stenåldersboplatserna i området kan man tydligt urskilja olika typer av topografiska lägen dit fynden koncentrerar sig. I anslutning till de flacka forntida strandvallarna på omkring 10-15 m över havet i västra delen av området, d.v.s. omkring nedre vägen, finns en handfull boplatser och enstaka fyndplatser för flinta registrerade (boplatserna RAÄ 104:1

i Vickleby sn, RAÄ 240:1, 175:1, 176:1, 257:1 och 235:1 i Torslunda socken samt fyndplatsen RAÄ 177:1 i Torslunda socken). Två av dessa boplatser är registrerade som fast fornlämning (RAÄ 175:1 och 176:1). Från en av boplatserna (RAÄ 240:1) har ett 30-tal fynd samlats in, de övriga har betydligt färre fynd. På andra håll har stenåldersboplatser i liknande lägen varit föremål för undersökning, t.ex. på en fastighet tillhörande Runsbäck ca 500 m väster om mellersta delen av det här aktuella området (Alexandersson & Pappmehl-Dufay 2009). Fynden härifrån inkluderade bland annat rikligt med fint dekorerad keramik från omkring 2500-3500 f.Kr. samt Ölands hittills äldsta kända huslämning, och sammantaget kan platsen tolkas som en regelrätt boplatser där människor bott och uppehållit sig under bondestenåldern för ungefär 5000 år sedan. Denna typ av landskapslägen finns inom området endast i den sydvästra delen, i höjd med Lundtorp och söderut längs områdets västra kant.

I lägen som topografiskt ligger mellan den nedre vägen och landborgen finns inom området 8 boplatser och 6 fyndplatser för flinta registrerade (boplatserna RAÄ 160:1, 158:1, 159:1, 196:1, 236:1, 238:1, 166:1 och 239:1 samt fyndplatserna RAÄ 182:1, 181:1, 237:1, 220:1, 217:1 och 201:1, alla i Torslunda socken). Av dessa är fem boplatser registrerade som fast fornlämning (158:1, 159:1, 160:1, 166:1 och 196:1). Lägen av den här typen finns inom områdets södra och mellersta del, från Eriksöre i söder till åkrarna nedanför Skogsby i norr.

Flest och fyndrikast stenålderslämningar finns belagda inom områdets övre landskapsavsnitt längs dess östra kant, och då främst i sluttningarna strax nedanför landborgen. Här finns 12 registrerade boplatser varav mer än hälften kan betraktas som fyndrika, och lika många fyndplatser för stenåldersfynd (boplatserna RAÄ 165:1, 197:1, 218:1, 150:1, 198:1, 199:1, 168:1, 161:1, 208:1, 183:1, 164:1 och 146:1 i Torslunda sn samt fyndplatserna RAÄ 170:1, 219:1, 202:1, 228:1, 213:1, 241:1, 224:1, 189:1, 187:1, 184:1, 195:1 och 137:2, den sistnämnda i Algutsrum och övriga i Torslunda

Holkya av brons med lång skaftholk. Ung. vid yxans mitt en runtlöpande vulst, som fortsätter i öglan. Öglan sönderbruten. Yxans nederdel består av tresidiga eggplan med något utsvängd egg. Inuti holken tvenne motställda lister. Brun patina, ytan skadad.

Längd	10.7 cm
Eggbredd	4.5 cm
Holkdiam. yttre	3.5 cm
" inre	2.6 cm

Utan andra fynduppgifter.
(Yxan uppges i inv. vara 3.5 t. lång?).

4265
Öland
Torslunda sn
Runsbäck

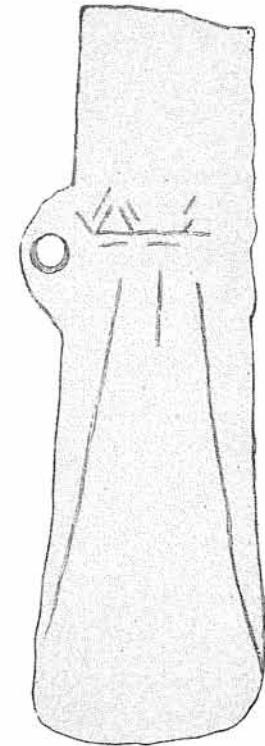

Fig. 75. ²/₃. Runsbäck, Torslunda s:n, Öl.

SH 55

Figur 6. Två holkyxor från bronsåldern som ska vara hittade i Runsbäck. Till vänster yxan SHM 4265, till höger yxan som avbildas av Nils Åberg (1923:56).

sn). Bland lösfynden i detta läge märks en skafthålsyx och ett fragment av en flintdolk, fynd som möjligen kan indikera förekomst av stenåldersgravar (se Pappmehl-Dufay 2009a). Strax utanför *Område möjligt för ny väg* ca 350 m norr om Torslunda kyrka hittades på 1950-talet i en grusgrop en tjockackig håleggad flintyx (RAÅ 244:1 i Torslunda socken), vilken även den mycket väl kan härröra från en stenåldersgrav. Ytterligare ett stycke sydösterut i Torsborg ca 300 m öster om Torslunda kyrka undersöktes ett stenåldersgravfält på 1950-talet (Petersson 1956). Samtliga boplatser i det övre landskapsutsnittet inom området är registrerade som fast fornlämning. Denna typ av topografiska läge finns representerat

längs hela det aktuella områdets östra kant i slutningarna nedanför landborgen. I Resmo en dryg mil söderut har en boplat i liknande läge undersökts, och fynden därifrån omfattade bland annat stora mängder fint dekorerad keramik som av analyser att döma är tillverkad specifikt för mer särskilda tillfällen (Pappmehl-Dufay 2009b). På landborgen i Resmo sn ligger dessutom fyra stenkammargravar från yngre stenåldern, och den undersökta platsen i Resmo ska möjligen sättas i samband med religiösa aktiviteter snarare än regelrätt boende. Om så även är fallet med de högre liggande boplatserna i Torslunda socken får framtida undersökningar utvisa.

Bronsålderslämningar

Bronsåldern är generellt en mycket underbeforskad del av Ölands förhistoria, och sett i relation till föregående och efterföljande perioder vet vi förhållandevis lite om denna tid här. Lösfynd av föremål från bronsåldern på Öland är emellertid många och rika, medan de kända fasta fornlämningarna är förhållandevis få. Av de sammanlagt 140 registrerade fornlämningarna inom det aktuella området är det bara två som med någorlunda säkerhet kan dateras till bronsålder, skålgropsstenarna RAÄ 77:1 och 107:1 i Torslunda socken. Båda dessa är belägna på alvaret strax öster om väg 136 i höjd med Kråketorp i sydöstra delen av området. I Statens Historiska Museums magasin finns ett fåtal fynd från bronsåldern som ska vara hittade i eller i närheten av det här aktuella området: en spjutspets från bronsåldern som ska vara hittad i Torslunda socken men utan närmare fynduppgifter (SHM 4837), en holkyxa i brons hittad i Runsbäck (SHM 4265) samt ett depåfynd av en rombyxa i grönsten tillsammans med en svärds klinga i brons som ska vara hittat i samband med stenröjning i en åkerförhöjning i Torsborg öster om Torslunda kyrka och ca 500 m utanför det här aktuella området (SHM 24939). Ytterligare en holkyxa i brons som uppges vara hittad i Runsbäck avbildas av Nils Åberg i hans sammanställning över bronsåldersfynd från Kalmar län (Åberg 1923:56) (se fig. 6).

En stor brasklapp när det gäller bristen på bronsålderslämningar i området är att de många gravarna i området generellt brukar antas vara från järnåldern, men den absoluta merparten av dessa är inte undersökta och sannolikt finns här även gravar från bronsåldern och möjligen även slutet av stenåldern. Likaså kan flera av de förmodade stenåldersboplatserna i själva verket innehålla lämningar även från bronsålder. Ett exempel är boplatserna RAÄ 199:1 som är belägen direkt väster om väg 136 i höjd med Arontorp; utöver stenåldersfynd hittades vid inventeringarna här även en skaft-hålsyxa i grönsten, vilken skulle kunna vara från äldsta delen av bronsåldern. Sammant-

get kan sägas att när det gäller bronsålderslämningar inom området så är kunskapsläget väldigt bristfälligt, och i gengäld är kunskapspotentialen i eventuella undersökningar mycket stor på denna punkt.

Järnålderslämningar

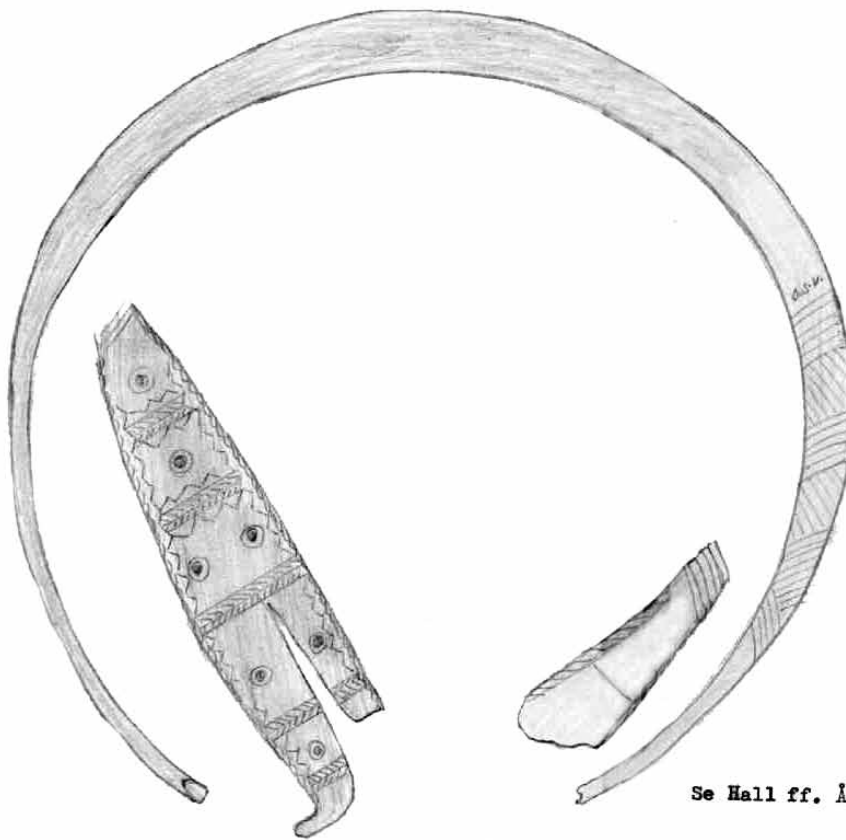
De många kända järnålderslämningarna i området domineras fullständigt av gravar, och med enstaka undantag är samtliga dessa belägna på landborgskrönet utmed väg 136 i områdets östra del. Denna bild känns igen från stora delar av västra Öland, där i många fall kilometerlånga stråk av järnåldersgravar kan ses längs med landborgskanten än idag. Den samtida bebyggelsen kan mycket väl ha varit belägen i sluttningarna nedanför landborgen eller på strandvallarna längre ner, en möjlighet som bör tas i beaktande vid eventuell exploatering i området. I princip kan hela sträckan från Karlevi i söder till Ölandsbron i norr sägas vara kantad av synliga och icke synliga forntida gravar. Ett eventuellt vägprojekt i denna del av området kommer helt säkert att beröra fornlämningar av detta slag.

Av de omkring 300 kända järnåldersgravarna i Torslunda socken har ett 30-tal undersökts arkeologiskt, merparten under mitten av 1900-talet då grustäkter och vägarbeten skadade flera av gravfälten (Rasch 1991). Vidare har ytterligare fynd som kan antas häröra från järnåldergravar framkommit i området under andra förhållanden, mestadels i samband med vägbyggen och andra typer av exploateringar. Många av järnåldersgravarna utgörs av hällkistor, och merparten kan genom fyndens utseende dateras till århundradena efter vår tideräknings början och perioden romersk järnålder, vilken anses utgjort något av en blomstringstid för Ölands del (Rasch 1991).

Ett av de äldsta gravfynden i området är den halsring, eller kanske snarare huvudring, av brons som ska ha hittats sittande kring huvudskålen på ett skelett i samband med grävning under mitten av 1800-talet vid kvarnbacken på landborgen på Skogsbys ägor (SHM963)

Gravfynd.

963
Öland
Thorslunda sn
Skogsby

En i 2 delar avbruten huvudring av brons, öppen, ena änden avbruten, den andra plattad och uppböjd som ett slags diadem, med ring och strecksirater.

Ringens satt kring huvudskälben på ett lik, anträffat av inhysesmannen Jöns Dalström vid grävning i den s.k. kvarnbacken på vestra lantborgen å Skogsby ägor.

Inlöstes med 2 R. 32 s. Bco. Dagb. d. 5 okt. § 173.

Se Hall ff. Årsskr. 1868, s. 56.

Figur 7. Bronshalsring hittad tillsammans med skelett i Skogsby. Skiss från Statens Historiska Museums bronsålder katalog. SHM 963.

(fig. 7). Halsringen är av en typ som vanligen dateras till äldsta delen av järnåldern några århundraden före vår tideräknings början (Åberg 1923:80).

I den sydligaste delen av *Riksintrasseområdet Eriksöre K10*, på landborgskanten vid Karlevi (Vickleby sn RAÄ 1:1 m.fl.), har istället några av de yngsta förhistoriska gravarna i området undersökts, med dateringar till sen vikingatid omkring 1000 e.Kr. (Magnus m.fl. 1996:17). Vidare undersöktes år 1951 fem gravar på ett gravfält i Eriksöre (RAÄ 71 i Thorslunda sn) direkt väster om väg 136, troligen från romersk järnålder och århundradena e.Kr. (Rasch 1991:234ff). Strax söder om Skogsby undersökte Kalmar läns museum år 1987 delar

av ett överodlat gravfält (RAÄ 76:1 och 78:1 i Thorslunda socken) (Rasch & Ring 2009; Rasch 1991:228). Platsen är belägen strax öster om *Område möjligt för ny väg* men inom *Riksintrasseområdet Eriksöre K10*. Fem gravar med totalt 9 gravgömmor undersöktes. På grundval av gravarnas utseende och innehåll daterades de till sen förromersk och tidig romersk järnålder, d.v.s. århundradena kring vår tideräknings början. I Skogsby samhälle, inom men även strax utanför det här aktuella området, har totalt 12 gravar undersökts arkeologiskt (Rasch 1991:222ff). Två av gravarna var vapengravar. De undersökta gravarna dateras på typologisk väg till romersk järnålder respektive sen vikingatid (Rasch 1991:224).

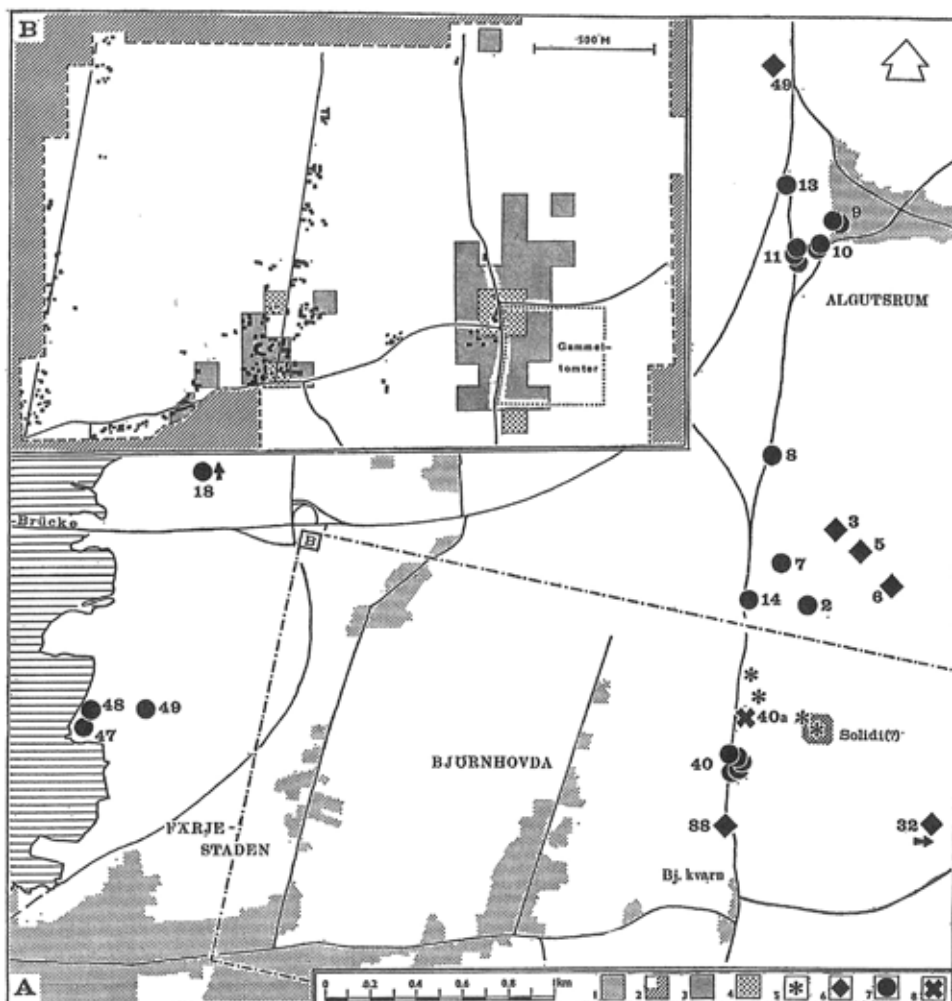

Fig. 2. A Fundkarte von Björnhovda, Ksp. Torslunda, Öland, Schweden. 1 Ortschaften. 5 'Schwarzerde'-Gebiete. 6.7 völkerwanderungszeitliche Fundorte. 8 Grabungsstelle Torslunda. B auf Phosphatkonzentrationen untersuchtes Gebiet (2) mit eingetragenen Werten über 100 ppm P_2O_5 (3) und über 200 ppm P_2O_5 (4). Nach Sölve Göransson (wie Anm. 26) S. 72, Fig. 3

I södra delen av Skogsby, precis i kanten av *Område möjligt för ny väg*, har även en begravd häst från romersk järnålder/folkvandringstid hittats (RAÄ 81:6 i Torslunda socken). Hästgraven från Skogsby är ett unikt och vetenskapligt mycket intressant fynd inte minst med avseende på den numera utdöda Ölandshästen (Schulze 1983). Längre norrut, strax norr om korsningen Storgatan-väg 136 och direkt norr om "kvarnkungen", undersöktes i samband med en vägbreddning år 1952 fyra gravar (RAÄ 267) som daterades till romersk järnålder (Rasch 1991:213f).

Även om gravarna dominerar bland järnålderslämningarna, finns också fynd och under-

sökningar som belyser andra aspekter av perioden i området. I Skogsby har boplatlämningar från yngre järnålder och medeltid dokumenterats precis öster om det här aktuella området (Andersson & Pettersson 1998), och strax nordost om den ovan nämnda "kvarnkungen" i Björnhovda (RAÄ 139:1 i Torslunda socken) i mellersta norra delen av *Område möjligt för ny väg* undersöktes i slutet av 1960-talet omfattande bebyggelselämningar från mellersta delen av järnåldern (Hagberg 1976; Rasch 1991:257) (fig. 8). Bland annat undersöktes lämningar efter två stora långhus (fig. 9), och bland fynden märks stämpelornerad keramik och en handtagskam vilka placerar lämning-

Figur 8. Karta över området kring Björnhovda, med diverse fyndplatser och platsen för undersökningarna 1968-1969 markerad med ett kryss. Den infällda bilden visar översiktliga resultat av den fosfatkartering som gjordes kring nuvarande respektive "gamla" Björnhovda tomt. Efter Hagberg 1976:325.

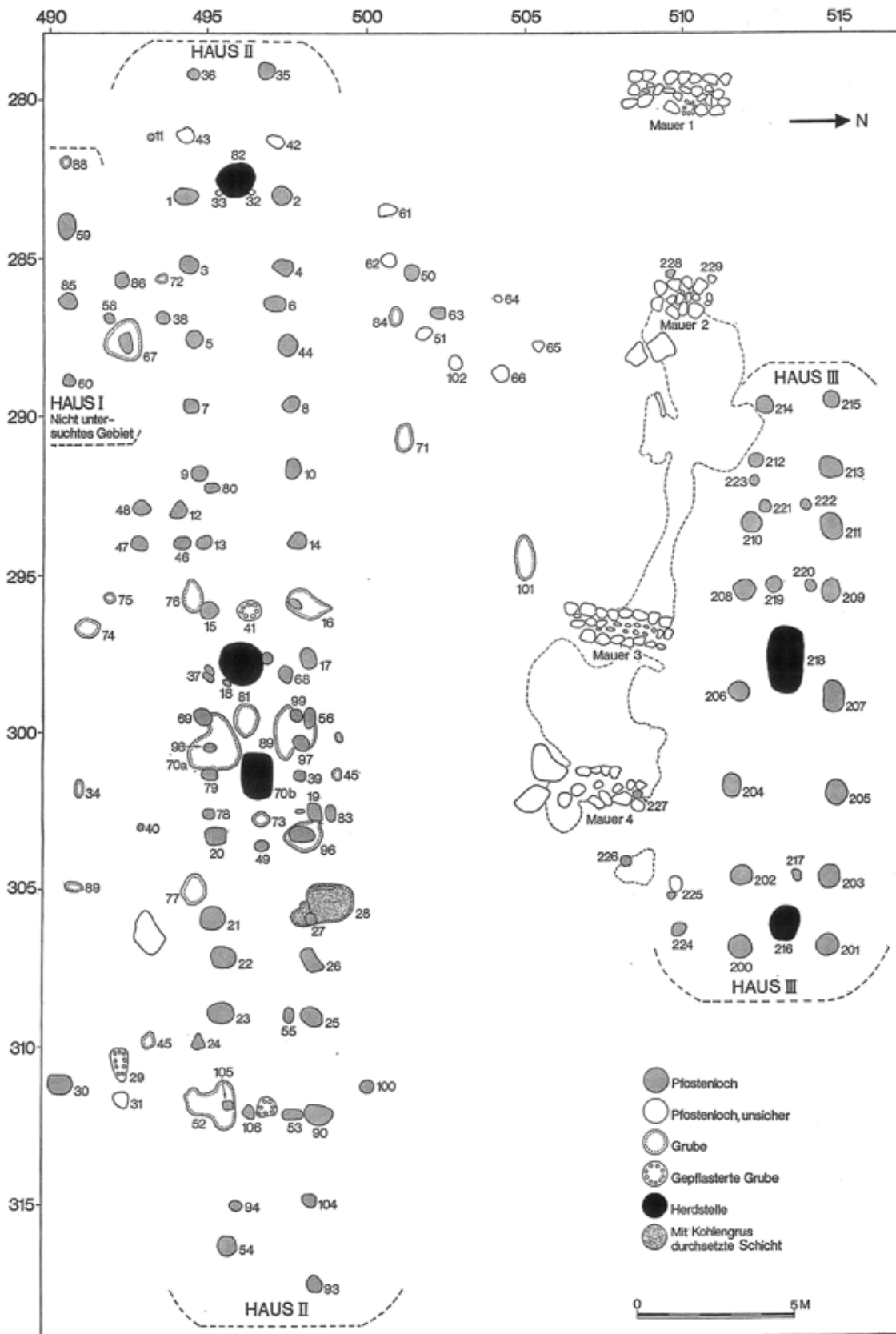
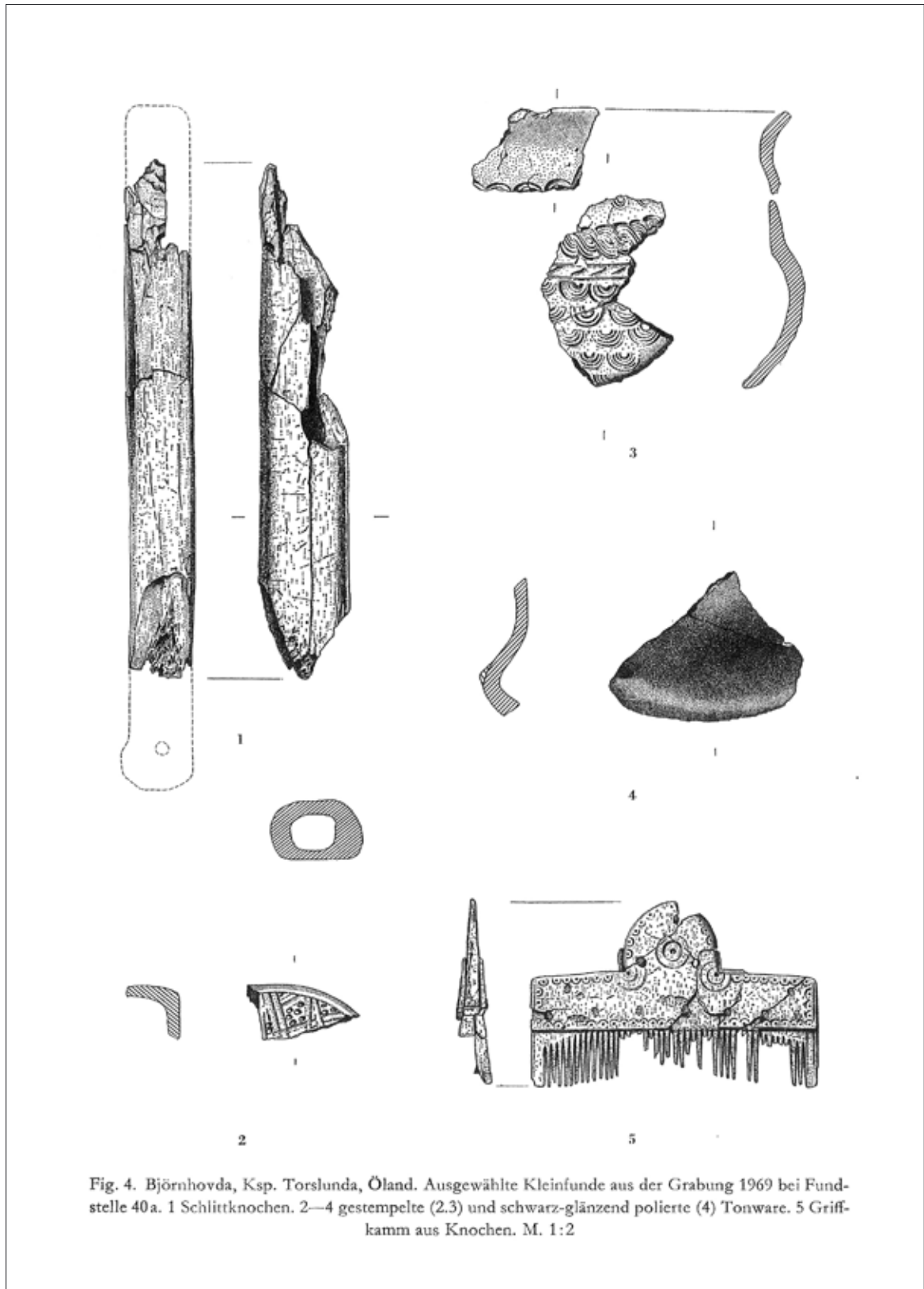

Fig. 3. Plan der Grabung 1969 bei der Fundstelle 40a in Björnhovda, Ksp. Torslunda, Öland, Schweden

Figur 9. Planritning över de två långhus som undersöktes 1969 i Björnhovda. Efter Hagberg 1976: fig. 3.

Figur 10. Ett urval fynd från undersökningen 1969 i Björnhovda. Efter Hagberg 1976:329.

Figur 11. De så kallade Torslundaplatarna, fyra bronsplåtar funna år 1874 vid RAÄ 139. Foto Statens Historiska Museum, efter Nilsson 2001:50.

arna i romersk järnålder och folkvandringstid, omkring 1-550 e.Kr. (fig. 10). Värt att notera är att det vid denna undersökning, som i sin helhet var belägen i åkermark, visade sig finnas delvis bevarade stenkonstruktioner som inte var synliga ovan mark. Denna möjlighet är viktig att ha i åtanke vid eventuella schaktningar inför nya undersökningar i området. Vid en metall-detektorundersökning längs med landborgs-krönet i Björnhovda hittades nyligen ett flertal förhistoriska och medeltida metallföremål, bland annat ett folkvandringstida dräktspänne (Ulf Näsman muntligen). I samma område har flera av de ovan nämnda praktfynden hittats. De så kallade Torslundaplatarna (fig. 11), fyra stycken bronsplåtar (patriser) med unika och vackert utsirade figurer föreställandes motiv ur den fornnordiska mytologin, hittades år 1874 strax intill nuvarande väg 136 i norra delen av *Område möjligt för ny väg* (RAÄ 139:1). Patriserna har använts under Vendeltid (ca 550-750 e.Kr.) för att framställa figurförsedda bronsbleck som varit fästa på prakt hjälm. Torslundaplatarna är berömda inte minst för att hjälm med närmast identiska figurer har

hittats i flera kungliga gravar från samma tid, bland annat i Uppland och i Sutton Hoo i England (t.ex. Arwidsson 1954; Carver 1998).

Ytterligare ett uppseendeväckande fynd från samma tidsperiod var den gulds katt (fig. 12) som i flera omgångar mellan år 1864 och 1870 hittades, oklart exakt var men troligen i närheten av fyndplatsen för Torslundaplatarna, i eller strax öster om norra delen av *Område möjligt för ny väg* (SHM 3247, 3250 och 3274). Björnhovdaskatten, som den kallas, består av 36 romerska guldmynt (Solidi) från 400-talet e.Kr. (Hagberg 1976: 333; Herschend 1980: 184f). Skatten är den näst största guldmyntskatten som hittats på Öland, och mynten har nått upp till våra breddgrader genom kontakter mellan ölänningar och det romerska riket. Ännu en guldmyntsskatt, omfattande tre romerska guldmynt, har hittats i närområdet, på ägor till Törnboten nr 5 (Herschend 1980: 166). Ett annat unikt guldfynd av betydelse i sammanhanget är den praktfulla guldhalskragen från romersk järnålder (fig. 13) som hittades år 1860 av en tonårspojke vid Färjestadens gård. Fyndomständigheterna var dock sådana att man

Figur 12. Solidus-skatten från Björnhovda. Foto Statens Historiska Museum, ur utställningskatalogen "Ölandsguld".

Figur 13. Guldhalskragen från Färjestaden. Foto Statens Historiska Museum.

Figur 14. Romerskt guldmynt (solidus) präglat för den Romerske kejsaren Libius Severus (461-465 e.Kr) och hittat på en åker i Björnhovda. SHM 4449. Foto SHM.

Figur 15. Romerskt guldmynt (solidus) präglat för den Romerske kejsaren Valentinianus III (425-455 e.Kr.) och funnet i ett trädgårdsland i Färjestaden. SHM 17636. Foto SHM.

Figur 16. Guldberlock hittad i en trädgård i Färjestaden. SHM 17884. Foto SHM.

misstänker att guldhalskragens ursprungliga plats varit en annan, och med tanke på andra högstatusbetonade fynd från järnåldern har området kring landborgskanten ovanför nuvarande Björnhovda föreslagits, vilket skulle innebära att även guldhalskragen kan placeras inom eller alldeles i närheten av *Område möjligt för ny väg*. De nämnda lämningarna och fynden kring Björnhovda visar med all önskvärd tydlighet att området ingått i en högreståndsmiljö under första årtusendet e.Kr.

Ytterligare skatter och högstatusbetonade föremål från järnåldern har påträffats i området i äldre tider. I Statens Historiska museum i Stockholm finns bland annat två större armringar av silver som ska ha hittats vid stenbrytning i Björnhovda (SHM 6162), ett romerskt guldmynt som hittades i samband med harvning på en åker tillhörig Björnhovda (SHM 4449) (fig. 14), ytterligare ett romerskt guldmynt hittad i ett trädgårdsland i Färjestaden (SHM 17636) (fig. 15), en guldblock hittad i en trädgård i Färjestaden (SHM 17884) (fig. 16), en vikingatida oval spännbuckla hittad i samband med stenbrytning i Björnhovda (SHM 1476) (fig. 17), en spiralvriden gulden som hittades i ett stenröse på Björnhovdas ägor (SHM 1523) (fig. 18), en fingerring i silver hittad vid grävning i jorden i Kråketorp (SHM 4892), tre guldenar som förmodas höra sam-

Figur 17. Vikingatida oval spännbuckla funnen i Björnhovda på 1840-talet av båtsmansänkan Hane Anna Andersdotter. SHM 1476. Foto SHM.

Figur 18. Spiralvridd guldten hittad i ett stenröse i Björnhovda på 1840-talet av drängen Anders Nilsson. SHM 1523. Foto SHM.

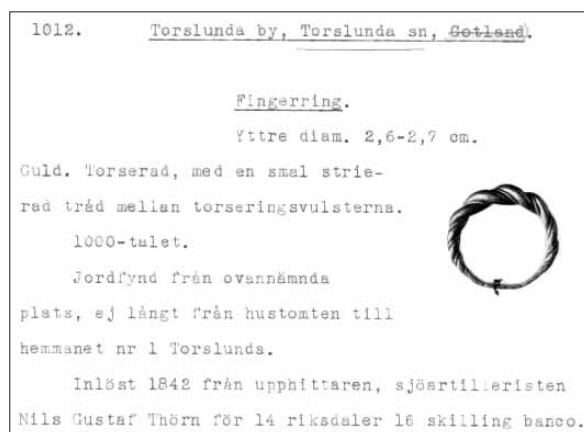

Figur 19. Tre svagt facetterade och delvis vridna guldtenar, troligen del av en och samma ten, funna vid plöjning på lägenheten Fristad i Runsbäck. SHM 13629. Foto SHM.

Figur 20. Romerska guldmynt (solidi) hittade i Skogsby: a) Präglat under kejsar Libius Severus (461-465 e.Kr.), funnet på 1850-talet av inhysesmannen Jöns Persson (SHM 2023), b) Präglat under kejsar Libius Severus (461-465 e.Kr.) (SHM 9002), c) Präglat under kejsar Valentinianus III (425-455 e.Kr.) (SHM 17911). Foto SHM.

man och som hittades vid plöjning i Runsbäckens by (SHM 13629) (fig. 19), tre romerska guldmynt hittade vid olika tillfällen i Skogsby (SHM 2023, 9002 och 17911) (fig. 20) samt en flätad fingerring i guld från 1000-talet som hittats i närheten av hemmanet nr 1 i Torslunda by (SHM 1012) (fig. 21). Utöver dessa fynd nämns av Nils Åberg ett bronsspänne i s.k. Urnesstil från sen vikingatid som ska vara hittat i Björnhovda (fig. 22) (Åberg 1923:173). Slutligen hittades nyligen ytterligare en skatt, denna gång vid en arkeologisk undersökning, av silver och från vikingatiden, strax utanför det här aktuella området i samband med undersökningar inför anläggandet av nya Möllstorpsgatan i

Figur 21. Flätad fingerring i guld funnen nära hemmanet nr 1 i Torslunda by av sjöartilleristen Nils Gustaf Thörn. SHM 1012. Foto SHM:s medeltidskatalog.

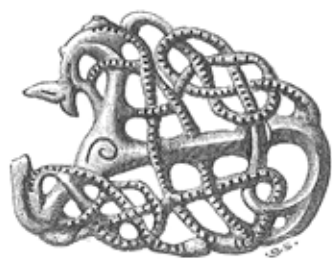

Fig. 317. Br. 1/1.
Björnhovda, Torslunda s:n.

Figur 22. Bronsspänne i s.k. Urnes-stil, funnet i Björnhovda. Efter Åberg 1923:173.

nordöstra delen av Färjestaden (fig. 23).

Sammantaget kan om järnålderslämningarna i området konstateras att mycket talar för en utpräglad högstatusmiljö från omkring vår tideräknings början och framåt. Även ortnamnen i området tyder på detta, med namn som Torslunda, Eriksöre och Karlevi (Vikstrand 2007: 177). De undersökta gravarna i området kan mestadels dateras till romersk järnålder, medan boplots-, skatt- och lösfynden från järnåldern i området även representerar yngre delen av perioden (Rasch 1991:259). Ur ett landskapsperspektiv kan konstateras att koncentrationen av järnålderslämningar till landborgskrönet är extremt hög, samtidigt som t.ex. fyndet av silverskatten i Möllstorp visar att övriga delar av landskapet ingalunda saknar lämningar från perioden i fråga. Un-

Figur 23. Den nyligen funna vikingatida silverskatten från Björnhovda. De flesta mynten är arabiska silvermynt, och deras präglingar visar att skatten hamnat i jorden omkring år 860 e.Kr. Foto Arkeologikonsult AB.

dersökningar i närliggande områden pekar på samma sak; medan gravarna under järnåldern varit koncentrerade till landborgen har bebyggelsen ofta varit placerad i slutningarna nedanför landborgen samt på strandvallarna längre ner mot sundet i väst. Flera exempel på detta framkom vid de ovan nämnda metall-detektorundersökningarna, bland annat vid Lilla Frö i höjd med väg 943 där omfattande spår av högstatusbetonad järnåldersbebyggelse konstaterades (Ulf Näsman muntligen). Likaså framkom ett flertal järnåldersföremål på liknande lägen inom ramen för den stenåldersinriktade Ölandsinventeringen (Kenneth Alexandersson muntligen). Dessa iakttagelser gör att man inför eventuella exploateringar i denna typ av lägen bör vara extra vaksam på spår från järnåldersbebyggelse, exempelvis genom att metall-detektorundersökningar genomförs.

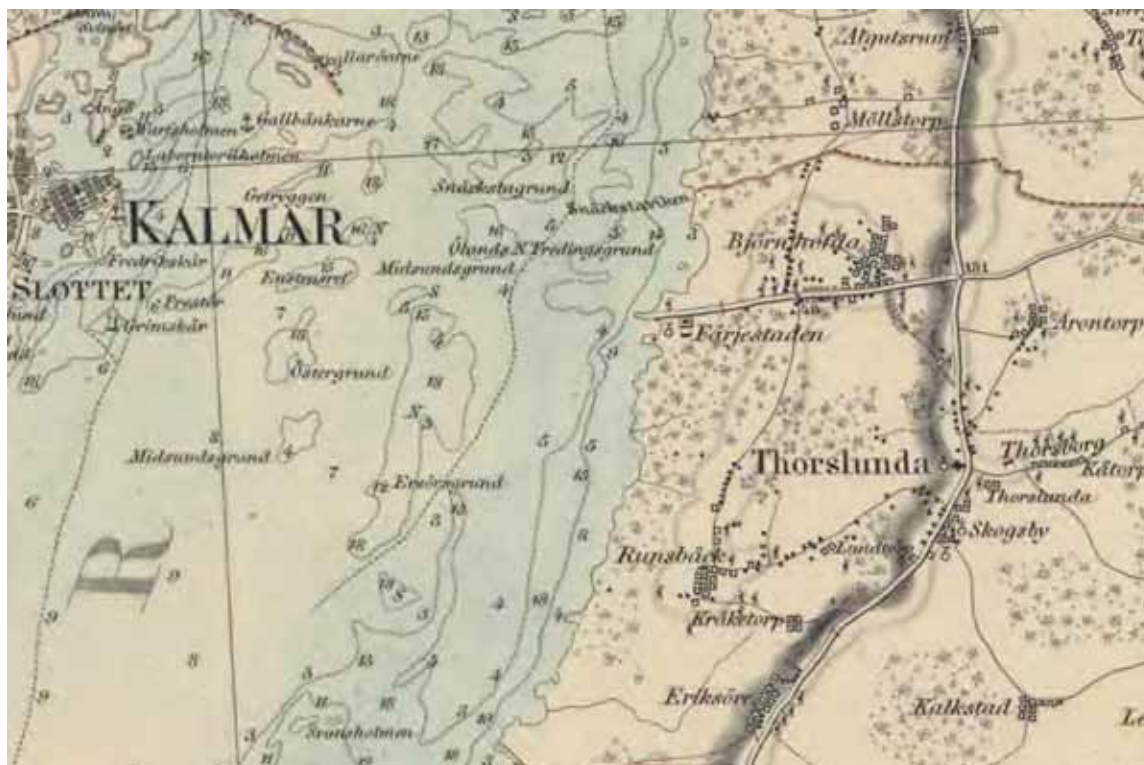
Medeltida och historiska lämningar

I fornminnesregistret finns här ytterst få lämningar som kan härledas till medeltid. Dock saknas inte medeltida lämningar i området, men av olika skäl är de oftast inte registrerade som fast fornlämning vilket emellertid inte betyder att de saknar vetenskaplig potential. Den mest påtagliga lämningen av den här typen i området är Björnhovda gamla bytomt, som av

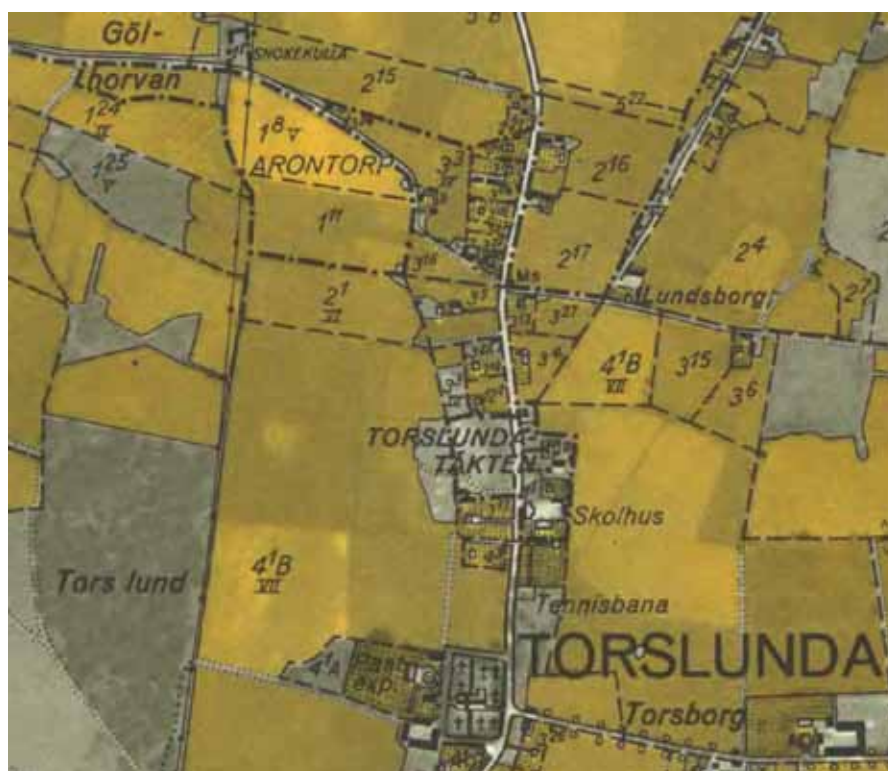
allt att döma är belägen direkt öster om korsningen Storgatan-väg 136 och som behandlas närmare under avsnittet ”arkiv- och kartstudier” nedan. I området har även metall-detektorundersökningar påvisat närvaro av lämningar från sen järnålder och medeltid, se nedan (Näsman & Fabech 2009).

Några enstaka jordfynd finns i Statens Historiska Museum som är av relevans i sammanhanget. Ett av dessa är det övre stycket av en stigbygel i mässing, som ska vara hittad i en åker tillhörig Torslunda by (SHM 5191), samt ett depåfynd innehållandes en silverknapp, tre järnknappar och 14 tyska silvermynt som hittats på Torslunda kyrkogård (SHM 700).

De mest omfattande lämningarna från historisk tid inom området utgörs tveklöst av befintlig kulturhistorisk värdefull bebyggelse, vilken i flera fall kan gå tillbaka flera århundraden i tiden. Bebyggelseantikvariska värden inom området har inte beaktats närmare inom ramen för denna förstudie, istället hänvisas till den tidigare utredning som gjorts och som återges i sin helhet i Bilaga 1. Sammanfattningsvis kan konstateras att omfattande värden av den här typen finns på flera håll inom området, mestadels i anslutning till de befintliga byarna men även exempelvis väderkvarnar samt byggnader med koppling till den numera borttagna Ölands järnväg.

Figur 24. Utdrag ur Generalstabskartan från 1870. Notera de äldre vägdragningarna.

Figur 25. Utdrag ur äldre ekonomiska kartan från 1941, bladet 4G5i Torshunda. Notera namnet Torslund till vänster i bild. "Torskällan" är belägen vid Snokekulla (på en karta från 1759 finns här "Snopkullshorfwan") uppe till vänster i bild.

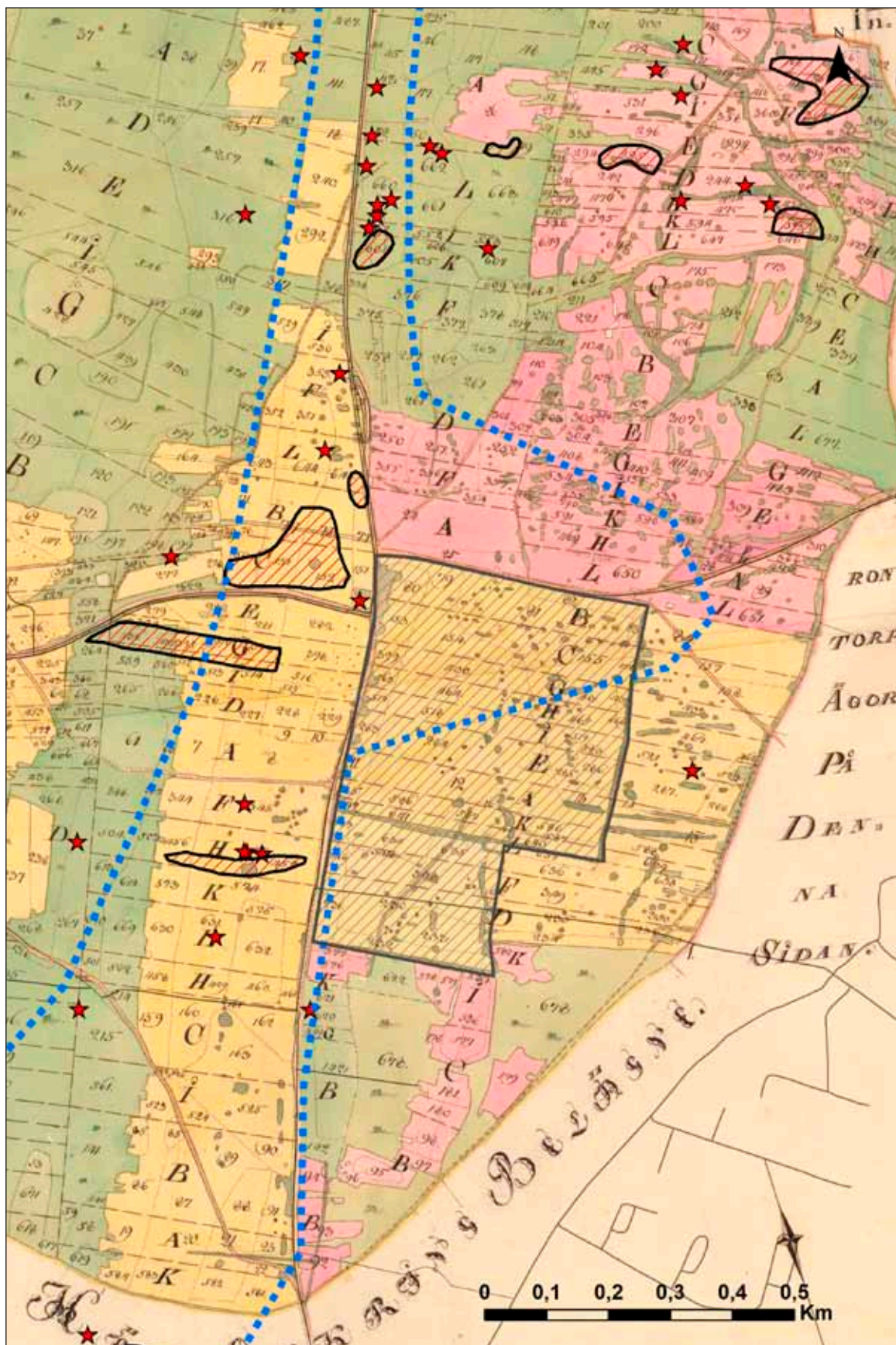
Arkiv- och kartstudier

Inom ramen för den kulturhistoriska förstudien har en översiktlig genomgång av det historiska kartmaterialet från området genomförts. För ändamålet har Lantmäteriets digitala tjänst ”Historiska kartor” använts, där Lantmäteristyrelsens arkiv, Lantmäterimyndighetens arkiv samt Rikets allmänna kartverks arkiv gått igenom. En lista över de kartor som använts presenteras i tabellform i bilaga 4. Vid genomgången har särskild vikt lagts vid att söka efter ägonamn som kan vittna om tidigare bebyggelse eller användning. Överlag kan konstateras att byarna såsom de ser ut idag generellt går långt tillbaks i tiden. Bebyggelsens omfattning och karaktär har dock skiftat (se fig. 24), och i några fall har även bebyggelseägen förändrats så att områden som idag är obebyggda kan visas ha tidigare hyst bebyggelse.

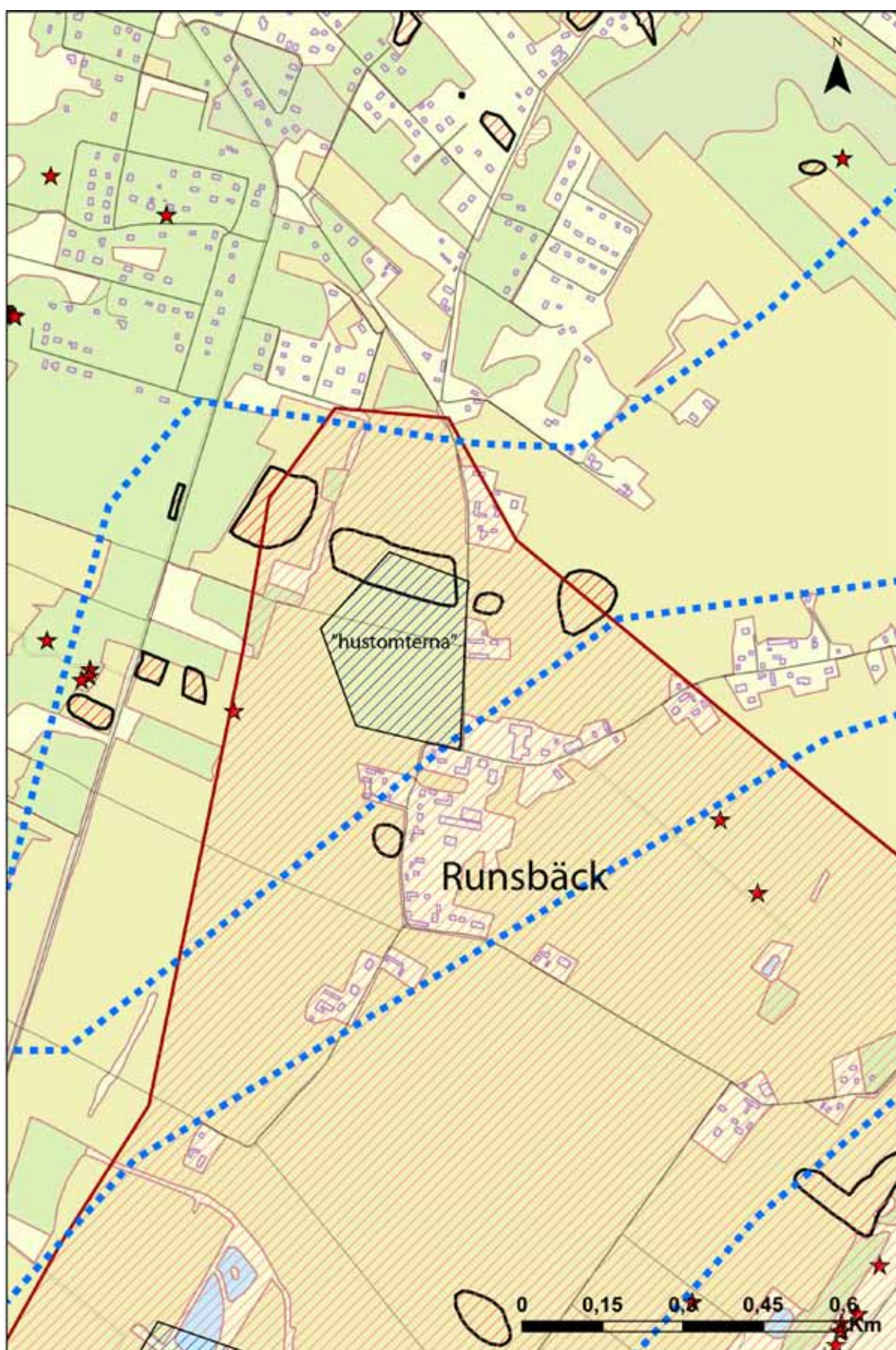
Historiska belägg för olika platsnamn är en viktig källa till äldre tiders markanvändning och bebyggelseutveckling i ett område. Många namn går tillbaka till förhistorisk tid och kan berätta om platsers ursprungliga funktion, om numera försvunnen bebyggelse etc. Inom det här aktuella området finns flera ortnamn som med säkerhet kan föras långt tillbaks i tiden, t.ex. Björnhovda och Torslunda som båda härrör från yngre järnålder. Björnhovda har en intressant historisk utveckling som redogörs för i korthet längre fram. Namnet Torslunda syftar med sin förled på den fornnordiska guden Tor och med sin efterled på ett skogsområde, en lund. Med tanke på förledens art kan man anta att det i detta fall inte rör sig om vilken skogs-

dunge som helst utan en helig lund (Vikstrand 2007:187). Var denna heliga lund legat är inte helt fastställt. Abraham Ahlqvist nämner i sin ”Ölands Historia och Beskrifning” från 1827 att det i Eriksöre gårde finns en lund av åldriga almar, som går under namnet Thorslund. Vidare nämns här lunden i Torslunda: ”Samma namn äga äfwen några åldriga björkar, som wäxa strax Ö. om kyrkan; om hwilka allmogen berättar, att de aldrig kunna utrotas; ty så snart något träd borthuggas, upkommer strax en ny stam i det borthuggnas ställe.” (Ahlqvist 1927:248). Heliga lundar är något som man utifrån skriftliga källor länge har antagit att det funnits under yngre järnålder, och under senaste årtiondet har också flera platser runt om i landet undersökts som av allt att döma utgjort heliga platser av den här typen (t.ex. Andersson & Skyllberg 2008). Strax nedanför och väster om Torslunda kyrka finns mycket riktigt ett skogsområde som mycket riktigt kallas för Tors lund (fig. 25). Det är dock osäkert hur gammalt namnet är; vid den översiktliga genomgång av historiska kartor som gjorts inom ramen för föreliggande förstudie har det inte gått att föra längre tillbaks än den äldre ekonomiska kartan från år 1941. Beskrivningen hos Abraham Ahlqvist om en lund ”öster om kyrkan” skulle möjligen kunna stämma överens med detta område, men denna angivelse känns allt för osäker för att med säkerhet kunna lokalisera Tors lund i Torslunda.

Omkring 500 m norr om Tors lund finns fornlämningen RAÄ 61:1, en förmodad offer-

Figur 27. Kartöverlägg med Storskifteskartan över Björnhovda från 1779 mot dagens karta med Område möjligt för ny väg (blå streckad linje). Det förmodade läget för Björnhovda medeltida bytomt är skrafferat.

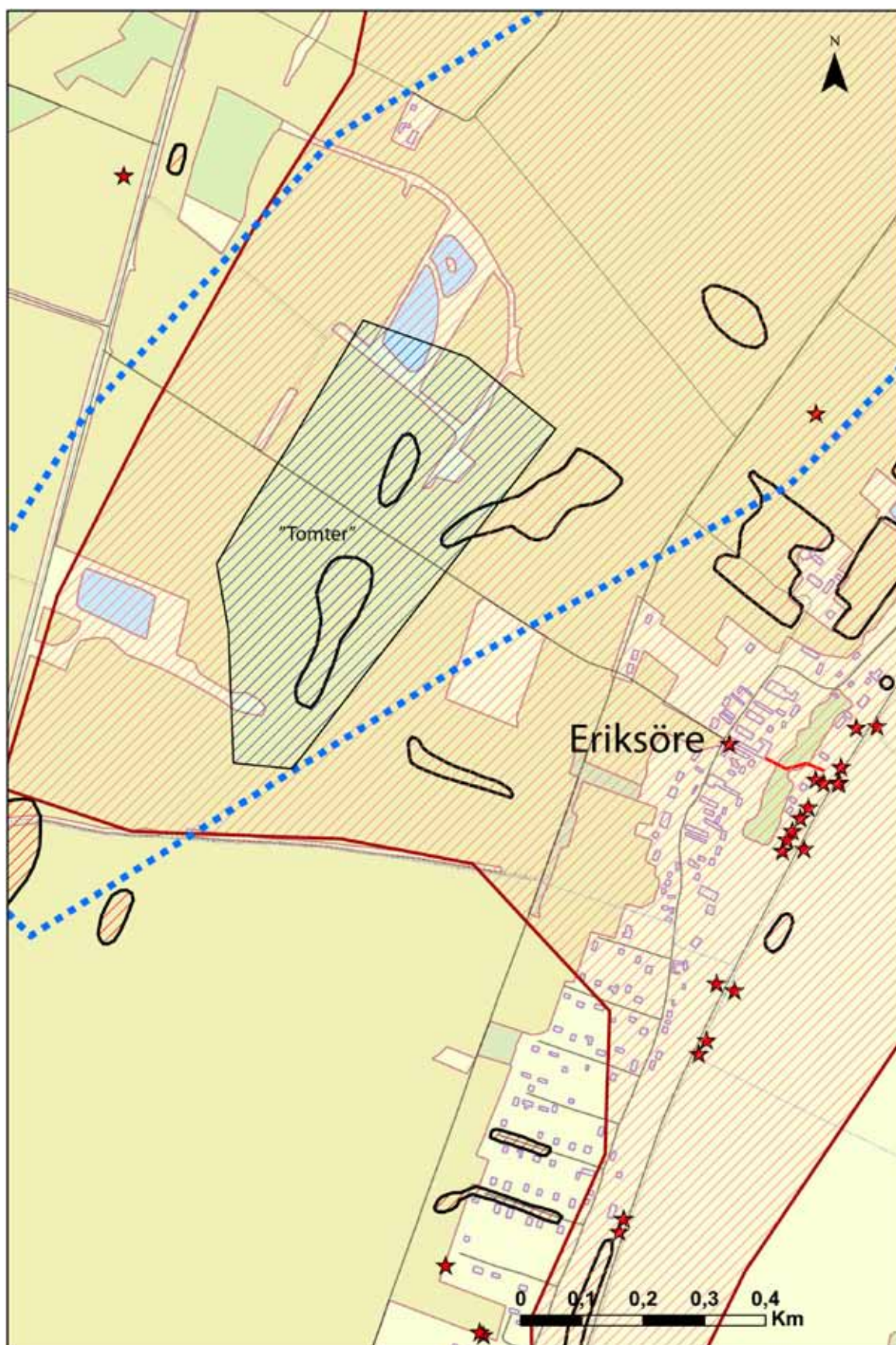
Figur 28. Karta över Runsbäck, med det ungefärliga läget markerat för åkrarna som på Storskifteskartan över inägora från 1782 har namn som "tomterna" och "hustomterna".

någon gång mellan 1374 och 1530-talet. Att den övergivna bytomten uppe på landborgen skulle vara lämningarna efter Håkantorp motsägs emellertid av flera faktorer; namnet Björnhovda anses utgöra en metaforisk anspelning på ett björnhuvud och syftar troligen på en topografiskt markerad plats, vilket mycket väl kan motsvaras av läget uppe på landborgskrönet men knappast av den plats i slutningen nedanför landborgen där Björnhovda idag är beläget (Vikstrand 2007: 173ff). Namnet Björnhovda är också med all säkerhet äldre än namnet Håkantorp, som troligen representerar en utbrytarbebyggelse (-torp, med personnamnet Håkan efter nybyggaren) etablerad under vikingatid. Den tolkning av byn Håkantorp som presenterades av Sölve Göransson (1968) och som sedan dess är allmänt vedertagen är att den representerar en utbrytarbebyggelse under vikingatid från det Björnhovda som var beläget uppe på landborgskrönet. Håkantorp etablerades då på den plats där Björnhovda ligger idag, och någon gång mellan 1374 och 1500-talets början flyttas av okänd anledning bebyggelsen från det gamla Björnhovda och slås ihop med Håkantorp. Den nya byn övertar namnet Björnhovda, och namnet Håkantorp faller i glömska. Flyttningen av Björnhovda från ett läge uppe vid landborgen till en plats längre ner mot sundet har flera kända motsvarigheter i andra byomflyttningar på ön, exempelvis Kleva i Resmo socken. Idag ligger byn nedanför väg 943, samtidigt som namnet anses betyda ”högt berg” eller ”brant backe”. Förklaringen ges av att byn tidigare legat uppe vid landborgsbranten, och att så faktiskt varit fallet visas av den kvarvarande gården Berg som hör till Kleva men som långt fram i historisk tid låg kvar på den gamla bytomten uppe vid landborgsbranten ett par km öster om den nuvarande byns läge (Vikstrand 2007:128ff). Inom ramen för forskningsprojektet ”Mellan Svear och Daner”, finansierat av Vetenskapsrådet, har Professor Ulf Näsman och Dr Charlotte Fabech genomfört metalldetektorundersökningar på landborgen ovanför Björnhovda, och genom föremålsfynd kunnat belägga om-

fattande aktiviteter från såväl järnålder som medeltid (Näsman & Fabech 2009). Platsen uppe på landborgskrönet mittemot ICA Almers på östra sidan väg 136 ska alltså med största sannolikhet betraktas som det medeltida Björnhovdas bytomt. Värt att notera i sammanhanget är också den järnåldersbebyggelse som undersökts några hundra meter norrut i anslutning till fyndplatsen för Torslundaplåtarna (Hagberg 1976, se ovan). Fynden i området visar tillsammans med beläggen från de historiska kartorna på en lång och omfattande bebyggelsekontinuitet uppe på landborgen ovanför det nuvarande Björnhovda.

Vid genomgången av de historiska kartorna över området hittades två ytterligare platser med namn innehållandes ”tomt” vilka kan indikera äldre bebyggelse. På kartorna över Runsbäcks by finns ett område direkt väster och norr om byn med namn som ”tomterna”, ”hustomterna” (storskifte inägor 1782), ”hustomtåkrarne” och ”tomtåkrarne” (enskifte 1818) (fig. 28). I Skogsby strax utanför det här aktuella området finns en åker strax söder om byn på östra sidan landsvägen som på storskifteskartan över byns inägor från 1783 kallas ”tomter”, och i Eriksöre finns ett område ett stycke väster om Eriksöre bygata med namn som ”tomter”, ”håltomter”, ”hållstomtebacken” (storskifte inägor 1779), ”tomtåker” (storskifte 1790) och ”tomterne” (storskifte 1799) (fig. 29). Inom det sistnämnda området finns flera registrerade stenåldersboplatser, och på en av dessa (RAÄ 160:1 i Torslunda sn) finns i fornminnesregistret en notering om att enstaka slaggbitar även hittats vid inventering. Möjligen kan dessa fynd ha med bebyggelse på platsen under medeltid eller historisk tid att göra. Vidare ska det inte uteslutas att åkrarna med ”-tomt”-namn kan syfta till områden där äldre övergivna husgrunder tidigare varit synliga. Detta skulle innebära att även järnåldersbebyggelse kan indikeras av dylika namn.

Ett annat namn som förekommer i äldre kartor över området och som är av intresse i sammanhanget är ”snäckstadshorfwan”, som namnger en åker på en karta från 1762 över

Figur 29. Karta över Eriksöre, med det ungefärliga läget markerat för åkrarna som på Storskifteskartan över inägorna från 1779 har namn som "tomter" och "hälstomter".

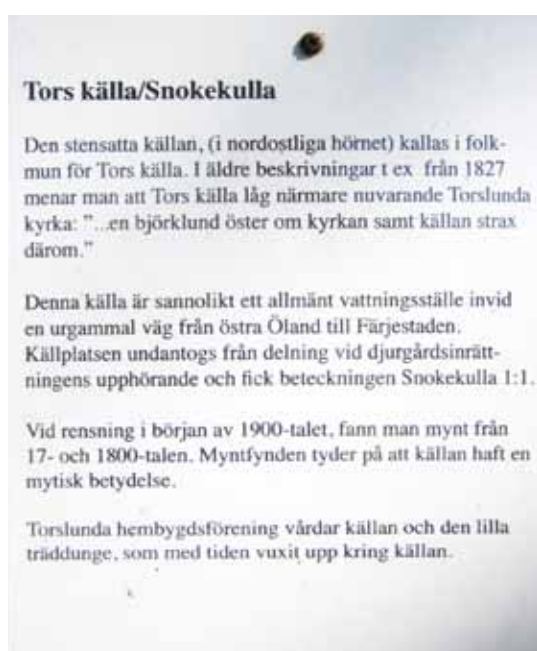
Figur 30. Utdrag ur avmätning över Björnhovda by från 1762. Åkern med nummer 51 i mitten av bilden är beskriven som "snäckstadshorfwan".

Björnhovda (fig. 30). Strax norr om Färjestaden ligger Snäckstaviken, och åkern i fråga är belägen rakt ovanför/öster därom. Det fornordiska sneckia betecknar skepp, vanligen uppfattat som krigsskepp under vikingatid och tidig medeltid. Arkeologen Charlotte Fabech tolkar Snäckstadshorfwan i Björnhovda, tillsammans med Snäckstaviken, som tecken på att det i området funnits ett numera försvunnet "Snäckstad", som skulle kunna beteckna ett hamnläge eller en båtplats i området under vikingatiden (Fabech 1997:157f; se även Vikstrand 2007:177). Mer exakt var detta Snäckstad i så fall har legat är okänt, och att det kan ha legat inom det här aktuella området kan inte utslutas.

Vid genomgången av Kalmar läns museums topografiska arkiv har en del ytterligare uppgifter om fynd inom området framkommit. I ett område ca 500 m sydsydväst om Kråketorp har enligt uppgift Albert Johansson i Ölands Skogsby inom ett ca 5 m stort område hittat flera hundra flintskärvor och 3-4 flintkärnor (KLM topark dnr 3886/57). Enligt en tidigare markägare fanns här förr en flack rundad förhöjning, och utöver kol och de ovan nämnda flintskärvorna har här enligt uppgift även hittats en ca 30 cm lång flintyxa som finns i privat ägo. En av de ovan nämnda holkyxorna i bronsåldern har enligt uppgift i arkivet vara hittad i närheten.

Figur 31. Den stensatta Tors källa sedd från sydväst (Torslunda sn RAÄ 61:1). Foto Ludvig Papehl-Dufay/KLM.

Figur 32. Skylt uppsatt av Torslunda hembygdsförening vid Torskällan. Foto Ludvig Papehl-Dufay/KLM.

Fältbesiktning

Som en del av den kulturhistoriska förstudien genomfördes under en dag i juli en fältbesiktning, där delar av området besöktes och där i förekommande fall plöjda åkrar genomgicks i jakt på föremålsfynd eller andra indikationer på fornlämningar. Besiktningen genomfördes den 25 juli av Ludvig Pappmehl-Dufay. Ett kompletterande besök i området genomfördes den 3 september 2012, då ett par markägare i Runsbäck intervjuades om fynd i de omgivande åkrarna.

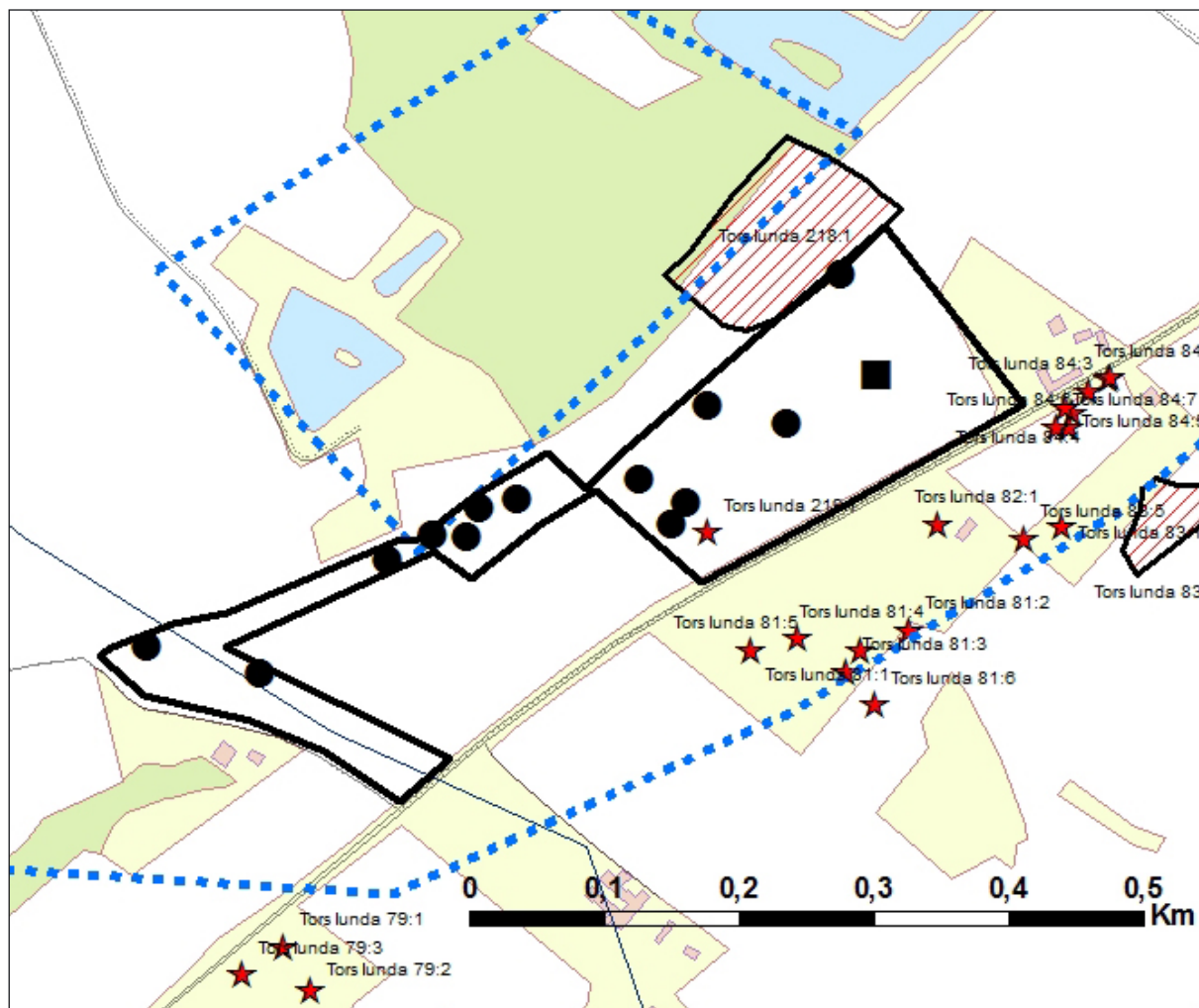
De platser som på förhand valdes ut att besökas var fyndplatsen för Torslundaplåtarna, Björnhovda gamla bytomt, Tors lund och Torskällan, åkrarna sydväst om Runsbäcks by samt åkrarna väster om Eriksöre by. Vidare fanns öppna åkrar dels norr om Kvarnkungen mellan Björnhovda och Arontorp, och dels väster om väg 136 mellan Skogsby och Kråketorp. Dessa genomfördes med avseende på fornlämningsindikationer. De besökta platserna fotograferades, och samtliga fynd noterades och fotograferades för inrapportering till FMIS. Inprickning av fynd skedde manuellt på kopior av ekonomiska kartan. I det följande beskrivs de iakttagelser som gjordes i samband med fältbesiktningen.

Platsen för den förmodade Björnhovda gamla bytomt, i åkrarna öster om ICA Almér's, var vid besiktningstillfället helt bevuxen med grödor och kunde inte inventeras. Merparten av området utgörs av åkermark och hästhage, och eventuella lämningar torde kunna finnas bevarade under plogdjup. På västra sidan om

väg 136 ett stycke norrut, ca 50 m norr om väderkvarnarna, fanns en åker som låg öppen vid besiktningstillfället. Åkern genomfördes översiktligt men inget av antikvariskt intresse noterades. I området har dock tidigare noterats kalkstensflisor m.m. som tolkats som boplatsindikationer (RAÄ 93:1), och i åkern direkt söderut har fyra gravar undersökts (RAÄ 267).

Det skogsområde omkring 400 m väster om Torslunda kyrka som går under namnet Torslund besöktes, men inget av antikvariskt intresse noterades. Som framgått ovan har namnet vid den översiktliga kart- och arkivstudien inte gått att spåra längre tillbaks i tiden än början av 1900-talet, och sannolikheten att området faktiskt utgjort en lund helgad åt den fornnordiska guden Tor kan nog bedömas som liten. Samtidigt ska det poängteras att namnet Torslunda sannolikt syftar på en lund helgad åt guden Tor, och som funnits någonstans i området. Även Torskällan ett stycke norrut besöktes (fig. 31). Här fanns en skylt uppsatt av Torslunda hembygdsförening med kompletterande information, bland annat om att mynt från 1700- och 1800-talet ska ha påträffats i källan i samband med en upprensning i början av 1900-talet (fig. 32).

Området strax SV om Runsbäck, där ägonamn innehållandes –tomt har noterats i det historiska kartmaterialet, var helt bevuxet med grödor och kunde inte inventeras vid besiktningstillfället. Väster om Eriksöre, där samma typ av indikationer hittats, var åkrarna djupt plöjda för potatisfårar och vid den översiktliga

Figur 33. Karta över det ytinventerade området (svart linje) mellan Kråketorp och Skogsby där ett flertal flintavslag hittades i samband med fältbesiktningen. Punkter markerar fynd av flinta, fyrkanten markerar fyndplatsen för skifferbrynet.

besiktningen noterades inget av antikvariskt intresse. Skulle dessa platser tidigare varit bebyggda kan lämningar mycket väl finnas bevarade under plogdjup.

Eftermiddagen på fältbesiktningdagen ägnades åt ett par åkrar direkt väster om väg 136 mellan Kråketorp och Skogsby, som låg delvis öppna och som erbjöd möjlighet att genom ytinventering bedöma fornlämningsförekomst. Det område som vid besiktningstillfället var tillgängligt för ytinventering framgår av figur 33. I nordvästra hörnet av det aktuella åkerområdet är en stenåldersboplats sedan tidigare registrerad (RAÄ 218:1), och i östra kanten på en av åkrarna närmast väg 136 finns en fyndplats för en rundskrapa i flinta registrerad (RAÄ

219:1). Fynd i form av flintavslag påträffades spritt över större delen av området, totalt noterades 13 avslag varav ett par brända och ett par med tydlig retusch (fig. 33 & 34). Samtidig flinta bedömdes som av sydsandinavisk typ. Inga typologiskt daterbara föremål hittades. Flintfynden inom området ger en tydlig indikation om boplatslämningar från stenålder, troligen sammanhängande med den redan registrerade boplaten vilket ger ett område på omkring 600 x 200 m där boplatslämningar kan förväntas finnas. I nordligaste delen av det ytinventerade området hittades dessutom ett skifferbryne, vilket snarast bör kunna dateras till yngre järnålder eller medeltid (fig. 35). Liknande brynen hittades vid undersökningen av en tidigmedel-

Figur 34. Bränt flintavslag påträffat vid fältbesiktningen i mellersta delen av det ytinventerade området mellan Kråketorp och Skogsby. Foto Ludvig Pappmehl-Dufay/KLM.

Figur 35. Skifferbrynet som hittades i norra delen av det ytinventerade området mellan Kråketorp och Skogsby. Foto Ludvig Pappmehl-Dufay/KLM.

tida gård utanför Köpingsvik 2009 (Åstrand m.fl. 2012), och kanske kan fyndet indikera bebyggelselämningar i området från denna tid. Tillsammans med flintfynden visar skifferbrynet på den komplexa situation som gäller för stora delar av östra kanten av Område möjligt för ny väg, där lämningar från flera perioder kan förväntas inom samma yta.

De bönder i Runsbäck som intervjuades i samband med den kompletterande besiktningen i september har länge haft ett stort historiskt intresse, och har i flera fall samlat på stenåldersföremål sedan barnsben. De flesta av deras fynd är sedan tidigare införda i fornminnesregistret, men besöket resulterade även i ett par platser där fynd insamlats men som ännu inte rapporterats in till FMIS. Det rör sig dels om en fyndplats för ett flintavslag på en åker ca 500 m nordost om Runsbäcks by, dels om uppgifter om ett sotigt område i åkermarken ca 500 m öster om byn, och slutligen om ett begränsat område i en åker strax öster om byn där en och samma lantbrukare vid ett flertal tillfällen hittat stenåldersföremål i åkern (se fig. 36). Vid besiktningstillfället visades härifrån ett fragment av en flintdolk, två små fint slipade tjocknackiga bergartsyxor varav den ena håleggad, fem flintspån samt ett 20-tal bitar slagen flinta. Flintan var övervägande av sydskandinavisk typ. Enligt uppgift var dolken hel då den påträffades, men har senare gått sönder och delar av den har förkommit. Yxorna och dolken ger ett tydligt intryck av en datering till senare delen av yngre stenåldern, och kan mycket väl representera senneolitiska gravar (jfr. Pappmehl-Dufay 2009a). De tre ovan nämnda fyndplatserna var inte sedan tidigare registrerade i FMIS, vilket stärker bilden av att det som sedan tidigare varit känt i området bara utgör en del av vad som faktiskt finns. Fynden från Runsbäck har nu rapporterats in till FMIS.

Figur 36. Karta över fyndplatserna i anslutning till Runsbäck, så som de registrerades i samband med den kompletterande besiktningen den 3 september 2012. Rödmarkerat område anger platsen där bland annat en dolk och två yxor hittats, röd punkt markerar fyndplats för ett flintavslag och svart punkt markerar område med sotfläckar i åkerytan. Infällt visas några av fynden från det rödmarkerade området. Skrafferade områden och stjärnor markerar registrerade fornlämningar.

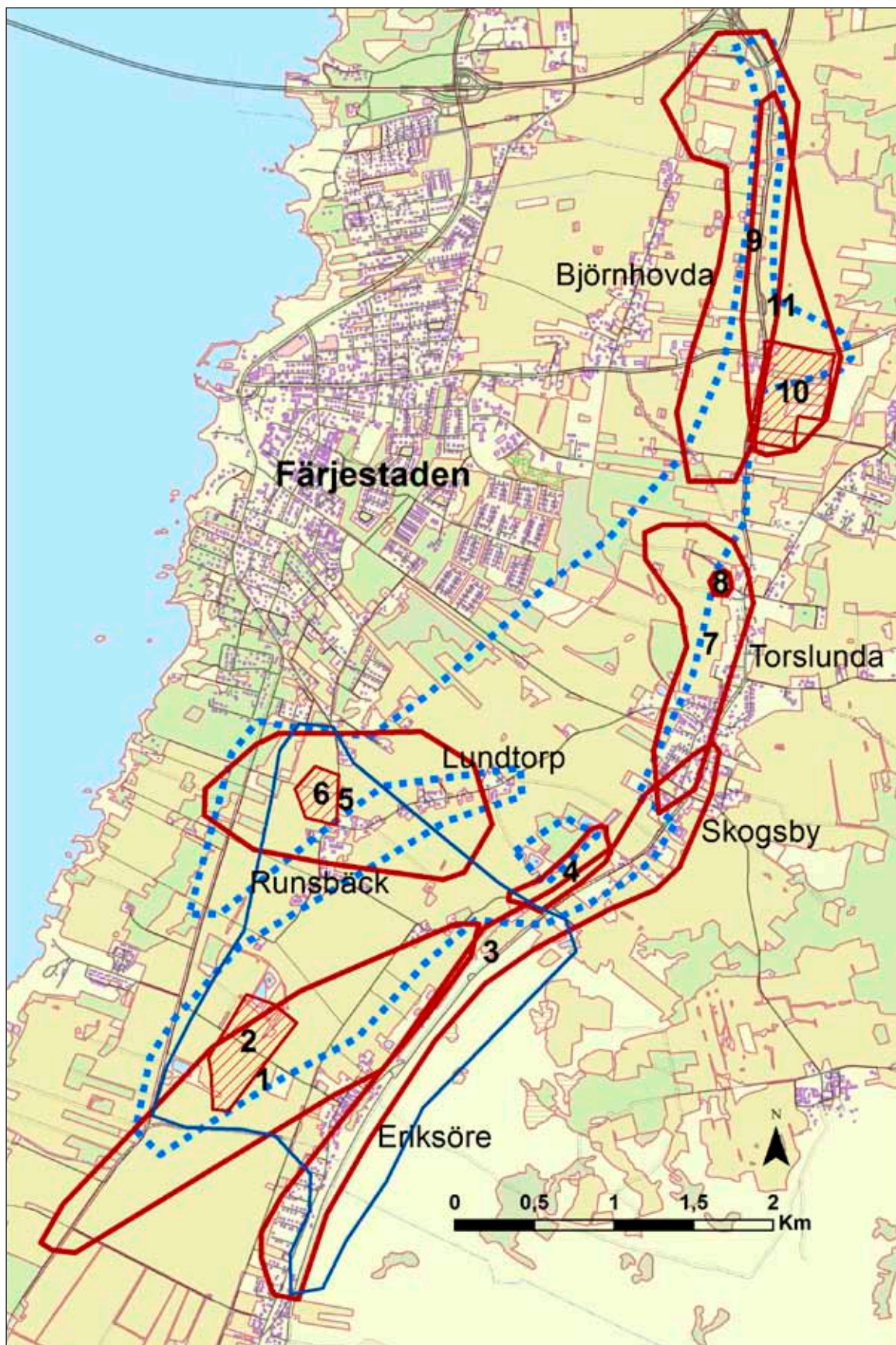
Utvärdering av berörda fornlämnings- och kulturmiljöer

Av det ovan sagda framgår att större delen av området innehåller kulturhistoriskt värdefulla miljöer och lämningar från en eller flera perioder ur det förflutna. Omfattningen på de kända lämningarna är sådan att även mellanliggande delar av området där färre lämningar är kända kan förväntas innehålla mer eller mindre omfattande spår från äldre tiders mänskliga verksamheter. Att peka ut delar av området där risken kan anses liten för påverkan på sådana lämningar låter sig därför inte göras. Däremot kan vissa områden lyftas fram som ur fornlämningssynpunkt är särskilt känsliga för exploatering, och det är också möjligt att sortera ut relativt väl vilken typ av lämningar som företrädesvis kan förväntas i olika delar av det utredda området. Utifrån det som framkommit i förstudien och som presenterats ovan har ett antal högriskområden pekats ut, med avseende dels på stenålderslämningar och dels på lämningar från järnålder och medeltid. Högriskområdena visas i kartan fig. 37 nedan och beskrivs i tabellform i figur 38. Att områden med särskilt hög risk för bronsålderslämningar inte pekats ut beror inte på att risken inte föreligger, utan på att så lite är känt om perioden i fråga inom området att en sådan urskiljning inte låter sig göras.

Området kring landborgen och längs med nuvarande väg 136 kan genom hela området lyftas fram som extremt fornminnesrikt. Det gäller såväl upp på landsborgskränet, där förekomsten av bland annat förhistoriska gravar är mycket stor, som i sluttningarna mot väster

nedanför landborgen där bland annat rikligt med stenåldersboplatser är registrerade. Högriskområdet för järnålderslämningar sträcker sig därmed i princip hela vägen längs med nuvarande väg 136, från Eriksöre/Karlevi i söder till påfarten till Ölandsbron i norr. I området väster om landborgen, längre nedför sluttningarna, förefaller risken att påträffa järnålderslämningar vara mindre. Istället finns här gott om indikationer på lämningar från äldre tidsperioder, i synnerhet stenålder där ett flertal områden ringats in som särskilt känsliga. Således kan stora delar av de högst belägna sluttningarna nedanför landborgen lyftas fram som rika på stenåldersfynd, liksom de lägre liggande delarna direkt söder om Färjestadens samhälle i området mellan den nedre vägen och Runsbäcks by. Åkrarna mellan de anförda högriskområdena är troligen inte tomma på fynd, men merparten av de kända stenålderslämningarna koncentrerar sig ändå till angivna områden.

Utifrån de historiska kartorna kan vidare tre områden lyftas fram där man med ledning av specifika ägonamn kan misstänka spår av äldre (medeltida?) bebyggelse (skrafferade områden på fig. 36). Det är dels det sedan gammalt kända förmodade området för Björnhovdas medeltida bytomt, som anses vara belägen på östra sidan nuvarande väg 136 mitt emot ICA Almérs, men även ett område direkt nordväst om Runsbäck samt ett område väster om Eriksöre bygata. I alla dessa tre områden finns namn på äldre kartor som antyder att platserna tidigare varit bebyggda.

Figur 37. Markering av områden där särskilt hög risk kan anses föreligga för fornlämningar. Jämför tabellen i figur 38.

Riskområde	Tidsperiod	Indikationer
1	Stenålder	Boplatslämningar i form av flintavslag och föremål i åkermark; ett tiotal boplatser och ett par fyndplatser registrerade
2	Medeltid?	Ägonamn innehållandes -tomt; "tomter", "håltomter", "hållstomtebäcken" (storskifte inägor 1779), "tomtåker" (storskifte 1790) och "tomterne" (storskifte 1799)
3	Järnålder	Rikligt med gravar, mestadels från Romersk järnålder, samt vissa boplatshintikationer i form av stolphål etc som framkommit vid mindre undersökningar; samt ett skifferbryne som hittades vid fältbesiktningen. Mycket stort antal registrerade lämningar, såväl med som utan synlig markering ovan mark.
4	Stenålder	Boplatslämningar i form av flintavslag och föremål i åkermark; en registrerad boplatser och en fyndplats; fynd vid fältbesiktningen av 13 flintavslag.
5	Stenålder	Boplatslämningar i form av flintavslag och föremål i åkermark; åtta boplatser och två fyndplatser registrerade. Nyregistrering av en fyndplats för flinta, ett fyndområde med bland annat en dolk och två yxor, samt en plats med uppgift om sotfläckar i åkerytan.
6	Medeltid?	Ägonamn innehållandes -tomt: "tomterna", "hustomterna" (storskifte inägor 1782), "hustomtåkrarne" och "tomtåkrarne" (enskifte 1818)
7	Stenålder	Boplatslämningar i form av flintavslag och föremål i åkermark; två boplatser och en handfull fyndplatser registrerade, bland annat flera yxor
8	Järnålder	Plats för borttagen grav, hällkista
9	Stenålder	Boplatslämningar i form av flintavslag och föremål i åkermark; ett tiotal boplatser och ett tiotal fyndplatser registrerade, bland annat flera yxor och dolkar
10	Medeltid?	Ägonamn innehållandes -tomt (tomtåker, gammeltomter), har av kulturgeografen Sölve Göransson föreslagits vara platsen för Björnhovdas medeltida bytomt
11	Järnålder	Rikligt med gravar, boplatslämningar och föremålsfynd med utpräglad högstatuskaraktär, bland annat Torslundaplåtarna och Björnhovdaskatten.

Figur 38. Lista över utpekade högriskområden samt kortfattad beskrivning av deras innehåll. Jämför numreringar i kartan fig. 37.

Kalmar läns museums rekommendationer

Av det ovan sagda framgår att i princip hela det aktuella området är mycket rikt på fornlämningar, och även om delar av området i nuläget innehåller färre kända fornlämningar än andra delar så är det vår uppfattning att eventu-

ella vägprojekt inom området med all säkerhet kommer att beröra fast fornlämning, troligen i relativt stor omfattning. Så snart sträckningen står klar bör ansökan om ingrepp i fornlämning ställas till Länsstyrelsen i Kalmar län.

Referenser

- Ahlqvist, A. 1827. *Ölands historia och beskrifning. 2 Delen. Sednare bandet.* Calmar 1827. Brombergs Faksimilserie, ur samlingarna i Carolina Rediviva.
- Alexandersson, K., Gurstad-Nilsson, H. & Källström, M. 1996. Stenålder i järnåldersland. Om den pågående specialinventeringen på Öland. *Bulletin för arkeologisk forskning i Sydsverige nr 2-3 1996.* Sid 4-17.
- Alexandersson, K. & Pappmehl-Dufay, L. 2009. Två stenåldersboplatser i Runsbäck. Särskild arkeologisk undersökning 2008. Runsbäck 5:2, 5:66 och 7:9, Torslunda socken, Mörbylånga kommun, Öland. Kalmar läns museum Arkeologisk rapport 2009:49.
- Andersson, C. & Pettersson, M. 1998. Skogsby 8:14. Fornlämning 223, Torslunda sn, Mörbylånga kn och Öland. Arkeologiska förundersökningar och slutundersökningar 1990, 1997 och 1998. Kalmar läns museums arkeologiska rapporter.
- Andersson, G. & Skyllberg, E. 2008 (red.). *Gestalter och gestaltningar. Om tid, rum och händelser på Lunda.* Riksantikvarieämbetet, Avdelningen för arkeologiska undersökningar, Skrifter 72. Stockholm.
- Arwidsson, G. 1954. *Valsgärde 8.* Die Grabfunde von Valsgärde II. Stockholm.
- Blomqvist, M. 2007. *Informationssystemet för fornminnen – lista med lämningstyper och antikvarisk praxis.* Riksantikvarieämbetet kunskapsavdelningen. Stockholm.
- Carver, M. 1998. *Sutton Hoo. Burial ground of kings?* British Museum Press. London.
- Fabech, C. 1997. Slöinge i perspektiv. I: J. Callmer & E. Rosengren (red.) "... gick Grendel att söka det höga huset..." *Arkeologiska källor till aristokratiska miljöer i Skandinavien under yngre järnålder.* Hallands Läns museers Skriftserie 9/Gotarc ser. C nr 17, sid 145-160. Halmstad.
- Fallgren, J. -H. 2006. *Kontinuitet och förändring. Bebyggelse och samhälle på Öland 200-1300 e Kr.* AUN 35. Uppsala.
- Göransson, S. 1968. *Björnhovda och Håkan-torp. Fallet med de "försvunna" ölandsbyarna.* Forskningsrapporter från kulturgeografiska institutionen, Uppsala universitet, nr 10. Uppsala.
- Hagberg, U.-E. 1976. Fundort und fundgebiet der modeln aus Torslunda. *Frümittelalterliche studien* 10, sid 323-349.
- Herschend, F. 1980. Två studier i Öländska guldfynd. I. Det myntade guldets. *Tor 1978-1979*, vol XVIII sid 33-194.
- Magnus, B., Rasch, M & Edgren, B. 1996. Vickleby socken. I: Hagberg, U.-E., Stjernquist, B. & Rasch, M. (red.) *Ölands järnåldersgravfält volym III.* Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer. Stockholm.
- Näsman, U. & Fabech, C. 2009. Rapport: Arkeologisk undersökning med metalldektektor i Björnhovda. Arkivrapport, Högskolan i Kalmar.

- Papmehl-Dufay, L. 2009a. Ett senneolitiskt flatmarksgravfält? Arkeologisk förundersökning, Särskild arkeologisk undersökning. Björnhovda 1:27, Raä 178, 180 och 270, Torslunda socken, Mörbylånga kommun, Öland. Kalmar läns museum Arkeologisk rapport 2009:18.
- Papmehl-Dufay, L. 2009b. En trattbägarlokal i Resmo. Kalmar läns museum Rapport 2009:29.
- Petersson, K.-G. 1956. Undersökning av hällkistor vid Torslunda på Öland. *Fornvännen* sid 135-143.
- Pettersson, J.-I. 1981. Bebyggelseutvecklingen i tre öländska socknar under stenålder och äldre bronsålder. Seminarieuppsats, Lunds universitet.
- Rasch, M. 1991. Torslunda socken. I: Hagberg, U.-E., Stjernquist, B. & Rasch, M. (red.) *Ölands järnåldersgravfält volym II*. Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer. Stockholm.
- Rasch, M. & Ring, C. 2009. Överodlat gravfält i Skogsby. Särskild arkeologisk undersökning 1987. Kalmar läns museum rapport 2009:5.
- Schulze, H. 1983. Rapport, Skogsby 5:6 m.fl., Torslunda sn, Öland. Riksantikvarieämbetets Ölandskontor.
- Schulze, H. 2004. GC-vägen Haga park – Färjestaden, utredning och förundersökning. Utredning etapp 2 och arkeologisk förundersökning 2003, Torslunda och Vickleby sn, Mörbylånga kn, Öland. Arkeologisk rapport februari 2004, Kalmar läns museum.
- Schulze, H. & Hällström, A. 1999. Väg 943, GC-väg Haga park – Färjestaden. Arkeologisk utredning rapport, Kalmar läns museum.
- Stenberger, M. 1948. Det forntida Öland. I: Palm, B., Landin, L. & Nordman, O. (red) *Öland. Del 1*. Sid 299-398. Lund.
- Vikstrand, P. 2007. *Bebyggelsenamnen i Mörbylånga kommun*. Ortnamnen i Kalmar län 7. Sveriges ortnamn. Uppsala.
- Åberg, N. 1913. *Kalmar läns stenålder*. Meddelanden från Kalmar läns fornminnesförening VI.
- Åberg, N. 1923. *Kalmar läns förhistoria*. Södra Kalmar län 1. Kalmar.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr: -

Kalmar läns museums dnr: 33-412-2012

Projektnummer KLM: A2012019

Uppdragsgivare: Vectura AB

Landskap: Öland

Kommun: Mörbylånga

Socken: Vickleby, Torslunda, Algutsrum

Fastighet: -

Fornlämningsnr: -

Ekonomisk karta: 4G5i Torslunda, 4G6i Färjestaden

X koordinat: -

Y koordinat: -

M ö h: -

Fältarbetstid: juli 2012

Antal arbetsdagar: 1

Maskintid: -

Personal: Ludvig Papehnl-Dufay

Foto, Du nr: Du nummer

Fynd nr: -

Fynd: -

Analys: Analyserande institution.

Dokumentation: All dokumentation förvaras på KLM.

Inmätning: -

Bilagor

- Bilaga 1. Kulturhistorisk förstudie förbifart Färjestaden, Torbjörn Sjögren/KLM 1995
- Bilaga 2. Utdrag ur Lagen (1988:950) om kulturminnen mm
- Bilaga 3. Detaljerade kartor över fornlämningsförekomsten inom området, från söder till norr, samt tabeller över samtliga registrerade fornlämningar inom Område möjligt för ny väg samt Runsbäcks by och Riksintresseområdet Eriksöre K10.
- Bilaga 4. Lista över de historiska kartor som ingått i den översiktliga kartstudien. Utöver kartorna i tabellen har äldre ekonomiska kartan från 1941 (bladen 4G6i Färjestaden och 4G5i Torslunda) och Generalstabskartan från 1870 använts. Samtliga kartor finns tillgängliga via www.lantmateriet.se.

Bilaga I.

Förbifart Färjestaden

Mörbylånga kn, Öland.

Förbifart Färjestaden

Kulturhistorisk förstudie 1995

Innehållsförteckning:	
Undersökningsområdet.....	sid 1
Förhistoriska lämningar.....	sid 1
Riksintressen.....	sid 2
Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse.....	sid 2
Kulturhistoriskt värdefull ängs- och hagmark.....	sid 2
Sammanfattning.....	sid 2
Karta I	sid 3
Beskrivning till riksintresse K 10 Eriksöre	sid 4
Redovisning av fornlämningarna till karta I	sid 5
Karta II	sid 6
Karta III	sid 7
Fotografier.....	sid 8 - 14

Dat 1995-04

Dnr 756/95

Ert dnr

Handläggare
T Sjögren
avd chef

Scandia konsult AB
Anders Adebrant
Box 199
391 22 Kalmar

Kulturhistorisk förstudie för väg 943, förbifart Färjestaden.

Kalmar läns museum har på ert uppdrag utfört denna förstudie. Studien omfattar ett område som avgränsas av 136:an i öster och sundet i väster. I norr går området till Broleden och i söder till söder om Eriksöre by.

Förstudien omfattar en översiktlig kulturhistorisk bedömning av kulturlandskapet med bebyggelse, odling och fornlämningar. Någon bedömning ur kulturhistorisk synpunkt av den senare villabebyggelsen i Färjestaden har inte gjorts.

På redovisningskartor visas på Karta I de fornlämningar som finns registrerade i riksantikvariämbetets register över fornlämningar i Toroslunda socken samt område av riksintresse för kulturmiljövården. Karta II resovisar områden med bebyggelse från sten- och bronsåldern. Karta III visar värdefull bebyggelse samt skogsområden av lundkaraktär.

Undersökningsområdet.

Undersökningsområdet består idag dels av bostadsbebyggelse, dels av agrar bebyggelse med odlingsmarker av fullåkerkaraktär, men också av rester av ängar och hag med lövskog av ädelövtyp, till vissa delar med barrinslag.

Färjestadens samhälle präglar givetvis de nordvästra delarna men övergången till ett agrart landskap sker snabbt. Längs de större vägarna finns en småskalig bebyggelse, i huvudsak från sent 1800-tal och tidigt 1900-tal. Inom de egentliga bondbyarna har skiftena under 1800-talet inte splittrat bebyggelsen. En malmbebyggelse har dock i samtliga byar kommit till under 1800-talet. Strukturerna är lätta att se och dess värde ur kulturhistorisk och pedagogisk synpunkt är stor.

Det äldre odlingslandskapet är till största delen överlagrat av skiftenas rätlinjiga struktur där idag i stort sett all värdefull mark är lagd under hävd. Brottstycken av ett äldre odlingssystem ses främst i de bevarade hag som finns i öster samt i några fortfarande intakta f.d. ängar mot nedra vägen. Dessa är idag till stora delar be vuxna med slyig lövskog.

Förhistoriska lämningar.

Det förhistoriska landskapet är inte till alla delar känt. Fornlämningsregistret redovisar endast synliga fornlämningar, mestadels av typen gravar. De omfattande boplatser från sten- och bronsålder som finns inom området är endast ställvis registrerade. I senare tid har dock några arkeologiska undersökningar visat på deras karaktär. En akademisk uppsats av Jarl-Inge Petersson, 1981, visar dock övertygande hur omfattande bebyggelsen var under sten- och bronsålder. Hans utbreddningskartor finns redovisade på Karta II.

Postadress	Gatuadress	Telefon	Telefax	Bankgiro	Postgiro
Box 104 S-391 21 KALMAR	Skeppsbrogatan 51 392 31 KALMAR	0480/563 00	0480/563 07	435-7232	79 11 00-1

Riksintressen.

Södra delen av undersökningsområdet ligger inom riksintresse K 10 Eriksöre där den sammanfattande värdetexten lyder: Ålderdomlig, stor radby med flera gårdsanläggningar och enskilda byggnader av stort intresse. Välbevarad malmbebyggelse finns intill byn. Gravfält med mellanliggande högar och domarringar.

I texten omnämns också den öppna åkermarken.

kulturhistorisk värdefull bebyggelse.

Inom utredningsområdet har urskiljts ett antal miljöer med kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Dessa redovisas på karta III. De är

1. Eriksöre by med malmbebyggelse, källare och kvarnar.
2. Kråketorps by med den lilla malmen.
3. Runsbäcks by.
4. Malmstugor öster om Runsbäcks by.
5. Skogsby och Torslunda, bondby och samhälle.
6. Småställen vid södra delen av Sandåsgatan.
7. " Växeln", enskild fastighet med direkt anknytning till Ölands järnväg.
8. Småställen väster om Skogsby, vid Lundtorpsgatan.
9. Torslunda kyrk- och skolmiljö med malmbebyggelsen norr därom.
10. Malmbebyggelse och småställen i Möllstorpsgatans södra del.
11. Björnhovda by med radbyn och randbebyggelsen längs nerfarten till Färjestaden.
12. " Stora kvarnarna" med mejeriet.
13. Malmen i södra delen av Möllstorps by.
14. Färjestadens hamnmiljö med Skansen, f.d. posten och stationen m.m.

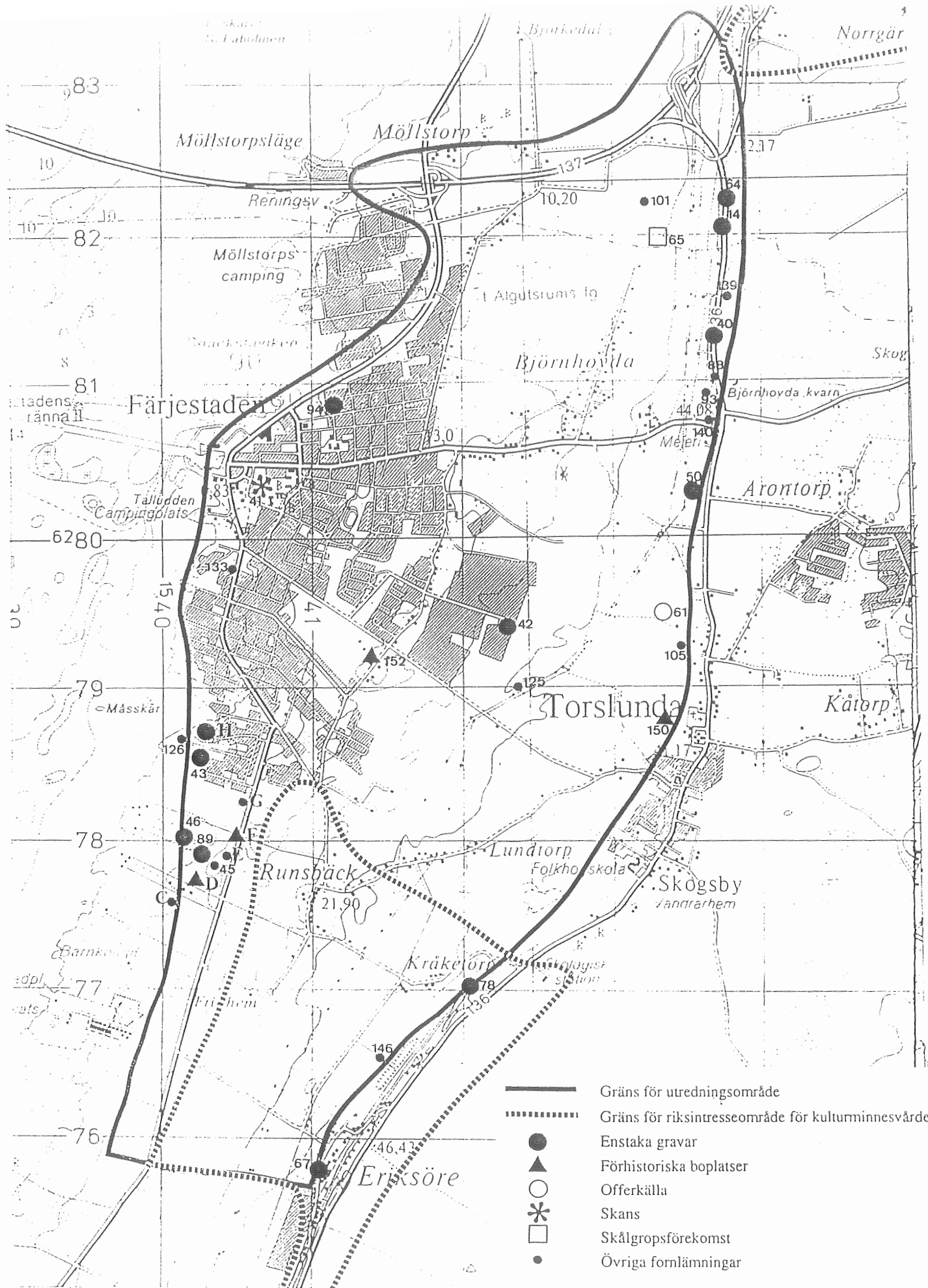
Inom utredningsområdet finns också ett äldre, välberat vägsystem varav stora delar fortfarande är i bruk. Nämnas kan Sandåsgatan - Grövlegatan och Runsbäcksgatan, numera kallad Lundtorpsgatan som båda har höga kultur- och miljövärden.

Kulturhistoriskt värdefull ängs- och hagmark.

På karta III redovisas vissa, numera skogsbevuxna marker som tidigare varit ängar och hag. De är Snokekulla, en utmarksdelningsfastighet med stensatt källa. I traditionen är detta Torslund med Tors källa. Prästhaget väster om Torslunda kyrka och Styrmanshaget sydväst om Skogsby. Ett större sammanhängande skogsparti finns mellan Färjestadens villabebyggelse i det s.k. Svampområdet och Torslunda. Området utgör delar av Strandskogen med rester av ängar och betesmarker.

Sammanfattning.

Det området kring Färjestaden som Länsmuseum har undersökt med anledning av planerad ny förbifart hyser inom sig mycket stora kulturvärden. Dessa är av olika karaktär men samverkar till en mycket homogen bild av stor bebyggelsekontinuitet. Från äldsta stenåldern till nutid har området erbjudit goda förutsättningar för odling och bebyggelse. I kulturlandskapet finns möjligheter att studera olika tiders sätt att nyttja området. Den bevarade bebyggelsen har lång historisk kontinuitet där kyrkan och Tingshus representerar den ordnande samhällsnivån och byarna med malmar och småställen representerar vardagen. Fornlämningar och äldre odlingsformer ger en komplett bild av ett samhälle framvuxet i många generationer.

Karta I

Landborgskrön. Öppen åkermark. Busk- och lövträdsvegetation närmast Eriksöre by och utmed bygatan.

På landborgen väster om vägen är ett stråk av fornlämningar. I stråket finns 4 gravfält om sammanlagt 50 fornlämningar. På gravfälten och mellan dessa är ett tiotal stora gravhögar, 14-25 meter i diameter. I stråket är talrika resta stenar samt några domarringar, 15-24 meter i diameter.

Eriksöre by är belägen alldeles nedanför landborgskrönet, vilket gör den knappt synlig från västra landsvägen. I byn finns flera mycket välbevarade gårdsanläggningar och enskilda byggnader. Ett par av manbyggnaderna är uppförda under brutet tak. Flertalet gårdar ligger öppna mot bygatan med ladulängornas gavlar mot denna. Delvis mycket välbevarad malmbebyggelse finns söder och norr om byn utmed uppfartsvägen mot västra landsvägen.

Sammanfattande värdetext

Ålderdomlig, stor radby med flera gårdsanläggningar och enskilda byggnader av stort intresse. Välbevarad malmbebyggelse finns intill byn. Gravfält med mellanliggande högar och domarringar.

Skydd

Fornminneslagen.

Fornlämningsområdena vårdas. Eventuell ny bebyggelse anpassas till befintlig. Potatiskällare i kalksten intill väg 136 bevaras och vårdas.

Anmärkning

Källor

Kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsemiljöer på landsbygden inom Mörbylånga kommun på Öland. Riksantikvarieämbetet genom Johan von Reis. Kalmar 1979.

100 fornminnesmiljöer på Öland. Länsstyrelsen i Kalmar län 1981.

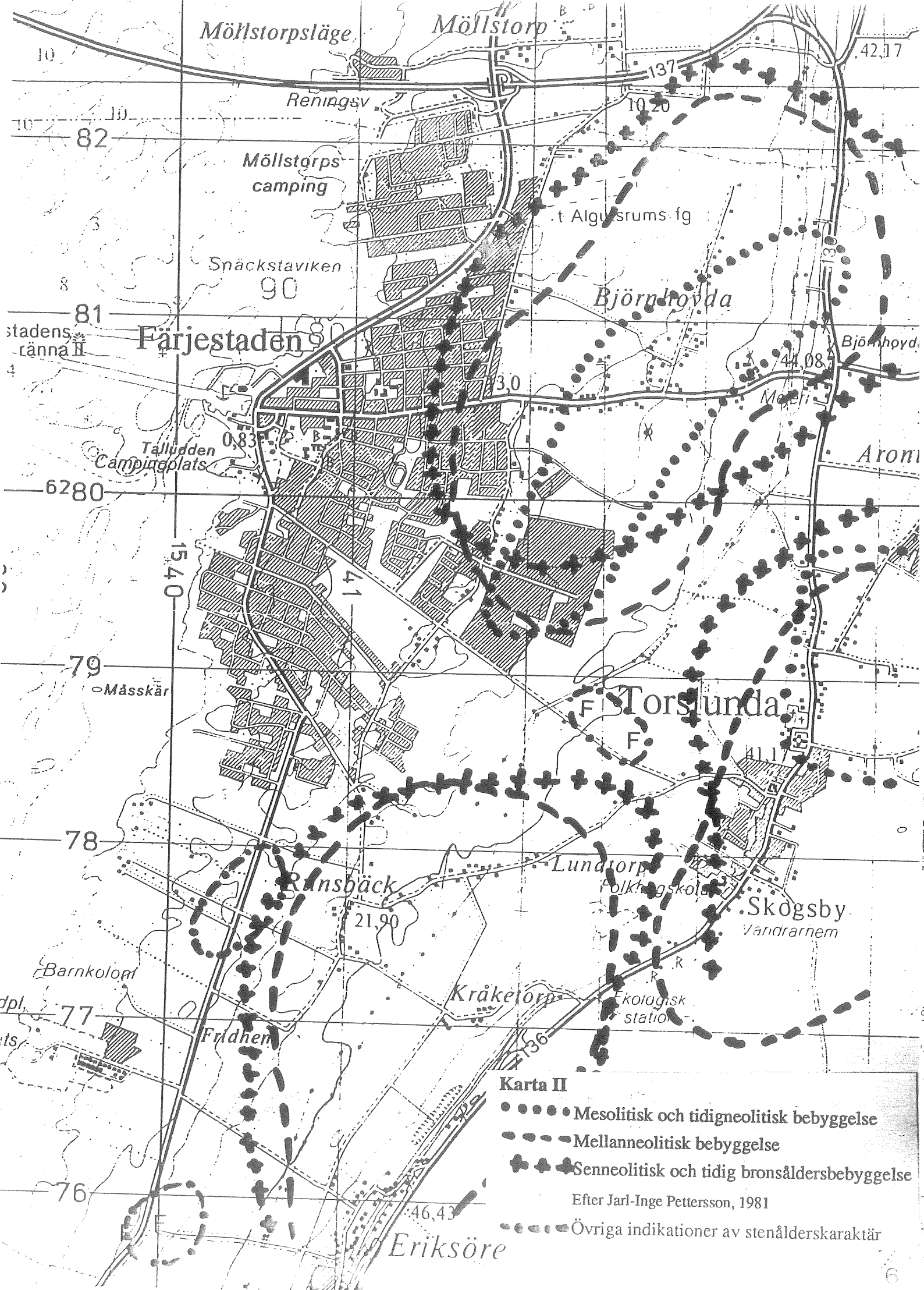
DELOMRÅDEN: -

LÄGE: x=6276 y=1541

KARTA: 046/047 NO/NV

Berör även RIKSINTRESSE för friluftsliv (F 12).

Karta	Socken	Nr	Typ	Anm
4G 5i	Torslunda	42	Stensättning	
4G 5i	Torslunda	43	Stenkrets, rest av och rest sten	
4G 5i	Torslunda	45	Stensättningsliknande lämning	ev rester av källare
4G 5i	Torslunda	46	Stensättning	
4G 5i	Torslunda	61	Offerkälla	
4G 5i	Torslunda	67	Stensättning	
4G 5i	Torslunda	89	Stensättning	
4G 5i	Torslunda	105	Fyndplats för hållkista	borttagen
4G 5i	Torslunda	125	Stensättningsliknande lämning	
4G 5i	Torslunda	126	Stensättningsliknande lämning	
4G 5i	Torslunda	133	Plats för begravningsplats	borttagen
4G 5i	Torslunda	146	Fyndplats för flinta	
4G 5i	Torslunda	150	Stenåldersboplats	
4G 5i	Torslunda	152	Boplats, utan synlig anläggning	
4G 5i	Torslunda	C	Fyndplatsområde	
4G 5i	Torslunda	D	Förhistorisk boplats	
4G 5i	Torslunda	E	Förhistorisk boplats?	
4G 5i	Torslunda	F	Stenåldersboplats	
4G 5i	Torslunda	G	Fyndplatsområde	
4G 5i	Torslunda	H	Stensättning	
4G 6i	Algutsrum	14	Röse	rest av
4G 6i	Algutsrum	64	Röse (stensättning)	rest av
4G 6i	Algutsrum	65	Skålgrops förekomst	3 st block med 10 skålgropar
4G 6i	Algutsrum	101	Plats med tradition	Kara hög
4G 6i	Torslunda	40	Resta stenar	3 st
4G 6i	Torslunda	41	Skans	Skansen, fyndplats för Torslunda kragen
4G 6i	Torslunda	50	Stensättning, resta stenar	1+2 st
4G 6i	Torslunda	88	Plats för röse	borttaget, troligen odlingsröse
4G 6i	Torslunda	93	Fyndplats	kalkstensflisor, stolphålslikn. konstr.
4G 6i	Torslunda	94	Domarring	rest av
4G 6i	Torslunda	139	Fyndplats	Torslunda plåtarna
4G 6i	Torslunda	140	Väderkvarn	

Möllstorpsläge

Möllstorp

Reningsv

Möllstorps
camping

Snäckstaviken

Färjestaden

Björnhöyda

Tälludden
Campingplats

Torslunda

Ransbäck

Lundtorp

Skogsby
Vandrarnem

Kräketorp

Fridhem

Eriksöre

10
10
8
81
6280
79
78
77
76

1540

90

0,83

41

21,90

46,43

137
10,20

42,17

44,08

3,0

F

F

R

R

R

R

Ekologisk
station

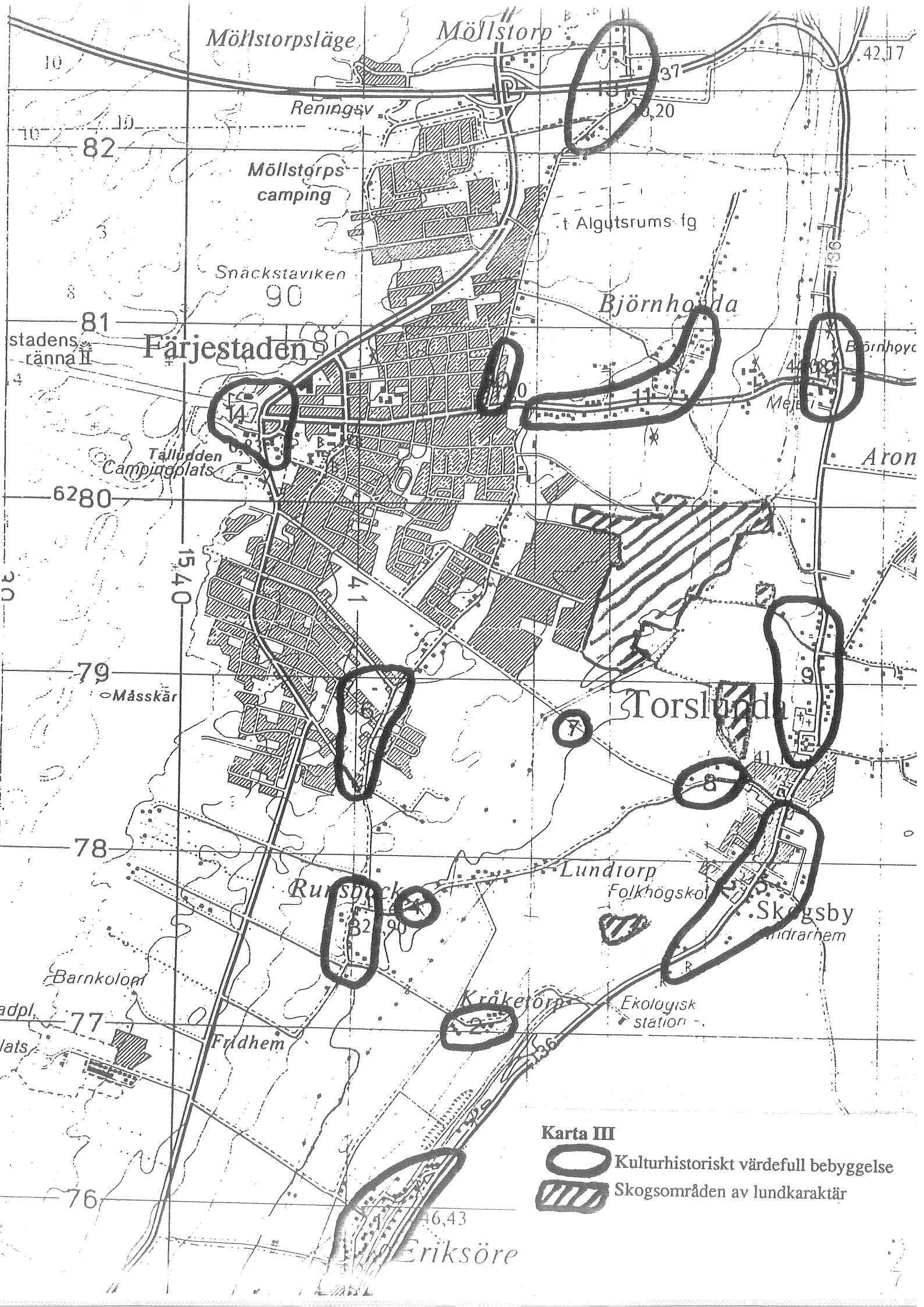
Aron

Björnhöyda

stadens
ränna II

dpl.

ts

Karta III

- Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse
- Skogsområden av lundkaraktär

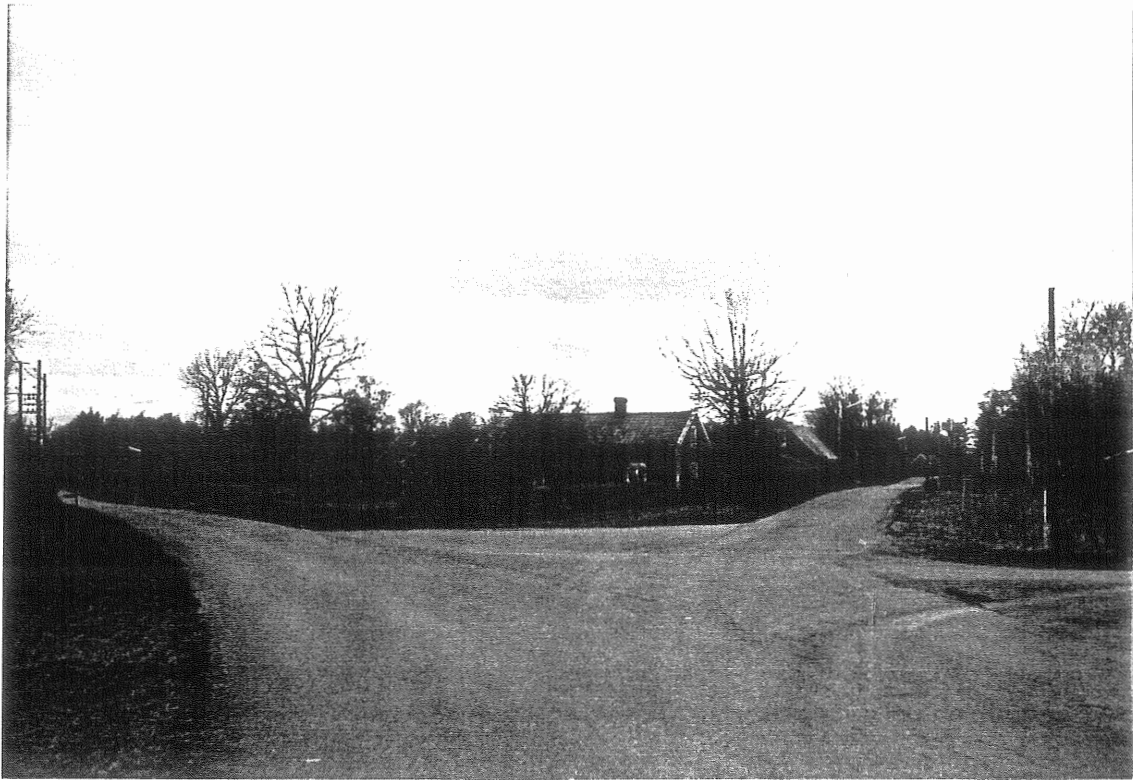
Runsbacks by från väster

Malmställe öster om Runsbäcks by

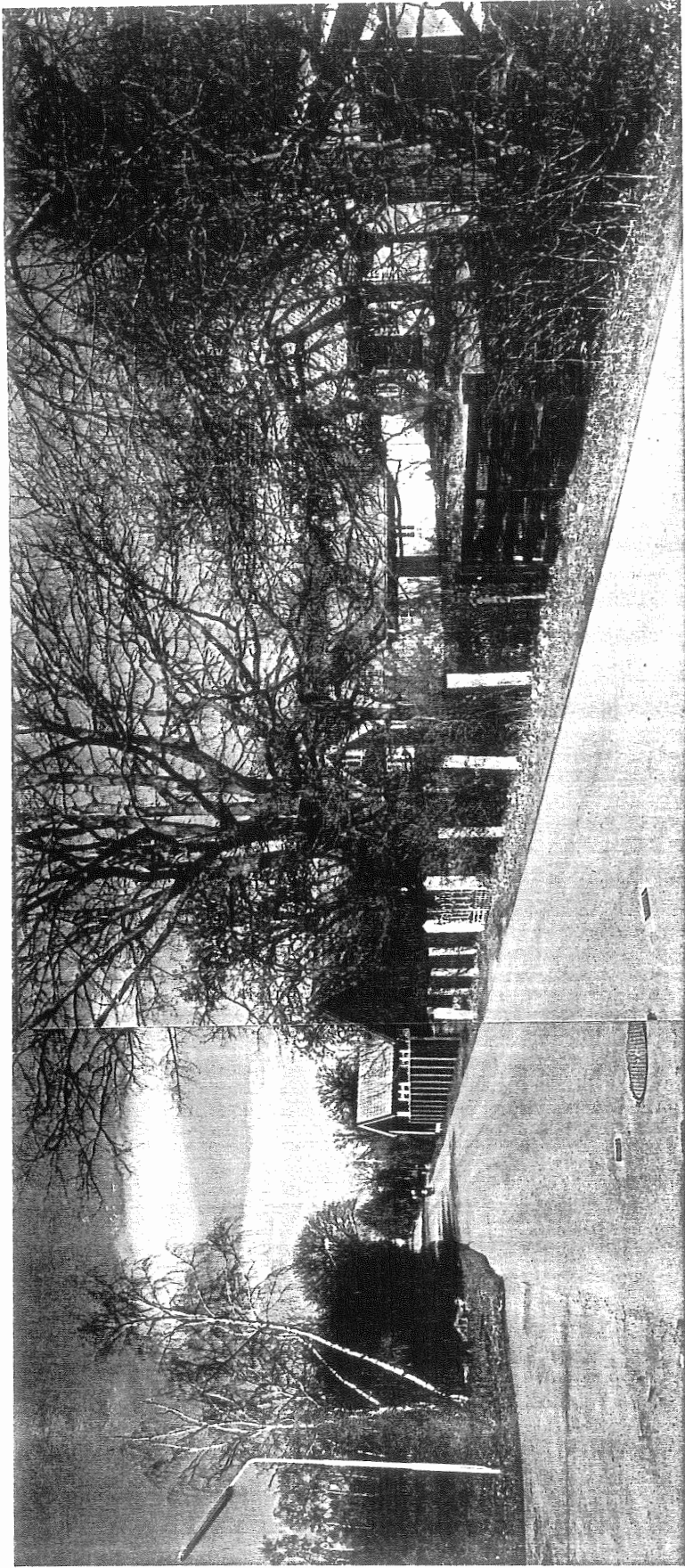
Vägmiljö väster om Skogsby, Lundtorpsgatan

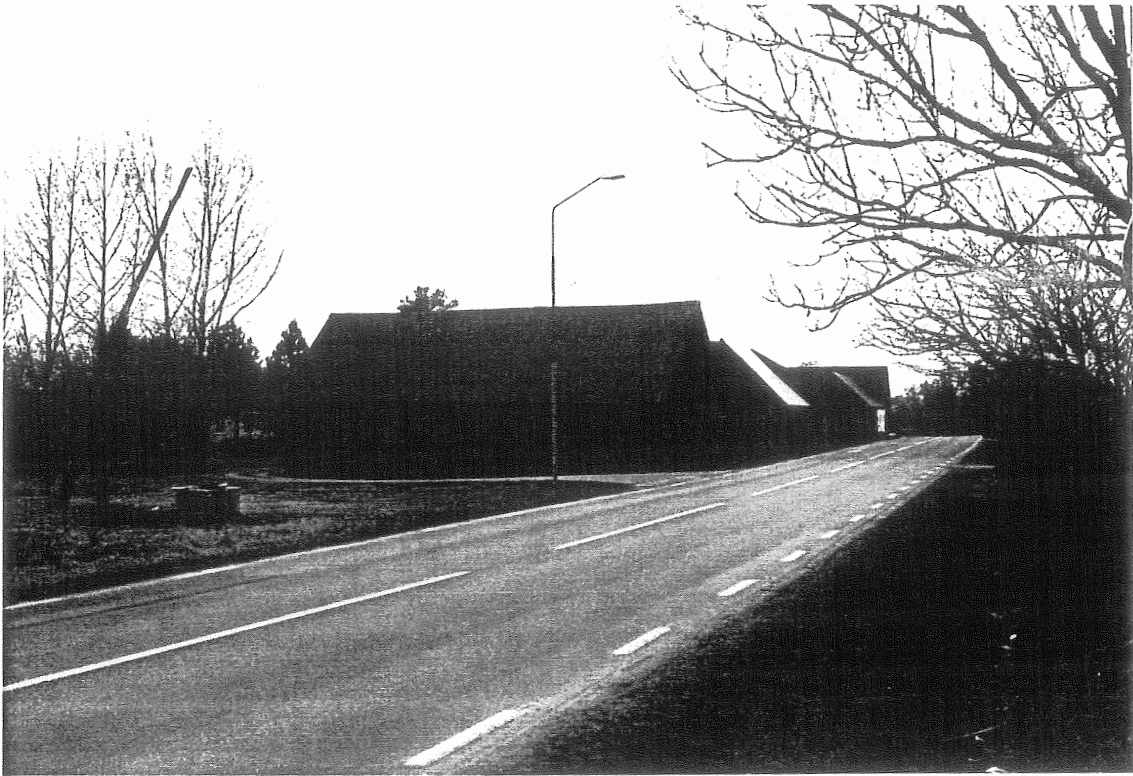
Sandåsgatans södra infart

Vägmiljö vid Sandåsgatan

Möllstrorpsgatan från söder

Björnhovda radby från öster

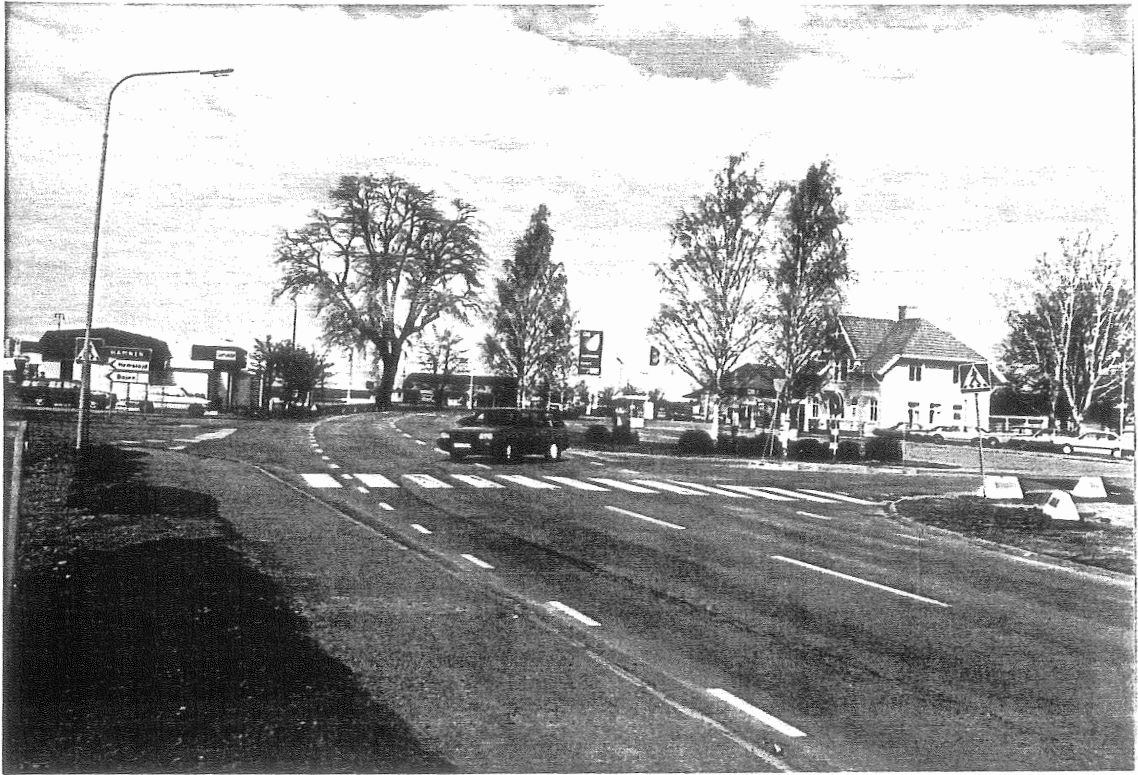
Björnhovda radby från väster

Björnhovda bygata från söder

Kvarnkungen och mejeriet

Stationsmiljön i Färjestaden

Vägmiljö i södra Färjestaden, Kustvägen

Bilaga 2. Utdrag, 2 kap i *Lag (1988:950) om kulturminnen m.m.*

2 kap. Fornminnen

Fasta fornlämningar och fornfynd

1 § Fasta fornlämningar är skyddade enligt denna lag.

Fasta fornlämningar är följande lämningar efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergivna

1. gravar, gravbyggnader och gravfält samt kyrkogårdar och andra begravningsplatser,

2. resta stenar samt stenar och bergytor med inskrifter, symboler, märken och bilder samt andra ristningar eller målningar,

3. kors och minnesvårdar,

4. samlingsplatser för rättskipning, kult, handel och andra allmänna ändamål,

5. lämningar av bostäder, boplatser och arbetsplatser samt kulturlager som uppkommit vid bruket av sådana bostäder eller platser, liksom lämningar efter arbetsliv och näringsfång,

6. ruiner av borgar, slott, kloster, kyrkobyggnader och försvarsanläggningar samt av andra märkliga byggnader och byggnadsverk,

7. färdvägar och broar, hamnanläggningar, vårdkasar, vägmärken, sjömärken och likartade anläggningar för samfärdsel samt gränsmärken och labyrinter,

8. skeppsvrak, om minst etthundra år kan antas ha gått sedan skeppet blev vrak.

Fasta fornlämningar är också naturbildningar till vilka ålderdomliga bruk, sägner eller märkliga historiska minnen är knutna liksom lämningar efter äldre folklig kult.

2 § Till en fast fornlämning hör ett så stort område på marken eller på sjöbotten som behövs för att bevara fornlämningen och ge den ett tillräckligt utrymme med hänsyn till dess art och betydelse. Detta område benämns fornlämningsområde.

När fråga uppkommer om fastställelse av gränserna för ett fornlämningsområde, prövas frågan av länsstyrelsen.

Då ett ärende om fastställelse av gränser tas upp av någon annan än ägaren av området, skall denne underrättas om ärendet och ges tillfälle att yttra sig i saken. Underrättelsen skall ske genom delgivning.

3 § Fornfynd är föremål som saknar ägare när de hittas och som

1. påträffas i eller vid en fast fornlämning och har samband med denna eller

2. påträffas under andra omständigheter och kan antas vara minst etthundra år gamla.

4 § Sådant fornfynd som avses i 3 § 1 tillfaller staten.

Sådant fornfynd som avses i 3 § 2 tillfaller upphittaren. Han är dock skyldig att erbjuda staten att få lösa in det mot betalning (hembud)

1. om fornfyndet innehåller föremål som helt eller delvis består av guld,

silver, koppar, brons eller annan legering med koppar eller

2. om fornyfyndet består av två eller flera föremål, som kan antas ha blivit nedlagda tillsammans.

Fornfynd som påträffas på havsbotten eller dess underlag utanför gränserna för nationell jurisdiktion och som bärgats av ett svenskt fartyg eller förts till Sverige tillfaller staten.

Ett skeppsvrak som påträffas på havsbotten eller dess underlag utanför gränserna för nationell jurisdiktion och som bärgats av ett svenskt fartyg eller förts till Sverige tillfaller staten, om minst etthundra år kan antas ha gått sedan skeppet blev vrak. Lag (1996:529).

5 § Den som påträffar ett fornyfynd, som skall tillfalla eller hembjudas staten, skall snarast anmäla fornyfyndet hos Riksantikvarieämbetet, länsstyrelse, länsmuseum eller polismyndighet. Fornfynd som hör till skeppsvrak kan anmälas även till kustbevakningen.

Upphittaren är skyldig att på begäran lämna ut fornyfyndet mot kvitto samt uppge var, när och hur fornyfyndet påträffades.

Skydd, vård och undersökning av fornlämning och plats där fornyfynd påträffats

6 § Det är förbjudet att utan tillstånd enligt detta kapitel rubba, ta bort, gräva ut, täcka över eller genom bebyggelse, plantering eller på annat sätt ändra eller skada en fast fornlämning.

7 § Riksantikvarieämbetet och länsstyrelsen får vidta de åtgärder som behövs för att skydda och vårda en fast fornlämning. Åtgärderna får avse exempelvis flyttning, iordningställande och inhägnad av fornlämningen eller röjning. Åtgärden får avse även en fornlämning som infogats i ett byggnadsverk.

Länsstyrelsen får uppdra åt annan att vidta åtgärder som avses i [första stycket](#) under de villkor som länsstyrelsen bestämmer. Åtgärd som innebär att fornlämningen rubbas eller förändras får dock inte vidtas utan att länsstyrelsens uppdrag uttryckligen gäller en sådan åtgärd.

Innan någon åtgärd vidtas skall den som äger eller har särskild rätt till marken eller byggnadsverket underrättas genom delgivning. Detsamma skall gälla i fråga om vattenområde.

Om åtgärderna medför kostnader eller skada för ägaren eller någon annan, har han rätt till skälig ersättning av allmänna medel. Beslut om ersättning fattas av länsstyrelsen och delges den som berörs av beslutet.

8 § Riksantikvarieämbetet och länsstyrelsen får utan hinder av [6 §](#) undersöka en fast fornlämning, bärga ett skeppsvrak som är en fast fornlämning samt undersöka en plats där fornyfynd påträffats.

Länsstyrelsen får lämna tillstånd till annan att företa en sådan undersökning eller bärgning under de villkor som länsstyrelsen bestämmer.

Vid undersökningen eller bärgningen gäller bestämmelserna om underrättelse och ersättning enligt [7 § tredje](#) och [fjärde styckena](#).

Bärgas ett skeppsvrak som är en fast fornlämning, skall det tillfalla staten, om det saknar ägare.

9 § Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om vad allmänheten skall iaktta inom och i närheten

av områden som avses i [2 §](#).

Föreskrifter som avses i [första stycket](#) får även meddelas för en plats där fornfynd har påträffats, om det kan ske utan att någon väsentlig olägenhet uppstår. Sådana föreskrifter får gälla längst till dess att platsen har undersökts enligt [8 §](#).

Länsstyrelsen får besluta om användningen av mark i närheten av områden som avses i [2 §](#) under förutsättning att den pågående användningen inte avsevärt försvåras.

Ett beslut om föreskrifter skall kungöras på lämpligt sätt. Lag (2002:913).

Ingrepp i fast fornlämning

10 § Den som avser att uppföra en byggnad eller en anläggning eller genomföra ett annat arbetsföretag bör i god tid ta reda på om någon fast fornlämning kan beröras av företaget och i så fall snarast samråda med länsstyrelsen.

Om en fornlämning påträffas under grävning eller annat arbete, skall arbetet omedelbart avbrytas till den del fornlämningen berörs. Den som leder arbetet skall omedelbart anmäla förhållandet hos länsstyrelsen.

11 § Om det behövs en särskild utredning för att ta reda på om en fast fornlämning berörs av ett planerat arbetsföretag som innebär att ett större markområde tas i anspråk, skall kostnaden för utredningen betalas av företagaren. Som sådan exploatering räknas t.ex. anläggande av allmän väg, större enskild väg, järnväg, flygfält, anläggning för energiförsörjning, större vattenverksamhet och mer omfattande byggande för bostads-, industri- eller handelsändamål.

Beslut om särskild utredning fattas av länsstyrelsen. Länsstyrelsen skall i beslutet ange vem som skall utföra utredningen. Då gäller inte lagen (2007:1091) om offentlig upphandling och lagen (2007:1092) om upphandling inom områdena vatten, energi, transporter och posttjänster. Länsstyrelsen skall beakta att utredningen skall vara av vetenskapligt god kvalitet och genomföras till en kostnad som inte är högre än vad som är motiverat med hänsyn till omständigheterna. Lag (2007:1097).

12 § Den som vill rubba, ändra eller ta bort en fast fornlämning skall ansöka om tillstånd hos länsstyrelsen.

Länsstyrelsen får lämna sådant tillstånd endast om fornlämningen medför hinder eller olägenhet som inte står i rimligt förhållande till fornlämningens betydelse.

Såvitt gäller ägaren av skeppsvrak eller fornfynd som hör till skeppsvrak får tillstånd lämnas, om inte särskilda skäl talar emot det.

Om någon annan än ägaren av marken eller vattenområdet eller ägaren av skeppsvraket ansöker om tillstånd, skall ansökningen avslås om ägaren motsätter sig åtgärden och det inte finns några synnerliga skäl att bifalla ansökningen.

13 § Som villkor för tillstånd enligt [12 §](#) får länsstyrelsen ställa skäliga krav på särskild undersökning för att dokumentera fornlämningen och ta till vara fornfynd eller på särskilda åtgärder för att bevara fornlämningen. I beslutet om tillstånd skall såvitt möjligt anges den kostnad som åtgärderna beräknas medföra.

Innan länsstyrelsen prövar en ansökan enligt [12 §](#), får den besluta om en

arkeologisk förundersökning av fornlämningen, om det behövs för att få ett tillfredsställande underlag för prövningen eller för att bedöma behovet av att ställa krav på särskild undersökning.

Länsstyrelsen skall i beslutet om arkeologisk förundersökning eller särskild undersökning ange vem som skall utföra undersökningen. Då gäller inte lagen (2007:1091) om offentlig upphandling och lagen (2007:1092) om upphandling inom områdena vatten, energi, transporter och posttjänster. Länsstyrelsen skall beakta att undersökningen skall vara av vetenskapligt god kvalitet och genomföras till en kostnad som inte är högre än vad som är motiverat med hänsyn till omständigheterna. Lag (2007:1097).

14 § Den som utför ett arbetsföretag som berör fast fornlämning svarar för kostnaden för åtgärder enligt [13 §](#).

Företagaren svarar dock inte för kostnad som

1. hänför sig till en fornlämning som inte förut varit känd,
2. väsentligt överstiger vad länsstyrelsen angett i beslut om tillstånd enligt [13 § första stycket](#),
3. hänför sig till arkeologisk förundersökning enligt [13 § andra stycket](#), om länsstyrelsen inte lämnar tillstånd till ingrepp i fornlämningen enligt [12 § andra stycket](#), eller
4. hänför sig till arkeologisk förundersökning eller särskild undersökning enligt [13 §](#), om det visar sig att någon fornlämning inte berörs av arbetsföretaget.

Beslut enligt denna paragraf fattas av länsstyrelsen och delges företagaren.

15 § Vägras någon tillstånd enligt [12 §](#) beträffande fornlämning som när den påträffas var helt okänd och utan synligt märke ovan jord, är han berättigad till skälig ersättning av allmänna medel, om fornlämningen vållar honom betydande hinder eller olägenhet. Ansökan om sådan ersättning görs hos länsstyrelsen. Ansökningen skall ha kommit in till länsstyrelsen inom två år från det att fornlämningen påträffades genom grävning eller annat arbete, annars är rätten till ersättning förlorad. Vad som nu sagts om ersättning skall inte tillämpas om marken exproprieras.

Ersättning för hinder eller olägenhet skall deponeras hos länsstyrelsen. I fråga om fördelning och utbetalning av deponerade belopp samt rättsverkan av fördelning och utbetalning gäller i tillämpliga delar vad som är föreskrivet för det fall att nyttjanderätt eller servitutsrätt upplåts enligt expropriationslagen (1972:719). Beloppet utbetalas dock direkt till sökanden om det är väsentligen utan betydelse för annan rättsinnehavare än sökanden.

Inlösen och hittelön vid fornfynd

16 § Vid inlösen av fornfynd som enligt [4 §](#) är hembudspliktigt skall ersättning utgå med ett belopp som är skäligt med hänsyn till fyndets beskaffenhet, för föremål av ädelmetall dock minst motsvarande metallvärdet efter vikt, uppräknat med en åttondel.

För fornfynd får även särskild hittelön lämnas.

Frågor om inlösen, ersättning och hittelön prövas av Riksantikvarieämbetet.

Fyndfördelning

17 § Riksantikvarieämbetet får genom fyndfördelning överlåta statens rätt till fornynd på museum som åtar sig att vårda det i framtiden på ett tillfredsställande sätt.

Detta gäller även skeppsvrak som avses i 4 § fjärde stycket. Lag (1996:529).

Metallsökare

18 § Apparat som kan användas för att på elektronisk väg spåra metallföremål under markytan (metallsökare) får inte användas om inte annat anges i [19](#) eller [20 §](#).

Metallsökare får inte heller medföras på fasta fornlämningar annat än vid färd på sådan väg som är upplåten för allmänheten, om inte annat anges i [19](#) eller [20 §](#). Lag (1991:474).

19 § Förbudet i [18 §](#) att medföra och använda metallsökare gäller inte Riksantikvarieämbetet.

Utan hinder av förbudet i [18 §](#) får metallsökare medföras och användas i militär verksamhet för att söka efter annat än fornynd.

Vidare får utan hinder av vad som sägs i [18 § första stycket](#) metallsökare användas i myndigheters verksamhet för att söka efter annat än fornynd. Lag (1991:474).

20 § Utan hinder av [18 §](#) får metallsökare medföras och användas vid sådana undersökningar av fasta fornlämningar eller platser där fornynd har påträffats som efter medgivande av länsstyrelsen utförs av någon annan än Riksantikvarieämbetet.

Länsstyrelsen får även i annat fall lämna tillstånd att medföra och använda metallsökare, om skäl därtill föreligger. Lag (1991:474).

Ansvar m.m.

21 § Till böter eller fängelse i högst sex månader döms för fornminnesbrott den som av uppsåt eller oaktsamhet

1. tillägnar sig eller eljest förvärvar, gömmer, skadar, ändrar eller avyttrar föremål som enligt 4 § skall tillfalla staten eller hembjudas till staten eller
2. olovligen rubbar, tar bort, gräver ut, täcker över eller genom bebyggelse, plantering eller på annat sätt ändrar eller skadar en fast fornlämning.

Om brott som avses i första stycket har begåtts uppsåtligt och är att anse som grovt döms för grovt fornminnesbrott till fängelse i högst fyra år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om gärningsmannen har använt särskild utrustning eller annars visat särskild förslagenhet, om gärningen utförts vanemässigt, avsett fornynd av större värde eller omfattning eller medfört en omfattande förstörelse av ett fornminne.

För försök eller förberedelse till grovt fornminnesbrott döms till ansvar enligt [23 kap. brottsbalken](#). Lag (1991:474).

21 a § Till böter eller fängelse i högst sex månader döms den som av uppsåt eller oaktsamhet

1. inte anmäler fornynd enligt [5 §](#),
2. bryter mot föreskrifter eller beslut som meddelats med stöd av [9 §](#),
3. inte gör anmälan enligt [10 § andra stycket](#) eller
4. bryter mot [18 §](#). Lag (2002:913).

22 § Vid överträdelse av beslut eller föreskrift enligt detta kapitel får kronofogdemyndigheten meddela särskild handräckning för att åstadkomma rättelse. Ansökan om handräckning får göras av Riksantikvarieämbetet och länsstyrelsen.

I fråga om sådan handräckning som avses i första stycket finns bestämmelser i lagen (1990:746) om betalningsföreläggande och handräckning. Lag (1991:872).

22 a § Fornfynd som varit föremål för brott enligt detta kapitel, och som inte enligt [4 § första stycket](#) ändå skall tillfalla staten, skall förklaras förverkat, om det inte är uppenbart oskäligt. I stället för fornfyndet får dess värde förklaras förverkat. Även annat utbyte av ett sådant brott skall förklaras förverkat, om det inte är uppenbart oskäligt. Detsamma gäller vad någon har tagit emot som ersättning för kostnader i samband med ett sådant brott, eller värdet av det mottagna, om mottagandet utgör brott enligt detta kapitel.

Metallsökare som har använts vid brott enligt detta kapitel skall förklaras förverkad, om det inte är uppenbart oskäligt.

Utöver vad som sägs i [andra stycket](#) får egendom som har använts som hjälpmedel vid brott enligt detta kapitel förklaras förverkad, om det behövs för att förebygga brott eller det finns andra särskilda skäl till det. Detsamma gäller egendom som varit avsedd att användas som hjälpmedel vid brott enligt detta kapitel, om brottet har fullbordats eller om förfarandet har utgjort ett straffbart försök eller en straffbar förberedelse. I stället för egendomen får dess värde förklaras förverkat. Lag (2005:301).

23 § I ärenden enligt [2 § andra stycket](#) och [9 §](#) får länsstyrelsen, om det behövs, meddela föreskrift att gälla tills vidare i avvaktan på att ärendet avgörs slutligt.

Överklagande m.m.

24 § Beslut av Riksantikvarieämbetet enligt [17 §](#) får överklagas hos regeringen.

Övriga beslut enligt detta kapitel får överklagas hos allmän förvaltningsdomstol, om inte annat följer av [25 §](#). Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

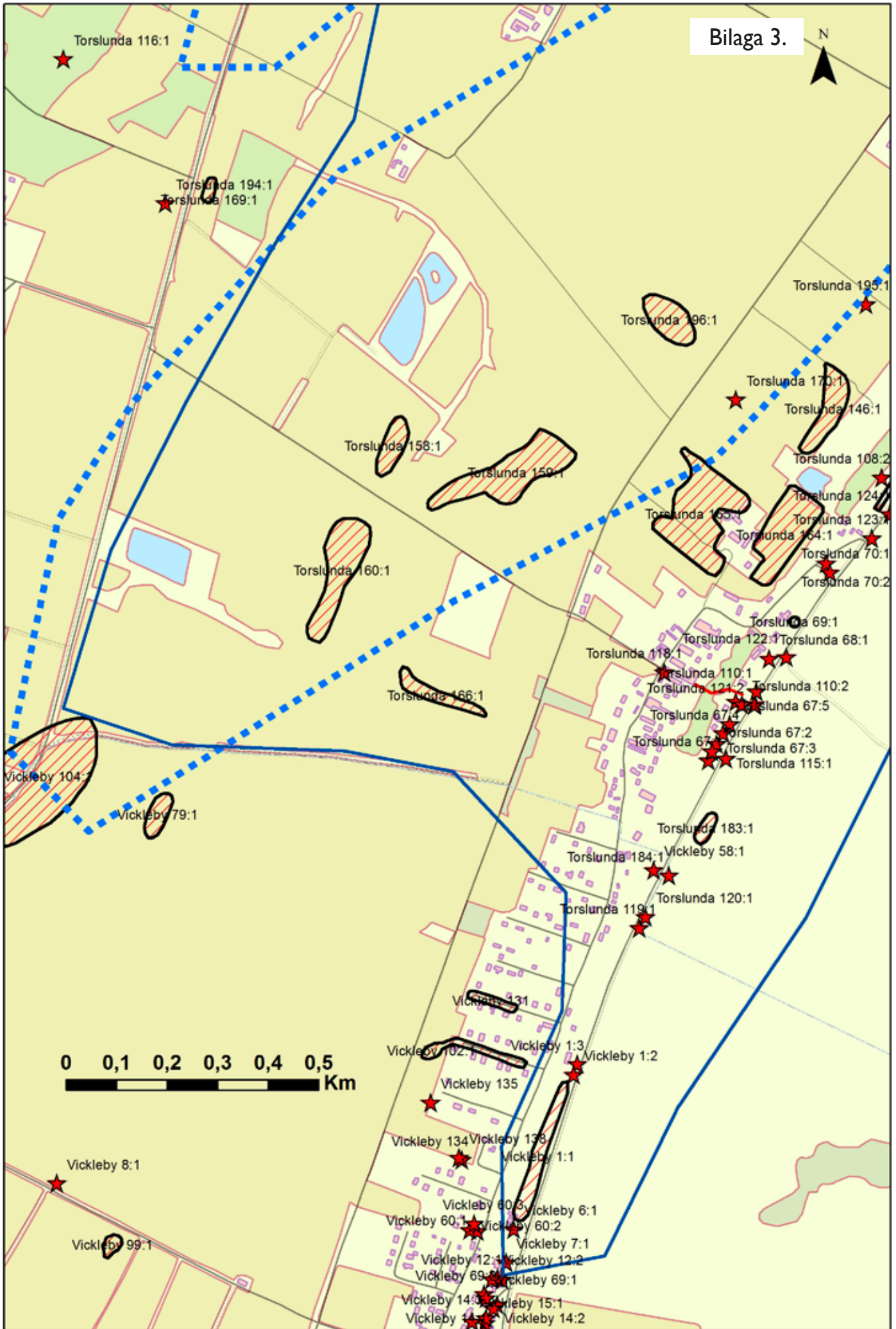
Kommunen får överklaga beslut enligt [2 § andra stycket](#), [9 § första tredje styckena](#) och [12 § andra stycket](#). Lag (2002:913).

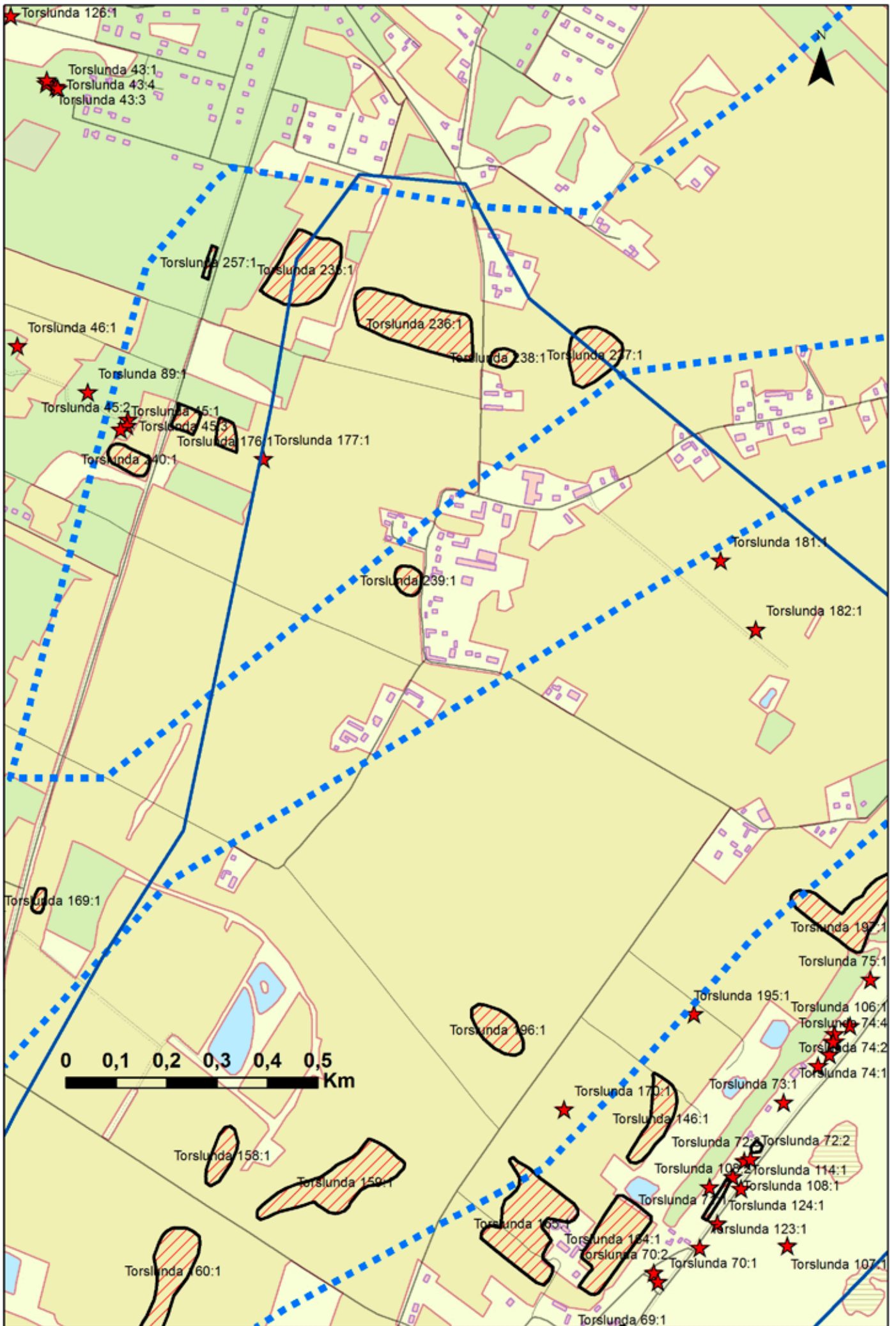
25 § Länsstyrelsens beslut får inte överklagas när det gäller

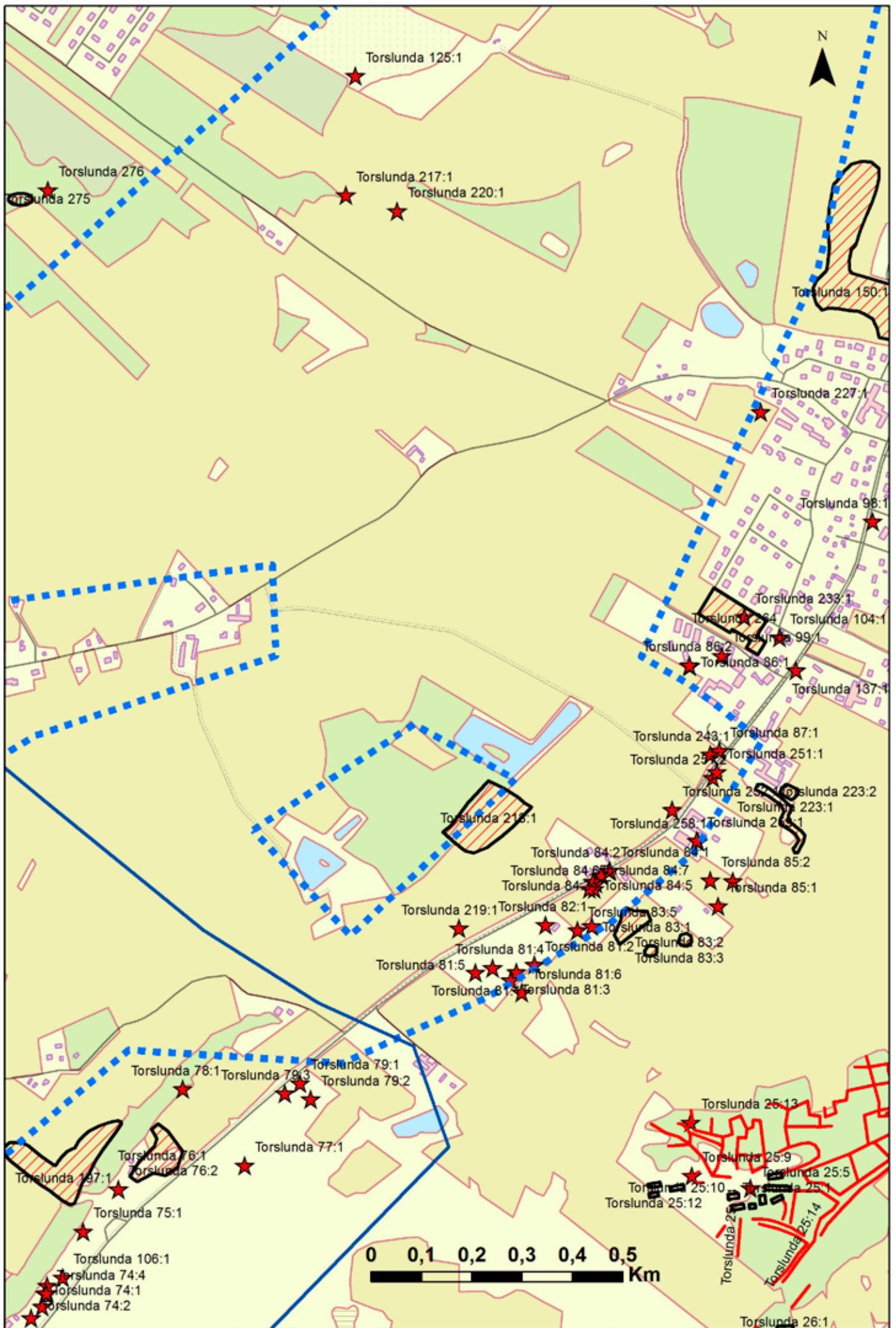
1. ersättning för kostnader eller skada enligt [7 § fjärde stycket](#),
2. ersättning enligt [8 § tredje stycket](#),
3. beslut om kostnad för förundersökning eller särskild undersökning enligt [14 § andra stycket](#) eller
4. ersättning enligt [15 § första stycket](#).

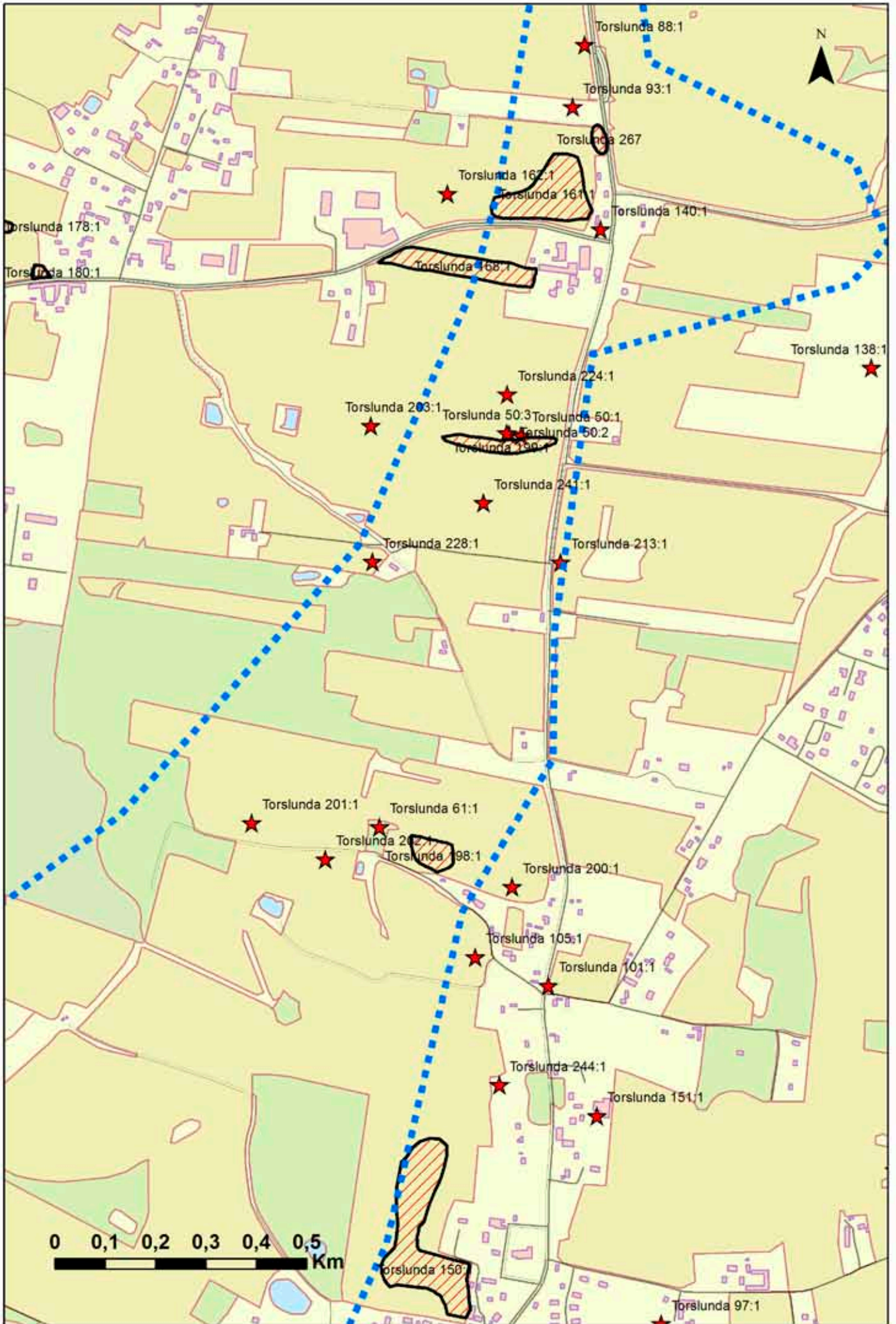
Den som är missnöjd med beslut som avses i [första stycket](#) kan väcka talan mot staten vid fastighetsdomstolen. Talan skall ha väckts inom ett år från delfäendet av länsstyrelsens beslut.

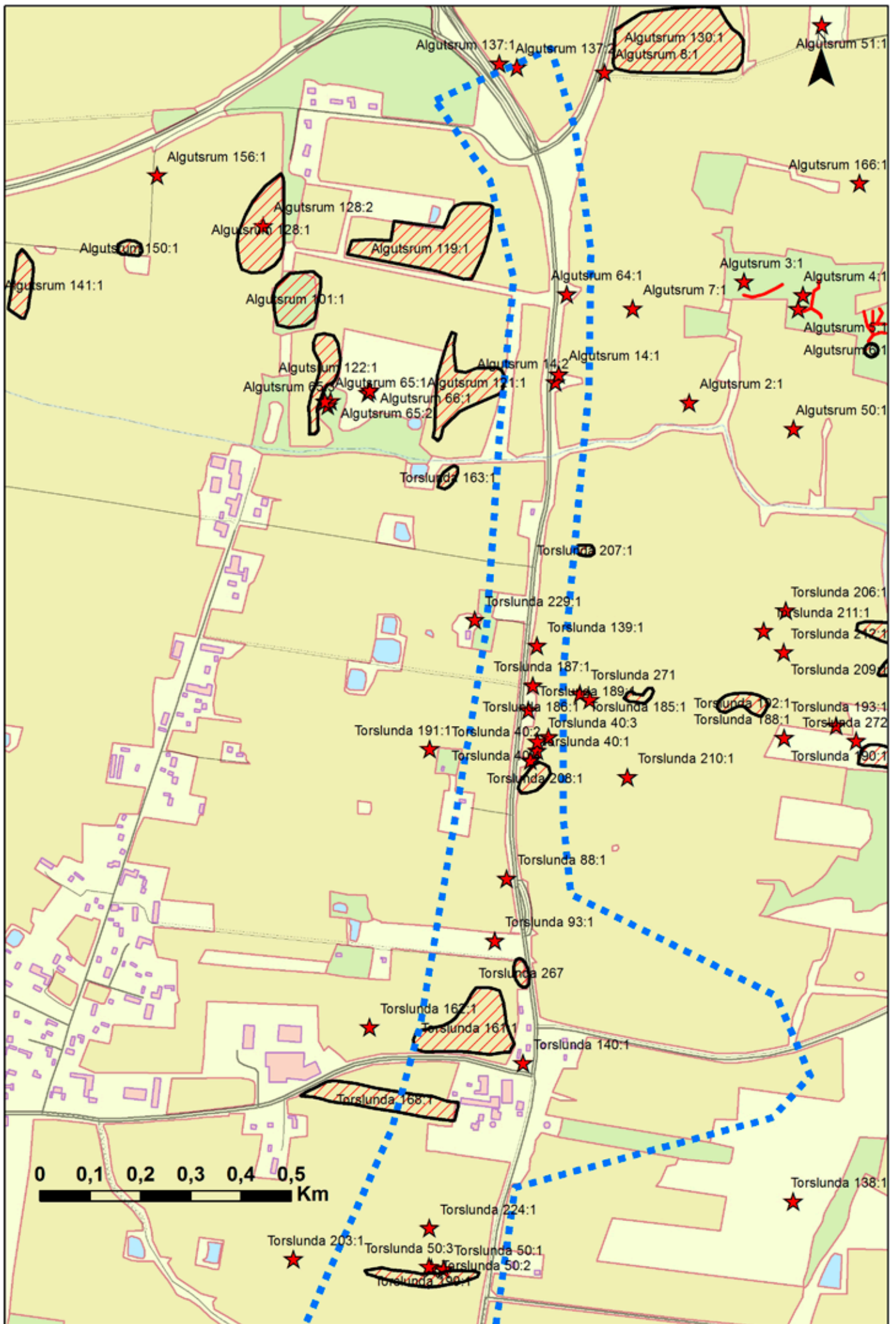
Ersättning som beslutats av domstol enligt [15 § första stycket](#) skall deponeras enligt bestämmelserna i [15 § andra stycket](#).

Bilaga 3. Tabell 1. Kortfattad beskrivning av samtliga registrerade fornlämningar inom Område möjligt för ny väg (tabell 1a) samt Runsbäcks by och Riksintresset Eriksöre K10 (tabell 1b) från söder till norr. Jämför kartan i figur 4. Uppgifter från FMIS 2012-07-16.

Tabell 1a)

OMRÅDE MÖJLIGT FÖR NYVÄG, FORNLÄMNINGAR FRÅN SÖDERTILL NORR:

Socken	Raä nr	Typ	Antikvarisk status	Datering
Vickelby	104:1	Boplats	Övrig kulturhistorisk lämning	Stenålder
Torslunda	160:1	Boplats	Fast fornlämning	Stenålder
Torslunda	158:1	Boplats	Fast fornlämning	Stenålder
Torslunda	159:1	Boplats	Fast fornlämning	Neolitikum
Torslunda	196:1	Boplats	Fast fornlämning	Stenålder
Torslunda	165:1	Boplats	Fast fornlämning	Neolitikum
Torslunda	170:1	Fyndplats flinta	Övrig kulturhistorisk lämning	Stenålder
Torslunda	197:1	Boplats	Fast fornlämning	Neolitikum
Torslunda	182:1	Fyndplats flinta	Övrig kulturhistorisk lämning	Neolitikum
Torslunda	181:1	Fyndplats flinta	Övrig kulturhistorisk lämning	Stenålder
Torslunda	218:1	Boplats	Fast fornlämning	Neolitikum
Torslunda	81:1	Hög (grav)	Fast fornlämning	Järnålder
Torslunda	81:2	Stensättning (grav)	Fast fornlämning	Järnålder
Torslunda	81:3	Rest sten (grav)	Fast fornlämning	Järnålder
Torslunda	81:4	Stenkrets (grav)	Fast fornlämning	Järnålder
Torslunda	81:5	Stenkrets (grav)	Fast fornlämning	Järnålder
Torslunda	82:1	Rest sten (grav)	Fast fornlämning	Järnålder
Torslunda	219:1	Fyndplats rundskrapa i flinta	Övrig kulturhistorisk lämning	Stenålder
Torslunda	240:1	Boplats	Övrig kulturhistorisk lämning	Stenålder
Torslunda	45:1	Källare	Övrig kulturhistorisk lämning	Historisk tid
Torslunda	45:2	Källare	Övrig kulturhistorisk lämning	Historisk tid
Torslunda	45:3	Stensättningsliknande lämning	Övrig kulturhistorisk lämning	Förhistorisk tid?
Torslunda	175:1	Boplats	Fast fornlämning	Stenålder
Torslunda	176:1	Boplats	Fast fornlämning	Neolitikum
Torslunda	177:1	Fyndplats flinta och kvartsit	Övrig kulturhistorisk lämning	Stenålder
Torslunda	257:1	Boplats	Övrig kulturhistorisk lämning	Stenålder
Torslunda	235:1	Boplats	Övrig kulturhistorisk lämning	Stenålder
Torslunda	236:1	Boplats	Övrig kulturhistorisk lämning	Stenålder
Torslunda	238:1	Boplats	Övrig kulturhistorisk lämning	Stenålder
Torslunda	237:1	Fyndplats flinta	Övrig kulturhistorisk lämning	Stenålder
Torslunda	83:1	Hög (grav)	Fast fornlämning	Järnålder

Socken	Raä nr	Typ	Antikvarisk status	Datering
Torslunda	83:2	Gravfält	Fast fornlämning	Järnålder
Torslunda	83:5	Härdar två st	Övrig kulturhistorisk lämning	Förhistorisk tid
Torslunda	84:1	Rest sten (grav)	Fast fornlämning	Järnålder
Torslunda	84:2	Rest sten (grav)	Fast fornlämning	Järnålder
Torslunda	84:3	Rest sten (grav)	Fast fornlämning	Järnålder
Torslunda	84:4	Rest sten (grav)	Fast fornlämning	Järnålder
Torslunda	84:5	Rest sten (grav)	Fast fornlämning	Järnålder
Torslunda	84:6	Rest sten (grav)	Fast fornlämning	Järnålder
Torslunda	84:7	Rest sten (grav)	Fast fornlämning	Järnålder
Torslunda	258:1	Stolphål två st	Övrig kulturhistorisk lämning	Förhistorisk tid
Torslunda	259:1	Hällkista (grav)	Övrig kulturhistorisk lämning	Romersk järnålder
Torslunda	252:1	Hällkista (grav)	Övrig kulturhistorisk lämning	Romersk järnålder
Torslunda	251:1	Hällkista (grav)	Övrig kulturhistorisk lämning	Romersk järnålder
Torslunda	251:2	Hällkista (grav)	Övrig kulturhistorisk lämning	Romersk järnålder
Torslunda	243:1	Fyndplats brons-spänne	Övrig kulturhistorisk lämning	Förromersk järnålder
Torslunda	87:1	Minnessten	Övrig kulturhistorisk lämning	1914
Torslunda	220:1	Fyndplats flinta	Övrig kulturhistorisk lämning	Stenålder
Torslunda	217:1	Fyndplats flinta	Övrig kulturhistorisk lämning	Mellanneolitikum
Torslunda	125:1	Stensättningsliknande lämning	Övrig kulturhistorisk lämning	Förhistorisk tid?
Torslunda	150:1	Boplats	Fast fornlämning	Neolitikum
Torslunda	201:1	Fyndplats flinta	Övrig kulturhistorisk lämning	Stenålder
Torslunda	202:1	Fyndplats flinta	Övrig kulturhistorisk lämning	Neolitikum
Torslunda	198:1	Boplats	Fast fornlämning	Stenålder
Torslunda	61:1	Offerkälla	Fast fornlämning	Järnålder?
Torslunda	228:1	Fyndplats enkel skafthålsyxa	Övrig kulturhistorisk lämning	Senneolitikum/ äldre bronsålder
Torslunda	213:1	Fyndplats flinta	Övrig kulturhistorisk lämning	Stenålder
Torslunda	241:1	Fyndplats flintskrapa	Övrig kulturhistorisk lämning	Stenålder
Torslunda	199:1	Boplats	Fast fornlämning	Senneolitikum/ äldre bronsålder
Torslunda	50:1	Stensättning (grav)	Fast fornlämning	Järnålder
Torslunda	50:2	Rest sten (grav)	Fast fornlämning	Järnålder
Torslunda	50:3	Rest sten (grav)	Fast fornlämning	Järnålder
Torslunda	224:1	Fyndplats flintdolk-fragment	Övrig kulturhistorisk lämning	Senneolitikum/ äldre bronsålder
Torslunda	168:1	Boplats	Fast fornlämning	Stenålder
Torslunda	140:1	Väderkvarn	Övrig kulturhistorisk lämning	Historisk tid

Socken	Raä nr	Typ	Antikvarisk status	Datering
Torslunda	161:1	Boplats	Fast fornlämning	Neolitikum
Torslunda	267	Gravfält	Uppgift om	Järnålder?
Torslunda	93:1	Fyndplats kalkstensflisor mm, boplatslämning övrig	Övrig kulturhistorisk lämning	Förhistorisk tid
Torslunda	88:1	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning	Förhistorisk/historisk tid
Torslunda	208:1	Boplats	Fast fornlämning	Neolitikum
Torslunda	40:1	Rest sten (grav)	Fast fornlämning	Järnålder
Torslunda	40:2	Rest sten (grav)	Fast fornlämning	Järnålder
Torslunda	40:3	Rest sten (grav)	Fast fornlämning	Järnålder
Torslunda	40:4	Stensättning (grav)	Övrig kulturhistorisk lämning	Järnålder
Torslunda	189:1	Fyndplats slipat flintyxfragment	Övrig kulturhistorisk lämning	Mellanneolitikum
Torslunda	187:1	Fyndplats slipat flintyxfragment	Övrig kulturhistorisk lämning	Mellanneolitikum
Torslunda	139:1	Fyndplats Torslundaplåtarna	Övrig kulturhistorisk lämning	Järnålder
Algutsrum	14:1	Röse (grav)	Fast fornlämning	Bronsålder/järnålder
Algutsrum	14:2	Stensättningsliknande lämning	Övrig kulturhistorisk lämning	Förhistorisk tid?
Algutsrum	64:1	Röse/stensättning (grav)?	Övrig kulturhistorisk lämning	Bronsålder/järnålder?
Algutsrum	137:2	Fyndplats flinta	Övrig kulturhistorisk lämning	Stenålder

Tabell Ib)

RUNSBÄCKS BY OCH RIKSINTRESSET ERIKSÖRE K10, FORNLÄMNINGAR FRÅN SÖDERTILL NORR:

Socken	Raä nr	Typ	Antikvarisk status	Datering
Vickleby	7:1	Rest sten (grav)	Övrig kulturhistorisk lämning	Järnålder
Vickleby	6:1	Gravfält	Övrig kulturhistorisk lämning	Järnålder
Vickleby	1:1	Gravfält	Fast fornlämning	Järnålder
Vickleby	1:2	Fyndplats brända ben och smycken	Övrig kulturhistorisk lämning	Järnålder
Vickleby	1:3	Fyndplats brända ben och smycken	Övrig kulturhistorisk lämning	Järnålder
Torslunda	119:1	Väghållningssten	Övrig kulturhistorisk lämning	Historisk tid
Torslunda	120:1	Väghållningssten	Övrig kulturhistorisk lämning	Historisk tid
Vickleby	58:1	Stensättning (grav)?	Fast fornlämning	Järnålder?
Torslunda	184:1	Fyndplats flinta	Övrig kulturhistorisk lämning	Stenålder
Torslunda	183:1	Boplats	Fast fornlämning	Stenålder
Torslunda	166:1	Boplats	Fast fornlämning	Neolitikum
Torslunda	67:1	Stensättning (grav)?	Bevakningsobjekt	Järnålder?
Torslunda	67:2	Källare	Övrig kulturhistorisk lämning	Historisk tid
Torslunda	67:3	Källare	Övrig kulturhistorisk lämning	Historisk tid
Torslunda	67:4	Stensättning (grav)?	Övrig kulturhistorisk lämning	Järnålder?
Torslunda	67:5	Stensättningsliknande lämning	Övrig kulturhistorisk lämning	Järnålder?
Torslunda	115:1	Väghållningssten	Övrig kulturhistorisk lämning	Historisk tid
Torslunda	110:3	Stensättningsliknande lämning	Övrig kulturhistorisk lämning	Järnålder?
Torslunda	110:2	Stensättningsliknande lämning	Övrig kulturhistorisk lämning	Järnålder?
Torslunda	121:1	Väghållningssten	Övrig kulturhistorisk lämning	Historisk tid
Torslunda	121:2	Väghållningssten	Övrig kulturhistorisk lämning	Historisk tid
Torslunda	117:1	Fägata	Fast fornlämning	Järnålder?
Torslunda	118:1	Väghållningssten	Övrig kulturhistorisk lämning	Historisk tid
Torslunda	110:1	Stensättning	Fast fornlämning	Järnålder
Torslunda	68:1	Hög (grav)	Fast fornlämning	Järnålder
Torslunda	122:1	Väghållningssten	Övrig kulturhistorisk lämning	Historisk tid
Torslunda	68:1	Hög (grav)	Fast fornlämning	Järnålder
Torslunda	164:1	Boplats	Fast fornlämning	Mellanneolitikum
Torslunda	70:1	Stensättning (grav)	Fast fornlämning	Järnålder
Torslunda	70:2	Stensättning (grav)?	Övrig kulturhistorisk lämning	Järnålder?
Torslunda	123:1	Väghållningssten	Övrig kulturhistorisk lämning	Historisk tid
Torslunda	124:1	Väghållningssten	Övrig kulturhistorisk lämning	Historisk tid

Socken	Raä nr	Typ	Antikvarisk status	Datering
Torslunda	107:1	Skålgropssten (hällristning)	Fast fornlämning	Bronsålder
Torslunda	71:1	Gravfält	Övrig kulturhistorisk lämning	Järnålder
Torslunda	108:2	Stensättningsliknande lämning	Övrig kulturhistorisk lämning	Järnålder?
Torslunda	108:1	Stensättning (grav)	Fast fornlämning	Järnålder
Torslunda	114:1	Väghållningssten	Övrig kulturhistorisk lämning	Historisk tid
Torslunda	72:3	Liggande sten, tidigare rest? (grav?)	Övrig kulturhistorisk lämning	Järnålder?
Torslunda	72:2	Stensättning (grav)	Fast fornlämning	Järnålder
Torslunda	72:1	Hög (grav)	Fast fornlämning	Järnålder
Torslunda	146:1	Boplats	Fast fornlämning	Mellanneolitikum
Torslunda	73:1	Stensättning (grav)	Fast fornlämning	Järnålder
Torslunda	195:1	Fyndplats flinta	Övrig kulturhistorisk lämning	Stenålder
Torslunda	74:2	Stensättning (grav)	Fast fornlämning	Järnålder
Torslunda	74:1	Stensättning (grav)	Fast fornlämning	Järnålder
Torslunda	74:3	Liggande sten, tidigare rest? (grav?)	Övrig kulturhistorisk lämning	Järnålder?
Torslunda	74:4	Rest sten (grav)	Uppgift om	Järnålder
Torslunda	74:5	Rest sten (grav)	Uppgift om	Järnålder
Torslunda	74:6	Liggande sten, tidigare rest? (grav?)	Övrig kulturhistorisk lämning	Järnålder?
Torslunda	106:1	Stensättning (grav)	Övrig kulturhistorisk lämning	Järnålder
Torslunda	75:1	Hög (grav)	Övrig kulturhistorisk lämning	Järnålder
Torslunda	76:2	Hög (grav)	Fast fornlämning	Järnålder
Torslunda	76:1	Gravfält	Fast fornlämning	Järnålder
Torslunda	77:1	Skålgropssten (hällristning)	Fast fornlämning	Bronsålder
Torslunda	78:1	Stensättning (grav)	Fast fornlämning	Järnålder
Torslunda	79:3	Stenkrets (grav)	Fast fornlämning	Järnålder
Torslunda	79:2	Stensättning (grav)	Fast fornlämning	Järnålder
Torslunda	79:1	Hög (grav)	Fast fornlämning	Järnålder
Torslunda	239:1	Boplats	Övrig kulturhistorisk lämning	Stenålder

Bilaga 4.

Lista över de historiska kartor som ingått i den översiktliga kartstudien. Utöver kartorna i tabellen har äldre ekonomiska kartan från 1941 (bladen 4G6i Färjestaden och 4G5i Torslunda) och Generalstabskartan från 1870 använts. Samtliga kartor finns tillgängliga via www.lantmateriet.se.

By	Åtgärd	Årtal	Arkiv
Björnhovda	Avmätning	1641	Lantmäteristyrelsens arkiv
Björnhovda	Avmätning	1682	Lantmäteristyrelsens arkiv
Björnhovda	Avmätning inägor	1734	Lantmäteristyrelsens arkiv
Björnhovda	Avmätning	1762	Lantmäteristyrelsens arkiv
Björnhovda	Storskifte	1790	Lantmäteristyrelsens arkiv
Björnhovda	Storskifte	1802	Lantmäteristyrelsens arkiv
Björnhovda	Avmätning utmark	1804	Lantmäterimyndighetens arkiv
Björnhovda	Laga skifte	1825	Lantmäteristyrelsens arkiv
Eriksöre	Avmätning	1641	Lantmäteristyrelsens arkiv
Eriksöre	Avmätning	1682	Lantmäteristyrelsens arkiv
Eriksöre	Avmätning	1733	Lantmäteristyrelsens arkiv
Eriksöre	Storskifte inägor	1779	Lantmäteristyrelsens arkiv
Eriksöre	Avmätning	1788	Lantmäteristyrelsens arkiv
Eriksöre	Storskifte	1790	Lantmäteristyrelsens arkiv
Eriksöre	Storskifte	1799	Lantmäteristyrelsens arkiv
Eriksöre	Enskifte	1820	Lantmäteristyrelsens arkiv
Eriksöre	Laga skifte	1854	Lantmäteristyrelsens arkiv
Lundtorp	Skattlägningsberedning	1777	Lantmäteristyrelsens arkiv
Lundtorp	Storskifte inägor	1801	Lantmäteristyrelsens arkiv
Lundtorp	Laga skifte	1909	Lantmäteristyrelsens arkiv
Runsback	Avmätning	1641	Lantmäteristyrelsens arkiv
Runsback	Avmätning	1682	Lantmäteristyrelsens arkiv
Runsback	Avmätning	1723	Lantmäteristyrelsens arkiv
Runsback	Storskifte inägor	1782	Lantmäteristyrelsens arkiv
Runsback	Enskifte	1818	Lantmäteristyrelsens arkiv
Skogsby	Avmätning	1641	Lantmäteristyrelsens arkiv
Skogsby	Avmätning	1682	Lantmäteristyrelsens arkiv
Skogsby	Avmätning inägor	1736	Lantmäteristyrelsens arkiv
Skogsby	Storskifte inägor	1783	Lantmäteristyrelsens arkiv
Skogsby	Avmätning	1797	Lantmäteristyrelsens arkiv
Skogsby	Enskifte	1822	Lantmäteristyrelsens arkiv
Toroslunda	Avmätning	1641	Lantmäteristyrelsens arkiv
Toroslunda	Avmätning	1682	Lantmäteristyrelsens arkiv
Toroslunda	Avmätning	1682	Lantmäterimyndighetens arkiv
Toroslunda	Ägodelning	1760	Lantmäteristyrelsens arkiv

By	Åtgärd	Årtal	Arkiv
Torslunda	Avmätning	1769	Lantmäteristyrelsens arkiv
Torslunda	Storskifte inägor	1786	Lantmäteristyrelsens arkiv
Torslunda	Storskiftesdelning	1794	Lantmäteristyrelsens arkiv
Torslunda	Avmätning	1798	Lantmäteristyrelsens arkiv
Torslunda	Enskifte	1812	Lantmäteristyrelsens arkiv
Torslunda	Enskifte utmark	1819	Lantmäteristyrelsens arkiv
Torslunda	Prästgården Enskifte	1798	Lantmäterimyndighetens arkiv
Nya hemmanet Torsgård	Avmätning	1759	Lantmäterimyndighetens arkiv
Torslunda socken	Delning av utmark	1811	Lantmäteristyrelsens arkiv

Adress

Box 104, S-391 21 Kalmar

Telefon

0480-45 13 00

Fax

0480-45 13 65

E-post

info@kalmarlansmuseum.se